

ATATURK
UNIVERSITY
PUBLICATIONS

Dünya Coğrafyası ve Kalkınma Perspektifi Dergisi

*Journal of World Geography and
Development Perspectives*

*Official Journal of Atatürk University Faculty of Letters
Department of Geography*

Issue 6 • December 2024

E-ISSN 2822-5589

<https://dergipark.org.tr/en/pub/jwgdps>

Dünya Coğrafyası ve Kalkınma Perspektifi Dergisi

Journal of World Geography and Development Perspectives

EDITOR IN-CHEIF / BAŞ EDITÖR

Salih BİRİNCİ ^{ID}

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Erzurum, Türkiye
Atatürk University, Faculty of Letters, Department of Geography, Erzurum, Türkiye
E-mail: sbirinci@atauni.edu.tr

EDITORS / EDITÖRLER

Çağlar Kıvanç KAYMAZ ^{ID}

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Erzurum, Türkiye
Atatürk University, Faculty of Letters, Department of Geography, Erzurum, Türkiye
E-mail: ckkaymaz@atauni.edu.tr

Yusuf KIZILKAN ^{ID}

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Erzurum, Türkiye
Atatürk University, Faculty of Letters, Department of Geography, Erzurum, Türkiye
E-mail: yusuf.kizilkan@atauni.edu.tr

PUBLICATIONS EDITOR / YAYIN EDITÖRÜ

İlknur Çakır ^{ID}

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Erzurum, Türkiye
Atatürk University, Faculty of Letters, Department of Geography, Erzurum, Türkiye
E-mail: ilknurcakir@atauni.edu.tr

LAYOUT EDITOR / MİZANPAJ EDITÖRÜ

Zeynep YILMAZ ^{ID}

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Erzurum, Türkiye
Atatürk University, Faculty of Letters, Department of Geography, Erzurum, Türkiye
E-mail: zeynepyilmaz@atauni.edu.tr

FOREIGN LANGUAGES EDITOR / YABANCI DİL EDITÖRÜ

Nadir Hakan YILDIZ ^{ID}

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Erzurum, Türkiye
Atatürk University, Faculty of Letters, Department of English Language and Literature, Erzurum, Türkiye
E-mail: nadiryildiz@atauni.edu.tr

EDITORIAL BOARD or ADVISORY BOARD /YAYIN KURULU veya DANIŞMA KURULU

Saliha KODAY ^{ID}

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Erzurum, Türkiye
Atatürk University, Faculty of Letters, Department of Geography, Erzurum, Türkiye
E-mail: skoday@atauni.edu.tr

Kenan ARINÇ ^{ID}

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Erzurum, Türkiye
Atatürk University, Faculty of Letters, Department of Geography, Erzurum, Türkiye
E-mail: karinc@atauni.edu.tr

Mehmet ZAMAN ^{ID}

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Erzurum, Türkiye
Atatürk University, Faculty of Letters, Department of Geography, Erzurum, Türkiye
E-mail: mzaman@atauni.edu.tr

İbrahim KOPAR ^{ID}

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Erzurum, Türkiye
Atatürk University, Faculty of Letters, Department of Geography, Erzurum, Türkiye
E-mail: ikopar@atauni.edu.tr

Mustafa ÖZDEMİR ^{ID}

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Erzurum, Türkiye
Atatürk University, Faculty of Letters, Department of Geography, Erzurum, Türkiye
E-mail: mudemir@atauni.edu.tr

İhsan BULUT ^{ID}

Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Antalya, Türkiye
Akdeniz University, Faculty of Letters, Department of Geography, Antalya, Türkiye
E-mail: ihsanbulut@akdeniz.edu.tr

Zerrin KARAKUZULU ^{ID}

Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Sakarya, Türkiye
Sakarya University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Geography, Sakarya, Türkiye
E-mail: zkarakuzulu@sakarya.edu.tr

Tülay ÖCAL ^{ID}

Mustafa Kemal Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Hatay, Türkiye
Mustafa Kemal University Faculty of Letters Department of Geography, Hatay, Türkiye
E-mail: tulayocal@mku.edu.tr

Bayram ÇETİN ^{ID}

Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Bursa, Türkiye
Uludağ University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Geography, Bursa, Türkiye
E-mail: bayramcetin@uludag.edu.tr

Serhat ZAMAN ^{ID}

Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Bursa, Türkiye
Uludağ University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Geography, Bursa, Türkiye
E-mail: serhatzaman@uludag.edu.tr

Alperen KAYSERİLİ ^{ID}

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Ağrı, Türkiye
Ağrı İbrahim Çeçen University Faculty of Arts and Sciences Department of Geography, Ağrı, Türkiye
E-mail: akayserili@agri.edu.tr

Günay KAYA ^{ID}

Giresun Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Giresun, Türkiye
Giresun University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Geography, Giresun, Türkiye
E-mail: gunay.kaya@giresun.edu.tr

Mehmet DENİZ ^{ID}

Uşak Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Uşak, Türkiye
Uşak University Faculty of Letters Department of Geography, Uşak, Türkiye
E-mail: mehmet.deniz@usak.edu.tr

Halil HADİMLİ ^{ID}

Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Antalya, Türkiye
Akdeniz University, Faculty of Letters, Department of Geography, Antalya, Türkiye
E-mail: halilhadimli@akdeniz.edu.tr

Kübra ERHAN ^{ID}

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Tekirdağ, Türkiye
Tekirdağ Namık Kemal University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Geography, Tekirdağ, Türkiye
E-mail: kerhan@nku.edu.tr

Cemal SEVİNDİ ^{ID}

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Erzurum, Türkiye
Atatürk University, Faculty of Letters, Department of Geography, Erzurum, Türkiye
E-mail: csevindi@atauni.edu.tr

Dünya Coğrafyası ve Kalkınma Perspektifi Dergisi

Journal of World Geography and Development Perspectives

Atilla KARATAŞ

Marmara Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri
Fakültesi, Coğrafya Bölümü, İstanbul, Türkiye
*Marmara University, Faculty of Arts and Sciences,
Department of Geography, İstanbul, Türkiye*
E-mail: atilla.karatas@marmara.edu.tr

Çağlar ÇAKIR

Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya
Bölümü, Antalya, Türkiye
*Akdeniz University, Faculty of Letters, Department of
Geography, Antalya, Türkiye*
E-mail: caglarcakir55@gmail.com

Aykut CAMCI

Giresun Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Coğrafya Bölümü, Giresun, Türkiye
*Giresun University, Faculty of Arts and Sciences,
Department of Geography, Giresun, Türkiye*
E-mail: aykut.camci@giresun.edu.tr

Dünya Coğrafyası ve Kalkınma Perspektifi Dergisi

Journal of World Geography and Development Perspectives

About the Journal of World Geography and Development Perspectives

Journal of World Geography and Development Perspectives is a peer-reviewed, open-access, online-only journal published by Atatürk University.

The journal is published biannual in both Turkish and English, with articles released in June, and December.

Abstracting and Indexing

Journal of World Geography and Development Perspectives is covered in the following abstracting and indexing databases;

- ERIH Plus
- EBSCO

Journal of World Geography and Development Perspectives aims to publish studies of the highest scientific caliber in the field of geography.

Journal of World Geography and Development Perspectives publishes articles that will contribute to the literature on geography. The main purpose of the journal is to disseminate the scientific knowledge produced in the field of Physical Geography (Geomorphology, Climatology, Biogeography, Soil, Vegetation, Disasters, etc.), Human Geography (Population, Economy, Tourism, Agriculture, Livestock, Mines, Land Use, etc.), Geographic Information Systems and Remote Sensing to a wide platform. In doing so, the journal aims to bring together researchers, educational practitioners and policy makers at a common intersection.

The target audience of the journal consists of researchers who are interested in or working in the field of geography.

You can find the current version of the Instructions to Authors at <https://dergipark.org.tr/en/pub/jwgdp/writing-rules>

Dünya Coğrafyası ve Kalkınma Perspektifi Dergisi Hakkında

Dünya Coğrafyası ve Kalkınma Perspektifi Dergisi, Atatürk Üniversitesi tarafından yayınlanan hakemli, açık erişimli, yalnızca çevrimiçi bir dergidir.

Dergi, Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere hem Türkçe hem de İngilizce olarak yılda iki kez yayınlanmaktadır.

Özetleme ve İndeksleme

Dünya Coğrafyası ve Kalkınma Perspektifi Dergisi aşağıdaki özetleme ve indeksleme veri tabanlarında yer almaktadır:

- ERIH Plus
- EBSCO

Dünya Coğrafyası ve Kalkınma Perspektifi Dergisi, coğrafya alanında en yüksek bilimsel kaliteye sahip çalışmalarını yayınlamayı amaçlamaktadır.

Dünya Coğrafyası ve Kalkınma Perspektifi Dergisi, coğrafya literatürüne katkı sunacak, makaleler yayınlamaktadır. Derginin temel amacı, Fiziki Coğrafya (Jeomorfoloji, Klimatoloji, Biyocoğrafya, Toprak, Vejetasyon, Afetler vb), Beşeri Coğrafya (Nüfus, Ekonomi, Turizm, Tarım, Hayvancılık, Madenler, Arazi Kullanımı vb.), Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Uzaktan Algılama ile ilgili teorik ve uygulamalı konuları alanında üretilen bilimsel bilgiyi geniş bir platforma yaymaktır. Dergi bunu yaparken araştırmacıları, eğitim uygulayıcılarını ve politika yapıcılarını ortak bir kesişim noktasında buluşturmaya hedeflemektedir.

Derginin hedef kitle, coğrafya alanına ilgi duyan ya da bu alanda çalışan araştırmacılardan oluşmaktadır.

Yazarlara Bilgi'nin güncel versiyonuna <https://dergipark.org.tr/en/pub/jwgdp/writing-rules> adresinden ulaşabilirsiniz.

Contact (Editor in Chief) / İletişim (Baş Editör)

Salih BİRİNCİ

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Erzurum, Türkiye

Atatürk University, Faculty of Letters, Erzurum, Turkey

✉ sbirinci@atauni.edu.tr

✉ worldgeo@atauni.edu.tr

🌐 <https://dergipark.org.tr/en/pub/jwgdp>

☎ +90 442 231 8223

Contact (Publisher) / İletişim (Yayıncı)

Atatürk University

Atatürk University, Erzurum, Turkey

Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü 25240 Erzurum, Türkiye

✉ ataunijournals@atauni.edu.tr

🌐 <https://bilimseldergiler.atauni.edu.tr>

☎ +90 442 231 15 16

Dünya Coğrafyası ve Kalkınma Perspektifi Dergisi

Journal of World Geography and Development Perspectives

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

RESEARCH ARTICLES/ ARAŞTIRMA MAKALELERİ

- 1** Kırşehir İlinde Ölümler ile Kükürt Dioksit ve Partikül Madde Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Zamana Bağlı Mekânsal Analizi (2009-2022)
Time-Dependent Spatial Analysis of the Relationship Between Deaths and Sulfur Dioxide and Particulate Matter Levels in Kırşehir Province (2009-2022)
Gamzenur DEMİR
- 11** CBS Tabanlı BWM Yöntemi Kullanılarak Cami İçin Uygun Yerlerin Belirlenmesi: Tekirdağ Şehri Örneği
Determination of Suitable Locations for Mosques Using GIS-Based BWM Method: The Case of Tekirdag City
Emre ÖZŞAHİN & Dilek KAYA
- 21** Modern Dünyada Sosyo-Mekânsal ve Psikolojik Yersizlik
Socio-Spatial and Psychological Placelessness in The Modern World
Muhammed Huzeyfe GÜLTEKİN
- 33** Gıda Coğrafyası Perspektifinden Niğde Yöresi Gastronomi Potansiyeline Yönelik Bir Araştırma
A Research on the Gastronomy Potential of Niğde Region from the Perspective of Food Geography
Elif KAHYA YILDIRIM
- 51** Espiye İlçesindeki Bireylerin Ekoturizm Algılarının Yaşam Kalitesi Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi
An Investigation into the Effect of Individuals Perceptions of Ecotourism on Quality of Life in the Espiye District
Onur CEBECİ & Yusuf KIZILKAN

Dünya Coğrafyası ve Kalkınma Perspektifi Dergisi

Journal of World Geography and Development Perspectives

HAKEM LİSTESİ

Prof. Dr. Özlem Sertkaya Doğan

Prof. Dr. Mesut Doğan

Prof. Dr. Günay Kaya

Doç. Dr. Ahmet Çavuş

Doç. Dr. Fatih Adıgüzel

Doç. Dr. Halil Hadimli

Dr. Öğr. Üyesi Serhat Ay

Dr. Öğr. Üyesi Yücel Dinç

Dr. Öğr. Üyesi Şerife Bilinir

Dr. Öğr. Üyesi Aykut Camcı

Dr. Öğr. Gör. Fatih Ocak

Kırşehir İlinde Ölümler ile Kükürt Dioksit ve Partikül Madde Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Zamana Bağlı Mekânsal Analizi (2009-2022)

Time-Dependent Spatial Analysis of the Relationship Between Deaths and Sulfur Dioxide and Particulate Matter Levels in Kırşehir Province (2009-2022)

Gamzenur DEMİR

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Coğrafya Bölümü, Erzurum, Türkiye

Öz

İnsan ve çevre arasında olduğu gibi hastalık ve mekân arasında da bir ilişki vardır. Temiz hava, insan sağlığı ve yaşam kalitesi üzerinde olumlu etki yaparken hava kirliliği, insan sağlığını olumsuz yönde etkilemekte ve birtakım hastalıkları da beraberinde getirmektedir. Bu çalışmada İç Anadolu Bölgesi'nin Orta Kızılırmak Bölümü'nde yer alan Kırşehir ilinde ölümlerin zamansal ve mekânsal yapısı ele alınmıştır. Bu kapsamda ölüm verileri cinsiyet, mekân, zaman, ölüm nedeni ve hava kalitesine göre incelenmiştir. Çalışmanın hazırlanmasında çeşitli kurumlardan sağlanan nicel veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Bu çerçevede ölümlerle ilgili veriler Türkiye İstatistik Kurumundan (TÜİK) temin edilmiştir. Ölüm nedeni istatistiklerinin değerlendirilmesinde "Uluslararası Hastalık Sınıflaması (UHS-10)" kullanılmıştır. İldeki hava kalitesinin incelenmesinde kirleticiler olarak PM₁₀ ve SO₂ seçilmiştir. Değerlendirmede kullanılan veriler Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na ait Ulusal Hava Kalitesi İzleme Ağı Web Sitesinin (www.havaizleme.gov.tr) adresinde bulunan Veri Bankası bölümünden indirilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular Excel programında yapılan tablo ve grafiklerle desteklenerek açıklanmaya çalışılmış ve ArcGIS 10.7 uygulaması kullanılarak tematik haritalar oluşturulmuştur. Çalışmaya konu alınan yıllar arasında ölümlerin her iki cinsten de son yıllarda artma eğilimi göstermiş olduğu belirlenmiştir. İlde en fazla ölümler Merkez ilçede meydana gelmiştir. İlde hem ölüm sayıları hem de partiküller madde (PM₁₀) ve kükürt dioksit (SO₂) artışı en fazla kış aylarında olmuştur. Çalışma sahasındaki en sık ölüm nedeninin dolaşım sistemi hastalıklarından kaynaklandığı görülmektedir. Özellikle de kardiyovasküler hastalığa bağlı ölümlerin, kış aylarında daha yüksek oranda görülmesi bu durumun bir açıklayıcısı olabilir. Fakat hava kirliliğinin sebep olduğu en belirgin hastalık olan solunum sistemi hastalıklarının 4. sırada gelmesi ve hem ölüm hem de hava kirletici değerlerinin birbirine oldukça yakın olması hava kirliliğinin ölümler arasında anlamlı bir ilişkisinin olmadığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kırşehir, Ölüm, Cinsiyet Yapısı, Hastalık, Hava Kalitesi, Mekânsal Analiz

ABSTRACT

There is a relationship between human and environment as well as between disease and space. While clean air positively affects human health and quality of life, air pollution negatively affects human health and brings some diseases. In this study, the temporal and spatial structure of deaths in Kırşehir province, which is located in the Central Kızılırmak Region of the Central Anatolia Region, is analyzed. In this context, mortality data were analyzed according to gender, place, time, cause of death, and air quality. In preparation of the study, quantitative data provided from various institutions were subjected to content analysis. In this framework, data on deaths were obtained from the Turkish Statistical Institute (TurkStat). "International Classification of Diseases (ICD-10)" was used to evaluate cause of death statistics. PM₁₀ and SO₂ were selected as pollutants in examining air quality in the province. The data used in the evaluation were downloaded from the Data Bank section of the National Air Quality Monitoring Network Website (www.havaizleme.gov.tr) of the Ministry of Environment, Urbanisation and Climate Change. The findings obtained in the study were tried to be explained by supporting them with tables and graphs made in an Excel program, and thematic maps were created using the ArcGIS 10.7 application. It has been determined that deaths in both sexes have shown an increasing trend in recent years. The highest number of deaths in the province occurred in the central district. Both the number of deaths and the increase in particulate matter (PM₁₀) and sulfur dioxide (SO₂) were highest in winter months. It is seen that the most common cause of death in the study area is due to circulatory system diseases. Especially the higher rate of deaths due to cardiovascular diseases in winter months may be an explanation for this situation. However, the fact that respiratory system diseases, which are the most prominent diseases caused by air pollution, come in 4th place, and both death and air pollutant values are very close to each other shows that there is no significant relationship between air pollution and deaths.

Keywords: Kırşehir, Death, Gender structure, Disease, Air Quality, Spatial analysis

Geliş Tarihi/Received 13.05.2024
Revizyon Talebi/ Revision Request 10.07.2024
Son Revizyon/Last Revision 24.07.2024
Kabul Tarihi/Accepted 25.07.2024
Yayın Tarihi/Publication Date 15.12.2024

Sorumlu Yazar/Corresponding author:
Gamzenur DEMİR

E-mail: gamzenurkabanli@gmail.com

Atrf: Demir, G. (2024). Kırşehir İlinde Ölümler ile Kükürt Dioksit ve Partikül Madde Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Zamana Bağlı Mekânsal Analizi (2009-2022). *Dünya Coğrafyası ve Kalkınma Perspektifi Dergisi*, (6), 1-10.

Cite this article: Demir, G. (2024). Time-Dependent Spatial Analysis of The Relationship Between Deaths with Sulfur Dioxide and Particulate Matter Levels in Kırşehir Province (2009-2022). *Journal of World Geography and Development Perspectives*, (6), 1-10.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

İnsan, yaşadığı ortam ile sürekli etkileşim halinde olup yaşadığı mekân, onun yaşam kalitesi üzerinde bir etkiye sahiptir. Belli hastalıkların bazı yerlerde görülürken diğer yerlerde bu hastalıklara hiç rastlanılmaması, insan ve çevre arasındaki bağı göstermektedir. Çevre, birçok açıdan insan sağlığını önemli ölçüde etkilemektedir (Güler & Çobanoğlu, 1994, s. 15; Kantürk-Yiğit, 2011, s. 31).

İnsan faaliyetleri içtiğimiz suyu, soluduğumuz havayı ve ayak bastığımız toprağı kirleterek çevre üzerinde olumsuz etki bırakmaktadır. Bu kirliliklerden biri olan hava kirliliğinin sağlık üzerinde çeşitli etkileri vardır (Manisalidis vd., 2020, s. 2). Yapılan bilimsel çalışmalar da hava kirliliğinin solunum problemlerinin yanı sıra kalp rahatsızlıkları ve hastaneye başvurular üzerinde de etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır (Brunekreef & Holtage, 2002, s. 1234).

Sanayi ve teknoloji alanında yaşanan gelişmelerle birlikte endüstriyel faaliyetlerde meydana gelen artış, hava kalitesindeki değişime neden olmaktadır. Yaşamımız için hayati kaynaklardan biri olan havanın temiz olması, sağlıklı bir toplumu ve sürdürülebilir bir ekonomiyi beraberinde getirecektir (Güzel & Özer, 2022, s. 188). İnsanoğlu kendi ihtiyaçları için çeşitli kaynakları kullanırken aynı zamanda bu faaliyetleriyle içinde bulunduğu ortamın da değişmesine neden olmaktadır. İnsan kaynaklı aktiviteler çevresel hava kirliliğinin başlıca nedenlerindedir (Kampa & Castanas, 2008, s. 362; İlkılıç & Behçet, 2006, s. 67). Bu süreçte çevre ile etkileşimin sebep olabileceği olumsuz sonuçlar, çeşitli sağlık problemlerine yol açabilmektedir. Hava kirliticilerine maruz kalma, KOAH (Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalığı), öksürük, nefes darlığı, hırıltılı solunum, astım ve solunum yolu hastalıkları ile sonuçlanmaktadır (Çapraz, 2013, s. 2; Manisalidis vd., 2020, s. 2). Bir bölgede belirgin şekilde görülen hava kirliliğinin çeşitli kanser türlerine, yine başka bir bölgede toprağa veya suya karışan türlü kimyasal atıkların tifo-kolera gibi hastalıklara yol açması şeklindeki örnekler, her bölgenin kendine özgü çevresel sorunlarının yine kendine özgü sağlık sorunlarına zemin hazırladığı gerçeğini ortaya koymaktadır (Timor, 1996, s. 308). Şehirlerde yaşayan insanlar, sanayileşmenin ve motorlu taşıtlara olan talebin artmasıyla, bu duruma daha fazla maruz kalmaktadır. Özellikle sosyal eşitsizliklerin olduğu ve çevresel sürdürülebilirliğinin yetersiz olduğu geri kalmış bölgelerde gelirin düşük olması nedeniyle kalitesiz yakıtların kullanılması, insanları evlerinde kirli havaya maruz bırakmaktadır (Manisalidis vd., 2020, s. 2). Solunan hava kalitesinin, insan sağlığı ile doğrudan ilişkisi vardır. Hatta hava kirliliği anne karnından itibaren bile insan sağlığını tehdit eden bir problemdir (Mermit-Çilingir, 2016, s. 136).

Bahsi geçen insan aktivitelerinden kaynaklanan SO₂ kükürt içeren fosil yakıtların (özellikle linyit ve kömür) yakılmasından ve kükürt içeren cevherlerin eritilmesinden kaynaklanırken, partikül kirliliğinin ana kaynakları ise fabrikalar, enerji santralleri, atık yakma fırınları, motorlu taşıtlar, yangınlar ve rüzgarla savrulan doğal tozlardır. Partiküler maddede parçacıkların boyutu, solunum yolunda birikecekleri yeri belirlemektedir: PM₁₀ parçacıkları esasen üst solunum yollarında birikirken, PM_{2.5} gibi ince ve çok küçük parçacıklar akciğer alveollerine kadar ulaşabilmektedir (Kampa & Castanas, 2008, s. 362).

Bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişmeler sonucunda Coğrafi Bilgi Sistemi'nin (CBS) uygulama alanları hızla artarak sağlık alanındaki çalışmalarda önemli rol oynamaktadır. CBS, yönetim, analiz ve coğrafi bilgilerin gösterimi için bir sistemdir. Bu sistem coğrafyanın dilidir ve bu dil dünyamızı tasvir etme konusunda oldukça önemlidir (S.S. Durduran & Y. Durduran, 2009, s. 19). Coğrafyada özellikle son yıllarda, hızla gelişme gösteren yeni bir inceleme konusu olan sağlık coğrafyası veya diğer adı ile tıbbi coğrafya çalışmaları ile sağlık hizmetleri ve sorunları buldukları mekânda incelenmekte, olaylar arasındaki ilişkiler ve çözüm önerileri belirlenmekte, genel olarak da sağlık ve coğrafya ilişkisi ortaya konulmaktadır (Timor, 1996, s. 303). Sağlık planlamasında ve bazı etkenlerin insan sağlığı üzerindeki etkisinin belirlenmesinde, sağlık göstergelerinin mekânsal dağılışı kullanılmaktadır. Mekânsal dağılışı, sıra dışı bir durumun olup olmadığı konusunda önemli ipuçları vermektedir (Günay, 2008, s. 222).

Bu çalışmanın konusunu hava kalitesi parametreleri (PM₁₀ ve SO₂) ile Kırşehir ilinde meydana gelen ölümlerin zaman içerisinde göstermiş oldukları mekânsal analizleri oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı, Kırşehir ilinde ölümlerin zaman içerisinde nasıl bir mekânsal dağılım gösterdiğini anlamak ve hava kalitesi ile ölüm nedenleri arasında bir ilişki kurarak bunu coğrafi bakış açısıyla ele almaktır. Ülkemizde 2009 yılı öncesinde; TÜİK Ölüm İstatistik Formu'nun genellikle elle doldurulması, Türkiye genelini yansıtmaması (Akturan vd., 2019, s. 10) ve aynı zamanda TÜİK'de 2022 yılı sonrası ölüm verilerinin bulunmaması nedeniyle bu çalışmada 2009-2022 arasında veriler analiz edilmiştir.

Araştırma Sahasının Yeri ve Sınırları

İç Anadolu Bölgesi'nin Orta Kızılırmak Bölümü'nde yer alan Kırşehir ili, doğu ve güneydoğuda Nevşehir, güneyde Aksaray, batı ve güneybatıda Ankara, kuzeybatıda Kırıkkale, kuzey ve kuzeydoğuda Yozgat illeriyle çevrilidir. Merkez, Kaman, Akpınar, Akçakent, Çiçekdağı, Boztepe ve Mucur olmak üzere 7 ilçesi bulunmaktadır (Harita 1). İlin yüzölçümü 6.584 km²'dir (HGM).

Harita 1. Kırşehir İlinin Lokasyon Haritası

Materyal ve Yöntem

Bu çalışmanın hazırlanmasında nicel veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Çalışmada Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (ÇŞB) tarafından yayımlan veriler kullanılmıştır. Bunun yanı sıra konu ile ilgili ulusal ve uluslararası akademik platformlarda literatür taramaları yapılmıştır. Bu çerçevede Kırşehir ilinde 2009-2022 arasında ölümlerin analiz edildiği çalışmada 2009-2015-2019 ve 2022 yıllarına ait ölüm istatistiklerine ilişkin verileri ve ölüm nedeni verileri İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) Düzey 3' e göre TÜİK'ten temin edilmiştir. Ölüm nedeni istatistiklerinin değerlendirilmesinde ise "Uluslararası Hastalık Sınıflaması (UHS)" kullanılmıştır. Veriler Microsoft Office Excel programında düzenlenmiş, ArcGIS 10.7 uygulamasında öznitelik tablosuna veri girişi ile entegre edilmiştir. Aynı programda Kırşehir iline ait idari sınırların yer aldığı haritalar kullanılarak tematik haritalar oluşturulmuştur. Ölümlerdeki yoğunlukları harita üzerinde renk tonları ve sütun grafik şeklinde gösterilmiştir.

Kırşehir ilinde hava kalitesi, Partiküller Madde (PM₁₀) ve Kükürt dioksit (SO₂) üzerinden değerlendirmeye alınmıştır. Değerlendirmede kullanılan veriler Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na ait Ulusal Hava Kalitesi İzleme Ağı Web Sitesinin (www.havaizleme.gov.tr) adresinde bulunan Veri Bankası bölümünden günlük olarak indirilmiştir. PM₁₀ ve SO₂ değerlerinin aylık ortalamaları alınarak veriler analiz edilmiştir.

Her çalışma gibi bu çalışma için de birtakım sınırlılıklar mevcuttur. Araştırmada ölümlerin cinsiyet bazında incelenmesi, hava kalitesinin PM10 ve SO2 açısından değerlendirilmesi, zamansal ve mekânsal analizlerde 2009-2015-2019-2022 yıllarına ait verilerin kullanılması temel sınırlılıkları oluşturmaktadır.

Bulgular

Kırşehir ilinde 2009-2022 yılları arasındaki toplam ölümler incelendiğinde 2015 yılına kadar ölümlerde artış ve azalışlar yaşanırken bu yıldan 2021 yılına kadar ölümlerde azalma yaşanmadığı, hatta hem Türkiye'de hem de Kırşehir

ilinde en yüksek ölüm sayısına ulaşıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda COVID 19 salgınının ölüm sayısında artışa neden olduğu anlaşılmaktadır. Ölümler cinsiyet bazında incelendiğinde hem ülkemizde hem de ilde tüm yıllarda erkek ölümlerinin kadın ölümlerinden fazla olduğu dikkat çekmektedir (Tablo 1). Sadece Türkiye’de değil dünyanın birçok ülkesinde erkek ölümleri kadın ölümlerinden daha

fazladır. Bu duruma yol açan biyolojik ve sosyal birçok faktör vardır. Motorlu taşıt kazalarında, sigaraya bağlı akciğer hastalıklarında hayatını kaybedenlerin çoğunun erkek olması, bunun dışında sanayi kollarında zor ve tehlikeli işlerde çalışanların çoğunun erkek olması da kadın ve erkek ölümleri arasındaki farkın sebepleri arasında yer almaktadır (Wilkins, 1995, s. 33-43).

Tablo 1

Türkiye ve Kırşehir İlinde Cinsiyete Göre Ölümler (2009-2022).

Yıllar	KIRŞEHİR			TÜRKİYE		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
2009	821	618	1.439	203.653	166.050	369.703
2010	774	648	1.422	200.445	166.026	366.471
2011	812	646	1.458	206.505	169.657	376.162
2012	741	621	1.362	207.634	168.886	376.520
2013	752	621	1.373	205.439	167.602	373.041
2014	794	668	1.462	213.682	177.409	391.091
2015	792	647	1.439	222.029	183.499	405.528
2016	762	688	1.450	231.589	191.375	422.964
2017	833	694	1.527	233.661	193.196	426.857
2018	890	728	1.618	233.138	193.647	426.785
2019	866	770	1.636	238.367	198.257	436.624
2020	1042	855	1897	285.160	223.888	509.048
2021	1116	932	2048	309.322	257.163	566.485
2022	970	837	1807	275.531	229.308	504.839

Kaynak: TÜİK ölüm istatistiklerinden hazırlanmıştır.

İlçeler bazında incelendiğinde ölümler en fazla Merkez ilçede olurken, onu Kaman ilçesi takip etmektedir. Boztepe ve Akçakent ise ölümlerin en az olduğu ilçelerdir. Bu durum ilçelere göre nüfus miktarlarıyla ilişkilidir. 2009-2015-2019

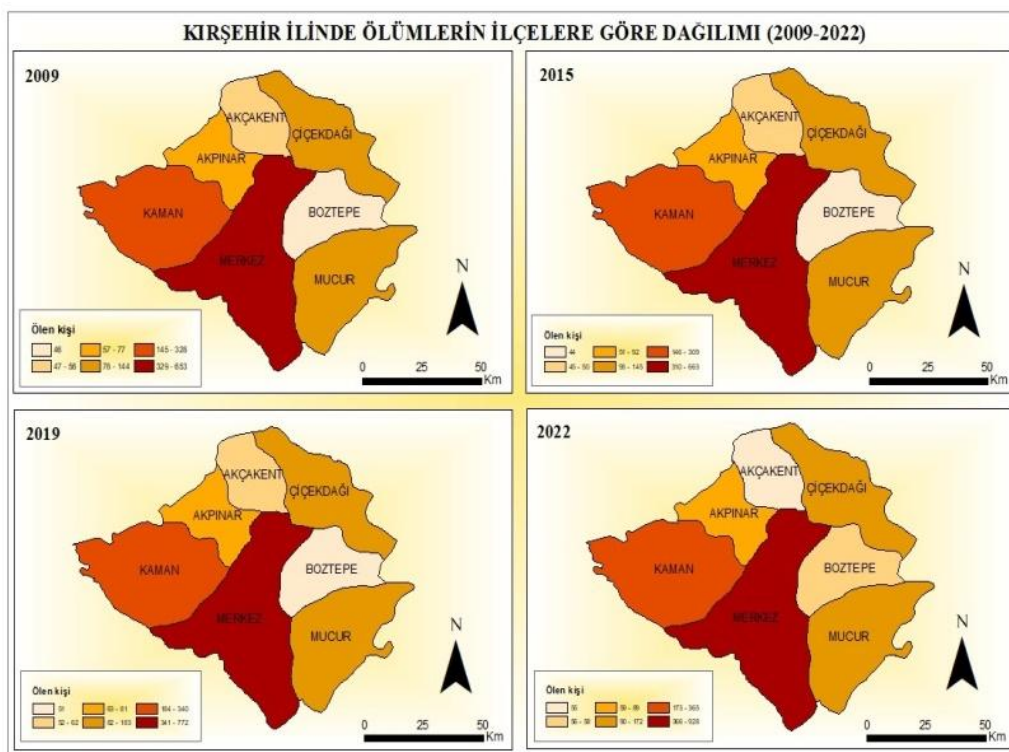
yıllarında Boztepe ilçesi toplam ölüm sayısında son sırada gelirken, 2022 yılında Akçakent ilçesinin son sırada yer aldığı görülmektedir. Kadın ve erkek ölümlerinin birbirine en yakın olduğu ilçe Boztepe, ölüm farkının en fazla olduğu yer ise Merkez ilçedir (Tablo 2; Harita 2).

Tablo 2

Kırşehir’de İlçelere Göre Ölümler (2009-2022)

Kırşehir	2009			2015			2019			2022		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Akpınar	45	32	77	52	40	92	41	40	81	40	49	89
Akçakent	31	25	56	32	18	50	30	32	62	30	25	55
Çiçekdağı	80	55	135	77	61	138	70	74	144	85	55	140
Boztepe	20	26	46	22	20	44	30	21	51	30	28	58
Mucur	83	61	144	75	70	145	98	85	183	89	83	172
Merkez	358	295	653	361	302	663	435	337	772	504	424	928
Kaman	204	124	328	173	136	309	160	180	340	192	173	365

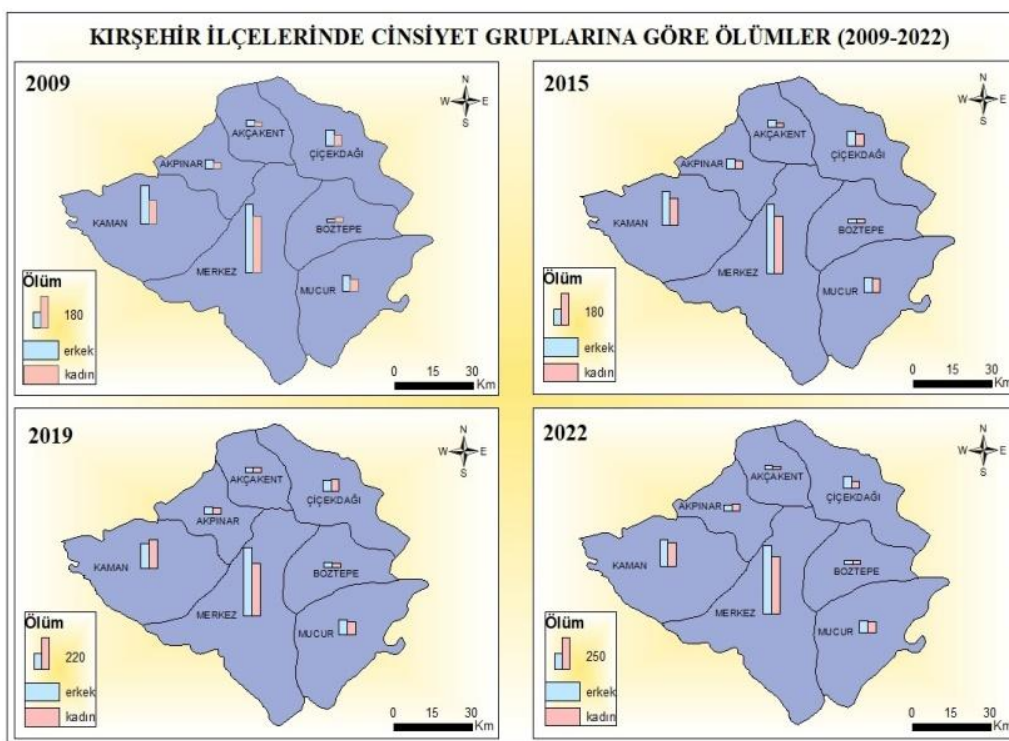
Kaynak: TÜİK ölüm istatistiklerinden hazırlanmıştır.

Harita 2. Kırşehir ilinde Toplam Ölümlerin İlçelere Göre Dağılımı (2009-2022)

Merkez ve Muçur ilçelerinde erkek ölümleri tüm yıllarda kadınlardan daha fazla olmuştur. Kaman, Akçakent ve Çiçekdağı ilçelerinde 2009-2015-2022 yıllarında erkek ölümleri fazla iken, 2019 yılında kadın ölümleri erkek ölümlerini geçmiştir. Akpınar ilçesinde 2009-2015-2019

yıllarında erkek ölümleri kadınlardan önde iken, 2022 yılında kadın ölümleri erkek ölümlerinin önüne geçmiştir. Boztepe ilçesinde 2009 yılında kadın ölümleri daha fazla iken, 2015-2019-2022 yıllarında erkek ölümlerin öne çıktığı dikkat çekmektedir (Harita 3).

Harita 3. Kırşehir'de Cinsiyet Gruplarına Göre İlçelerde Ölümler (2009-2022)

Kırşehir ilinde 2009 yılında hem toplam hem de cinsiyet bazında en yüksek ölümler ocak ayında meydana gelmiştir. Bu ayda ölen kişi sayısı toplam 147 olmuştur. İstisna olarak ölümlerin en düşük olduğu ay 96 ölüm vakasıyla aralıktır. Yıl boyunca erkek ölümleri kadınlardan fazla olmuştur. Yılın ilk altı ayında ölümler diğer aylardaki ölümlerden daha fazladır. Ancak değerlerin birbirine oldukça yakın olması kış aylarında hava kirliliğine bağlı olarak ölümlerin meydana geldiğini söylemek için yetersizdir. 2009 yılında PM₁₀ ortalama değerinin en fazla (70,49 µg/m³) kasım, en az ise (32,99 µg/m³) eylül ayında olduğu görülmektedir. PM₁₀

Tablo 3

Kırşehir İlinde Aylara Göre Ölen Kişi Sayısı (2009)

Aylar	Ölen kişi sayısı		Toplam	PM ₁₀ (µg/m ₃)	SO ₂ (µg/m ₃)
	Erkek	Kadın			
Ocak	89	58	147	63,3	26,23
Şubat	61	54	115	63,39	14,2
Mart	72	54	126	62,64	9,81
Nisan	76	50	126	50,48	4,32
Mayıs	81	52	133	49,46	2,36
Haziran	76	46	122	50,97	5,48
Temmuz	60	51	111	51,65	5,26
Ağustos	65	52	117	44,35	4,93
Eylül	58	57	115	32,99	5,13
Ekim	62	53	115	54,86	7,28
Kasım	69	47	116	70,49	-
Aralık	52	44	96	45,67	14,2

Kaynak: TÜİK ölüm istatistiklerinden hazırlanmıştır.

İlde 2015 yılında kış aylarında ölümler yaz aylarına göre daha fazla olup en yüksek ölümler aralık ayında gerçekleşmiştir. Erkeklerde de en fazla ölüm bu ayda olurken kadınlarda ocak ve ağustos ayında zirve yaşanmıştır. Mayıs ayı 101 ölen kişi sayısı ile ölümlerin en az görüldüğü aydır. Aynı zamanda kadın ölümlerinin erkek ölümlerini geçtiği tek ay Mayıs olmuştur. En yüksek PM₁₀

Tablo 4

Kırşehir İlinde Aylara Göre Ölen Kişi Sayısı (2015)

Aylar	Ölen kişi sayısı		Toplam	PM ₁₀ (µg/m ₃)	SO ₂ (µg/m ₃)
	Erkek	Kadın			
Ocak	68	62	130	41,2	5,95
Şubat	65	56	121	31,2	17,82
Mart	68	61	129	36,29	25,06
Nisan	64	60	124	29,08	15,77
Mayıs	48	53	101	29,77	3,45
Haziran	57	46	103	22,9	2,25
Temmuz	79	37	116	24,05	2,11
Ağustos	70	62	132	25,97	1,98
Eylül	56	56	112	36,88	3,05
Ekim	63	46	109	27,11	3,89
Kasım	69	56	125	49,69	22,6
Aralık	85	52	137	43,53	16,16

Kaynak: TÜİK ölüm istatistiklerinden hazırlanmıştır.

ortalama değerleri yazın düşüş, kışın ise yükseliş göstermektedir. Bunun en önemli sebebi kış aylarında evsel ısınmada kullanılan yakıtlardan kaynaklanmaktadır. SO₂ ortalamaları en fazla (26,23 µg/m³) ocak, en az (2,36 µg/m³) Mayıs ayında olmuştur. kış SO₂ aylarında, yaz aylarına göre iki katına çıkmıştır (Tablo 3.). Ölümler dünyanın hemen her yerinde mevsimsel olarak benzer bir dağılım sergilemektedir. Kış aylarında ölümler en yüksek seviyeye ulaşırken bu aylarda kalp-damar ve solunum yolu hastalıklarından kaynaklanan ölümlerin de oldukça fazla olduğu görülmektedir (Becker & Weng, 1998, s. 814).

ortalaması 2015 yılında kış aylarında özellikle de Kasım (49,69 µg/m³) ayındadır. Yaz aylarında ortalamalarda düşüş yaşanmış ve en düşük ortalama Haziran (22,9 µg/m³) ayında olmuştur. PM₁₀ ortalamaları bu yılda 2009 yılına göre daha düşük olmuştur. SO₂ ortalamalarında en yüksek değer (25,06 µg/m³) Mart, en düşük değer ise (1,98 µg/m³) Ağustos ayındadır. Yaz ayları SO₂ ortalamaları, 2009 yılına göre yarıya düşmüştür (Tablo 4)

2019 yılında toplam 188 kişi ile en yüksek ölüm aralık ayında gerçekleşmiştir. Erkeklerde ölen kişi sayısı 101 iken bu sayı kadınlarda 87'yi bulmuştur. Ölümlerin en düşük olduğu ay ise 98 kişi ile şubat ayıdır. 2019 yılında PM₁₀ konsantrasyonlarında en yüksek değer (71,76 µg/m³) kasım

ayında iken, en düşük değer (18,14 µg/m³) mart ayında olmuştur. SO₂ konsantrasyonlarında ise en yüksek değer (40,58 µg/m³) ocak ayında, en düşük değer ise (4,44 µg/m³) ağustos ayındadır. PM₁₀ konsantrasyonlarında en düşük ortalamalar 2019 yılında olurken, SO₂ değerlerindeki en yüksek ortalamalar da bu yıl olmuştur (Tablo 5).

Tablo 5

Kırşehir İlinde Aylara Göre Ölen Kişi Sayısı (2019)

Aylar	Ölen kişi sayısı		Toplam	PM ₁₀ (µg/m ₃)	SO ₂ (µg/m ₃)	
	Erkek	Kadın				
Ocak		97	74	171	37,21	40,58
Şubat	50	48	98	25,65	30,35	
Mart	62	60	122	18,14	20,44	
Nisan	73	73	146	18,33	13,04	
Mayıs	78	54	132	27,52	5,6	
Haziran	67	64	131	18,7	5,46	
Temmuz	66	55	121	19,67	7,2	
Ağustos	70	62	132	23,56	4,44	
Eylül	64	54	118	25,77	5,72	
Ekim	75	76	151	37,95	8,26	
Kasım	61	62	123	71,76	19,51	
Aralık	101	87	188	44,44	23,48	

Kaynak: TÜİK ölüm istatistiklerinden hazırlanmıştır.

İlde 2022 yılında en fazla ölümler kış aylarında meydana gelmiş olup en yüksek ölüm 190 kişi ile mart ayında gerçekleşmiştir. Her iki cinste de en fazla ölüm bu ayda olup erkeklerde ölen kişi sayısı 103, kadınlarda ise 87 kişidir. Ölümlerin en düşük olduğu ay ise 127 kişi ile haziran ayı olmuştur. 2022 yılında PM₁₀ konsantrasyonlarında en

yüksek değer (62,74 µg/m³) nisan ayında iken, en düşük değer (12,73 µg/m³) ekim ayında olmuştur. SO₂ konsantrasyonlarında ise en yüksek değer (15,54 µg/m³) ocak ayında, en düşük değer ise (3,97 µg/m³) haziran ayındadır. SO₂ değerlerindeki en düşük ortalamalar da bu yılda görülmüştür (Tablo 6.)

Tablo 6

Kırşehir İlinde Aylara Göre Ölen Kişi Sayısı (2022)

Aylar	Ölen kişi sayısı		Toplam	PM ₁₀ (µg/m ₃)	SO ₂ (µg/m ₃)
	Erkek	Kadın			
Ocak	100	77	177	59,99	15,54
Şubat	77	78	155	37,81	15,11
Mart	103	87	190	35,74	7,03
Nisan	86	60	146	62,74	4,44
Mayıs	70	82	152	36,23	4,42
Haziran	57	70	127	45,65	3,97
Temmuz	70	64	134	31,06	4,56
Ağustos	91	76	167	22,42	4,83
Eylül	79	62	141	19,27	5,1
Ekim	65	67	132	12,73	5,58
Kasım	78	50	128	19,23	7,08
Aralık	94	64	158	21	8,47

Kaynak: TÜİK ölüm istatistiklerinden hazırlanmıştır.

İlde 2009 yılında daimî ikametgaha göre seçilmiş ölüm sayıları toplam 1439'dur. Dolaşım sistemi hastalıklarına bağlı ölümler 594 kişi ile ilk sırada yer almaktadır. Ölüm nedenlerinde ikinci sırada 273 ölüm ile iyi huylu ve kötü huylu tümörler gelmektedir. Bu sırayı diğer, solunum

sistemi hastalıkları, endokrin, beslenme ve metabolizmaya ilgili hastalıklar, dışsal yaralanma nedenleri ve zehirlenmeler ve son olarak da sinir sistemi ve duyu organları hastalıkları takip etmektedir. Nedeni bilinmeyen ölümlerin sayısı ise 102'dir (Tablo 7).

Tablo 7*Kırşehir İlinde Daimî İkametgaha Göre Seçilmiş Ölüm Nedenleri (2009)*

Ölüm Nedenleri	Ölüm Sayısı
Toplam	1439
Dolaşım sistemi hastalıkları	594
İyi huylu ve kötü huylu tümörler	273
Solunum sistemi hastalıkları	113
Sinir sistemi ve duyu organları hastalıkları	34
Endokrin, beslenme ve metabolizmayla ilgili hastalıklar	75
Dışsal yaralanma nedenleri ve zehirlenmeler	56
Diğer	192
Bilinmeyen	102

Kaynak: TÜİK ölüm nedeni istatistiklerinden hazırlanmıştır.

2015 yılında da daimî ikametgaha göre seçilmiş ölüm nedenleri toplam 1439'dur. Dolaşım sistemi hastalıkları 568 ölümlerle yine ilk sırada yer almıştır. İyi huylu ve kötü huylu tümörler, diğer, solunum sistemi hastalıkları, endokrin, beslenme ve metabolizmayla ilgili hastalıklar bu sırayı takip etmiştir. Sinir sistemi ve duyu organları hastalıklarına bağlı ölümler artarak 2009 yılı tablo sıralamasında değişikliğe

sebeplere dönüşmüş ve dışsal yaralanma ve zehirlenmelere bağlı ölümlerin önüne geçmiştir. 2009 yılında son sırada sinir sistemi ve duyu organları hastalıklarına bağlı ölümler yer alırken 2015 yılında son sıraya dışsal yaralanma nedenleri ve zehirlenmelere bağlı ölümler yerleşmiştir. Nedeni bilinmeyen ölüm sayısı ise 41'dir (Tablo 8).

Tablo 8*Kırşehir İlinde Daimî İkametgaha Göre Seçilmiş Ölüm Nedenleri (2015)*

Ölüm Nedenleri	Ölüm Sayısı
Toplam	1439
Dolaşım sistemi hastalıkları	568
İyi huylu ve kötü huylu tümörler	284
Solunum sistemi hastalıkları	150
Sinir sistemi ve duyu organları hastalıkları	74
Endokrin, beslenme ve metabolizmayla ilgili hastalıklar	90
Dışsal yaralanma nedenleri ve zehirlenmeler	61
Diğer	171
Bilinmeyen	41

Kaynak: TÜİK ölüm nedeni istatistiklerinden hazırlanmıştır.

2019 yılında daimî ikametgaha göre seçilmiş ölüm nedenleri toplam 1636'dır. Nedeni bilinmeyen ölümler

dışında 2019 yılı ölüm nedenleri 2015 yılı sıralaması ile aynı kalmıştır. Nedeni bilinmeyen ölüm sayısı ise 73'tür (Tablo 9).

Tablo 9*Kırşehir İlinde Daimî İkametgaha Göre Seçilmiş Ölüm Nedenleri (2019)*

Ölüm Nedenleri	Ölüm Sayısı
Toplam	1636
Dolaşım sistemi hastalıkları	616
İyi huylu ve kötü huylu tümörler	306
Solunum sistemi hastalıkları	208
Sinir sistemi ve duyu organları hastalıkları	56
Endokrin, beslenme ve metabolizmayla ilgili hastalıklar	84
Dışsal yaralanma nedenleri ve zehirlenmeler	50
Diğer	243
Bilinmeyen	73

Kaynak: TÜİK ölüm nedeni istatistiklerinden hazırlanmıştır.

2022 yılında daimi ikametgaha göre seçilmiş ölüm nedenleri toplam 1807'dir. Dolaşım sistemi hastalıklarına bağlı ölümler yine ilk sırada gelmesine rağmen diğer nedenli ölüm sayıları artmış ve ikinci sıradaki iyi huylu ve kötü huylu tümörlerin yerini almıştır. Dışsal yaralanma ve zehirlenmeye bağlı ölümler hem endokrin, beslenme ve

metabolizmayla ilgili hastalıklardan hem de sinir sistemi ve duyu organlarına bağlı hastalıklardan daha fazla olmuştur. 2022 yılında COVID-19 nedenli ölen kişi sayısı 62 iken, nedeni bilinmeyen 111 ölüm meydana gelmiştir (Tablo 10).

Tablo 10

Kırşehir İlinde Daimî İkametgaha Göre Seçilmiş Ölüm Nedenleri (2022)

Ölüm Nedenleri	Ölüm Sayısı
Toplam	1807
Dolaşım sistemi hastalıkları	838
İyi huylu ve kötü huylu tümörler	236
Solunum sistemi hastalıkları	151
Sinir sistemi ve duyu organları hastalıkları	38
Endokrin, beslenme ve metabolizmayla ilgili hastalıklar	49
Dışsal yaralanma nedenleri ve zehirlenmeler	67
Diğer	255
Bilinmeyen	111
COVID-19	62

Kaynak: TÜİK ölüm nedeni istatistiklerinden hazırlanmıştır.

Sonuç

Bu çalışmada hava kalitesi parametreleri (PM₁₀ ve SO₂) ile Kırşehir ilinde meydana gelen ölümlerin zaman içerisinde göstermiş oldukları mekânsal analizler konu alınmıştır. Elde edilen bulgulara göre Kırşehir ilinde cinsiyet bazında erkek ölümleri kadın ölümlerinden daha fazladır. Mekânsal dağılıma baktığımızda ildeki en fazla ölümler Merkez ilçede meydana gelmektedir. Ölüm nedenleri arasında dolaşım sistemine bağlı hastalıklar 1. sırada yer alırken hava kirliliğinin sebep olduğu en belirgin hastalık olan solunum sistemi hastalıkları 4. sırada gelmektedir. Ayrıca hem ölümlerin hem de PM₁₀ ve SO₂ kaynaklı hava kirliliğinin kış aylarında kısmen arttığı gözlenmektedir. Bu durum hava kalitesi ile sağlık sorunları arasında bir ilişki olduğunu düşündürülebilir. Ancak değerlerinin birbirine çok yakın olması Kırşehir ilinde PM₁₀ ve SO₂ kaynaklı hava kirliliği ile ölümler arasında bir ilişki olmadığını göstermektedir. Literatür incelendiğinde bu çalışmadan elde ettiğimiz sonuçlara benzer olarak, Karagözoğlu ve Asav'ın (2021) ve Derriennic, Richardson, Mollie ve Lellouch'un (1989) da yapmış oldukları çalışmalarda SO₂ kirliliği veya PM ile solunum veya kardiyovasküler ölümler arasında tutarlı bir ilişkinin olmadığı sonucuna varmışlardır.

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Raporu'na (2022) göre, Kırşehir ilinde çevre sorunlarının öncelik sırasında atıklar ve su kirliliği ilk sıralarda gelmektedir. Hava kirliliğine bağlı çevre sorunları ise 2009-2010 döneminde 3. sırada iken 2015, 2019 ve 2022 yıllarında 4. sıraya gerilemiştir. Buna bağlı olarak hava kalitesinde iyileşme olduğu ve hava kirliliğinin ilde öncelikli sorun olmadığı

düşünülebilir. Kırşehir ilinde hava kirliliği oluşumunda etkili olan en önemli faktörler genel olarak evsel ısınma, maden işletmeleri ve sanayiden kaynaklanmaktadır. Isınma kaynaklı hava kirliliğinin ana nedeni yakıt ve yakma sistemidir. Kırşehir Organize Sanayi Bölge (OSB) Müdürlüğünden elde edilen verilere göre OSB içindeki üretimdeki firmalar doğalgaz kullanmakta olup sadece 1 firma kömür kullanmaktadır. Merkezden 5.5 km mesafede de, büyük ölçekteki sanayi kuruluşu olan PETLAS bulunmaktadır. Karayolu trafiği, topoğrafik faktörler ve meteorolojik faktörler de hava kirliliğinin diğer sebepleri arasında yer almaktadır. İldeki hava kirliliğinin giderilmesinde karşılaşılan en büyük güçlük, halkın alım gücünün düşük olmasından dolayı kalitesiz yakıt kullanmasıdır. Ateşçilerin eğitimsiz veya bilinçsiz olması, kurumsal ve yasal eksiklikler, yeterli denetimlerin yapılmaması ve toplumda bilinç eksikliği de karşılaşılan diğer güçlükler arasında yer almaktadır (ÇŞB Kırşehir İli Hava Kalitesi Analiz Raporu, 2010-2016). Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artması, araç emisyon kontrol ve denetimlerinin etkili bir şekilde yapılması, yeşil alanların artırılması, akıllı ulaşım sistemine geçilmesi, kalitesiz yakıt tüketiminin önlenmesi, konutlarda yalıtımın artırılması ve doğru yakma tekniklerine geçilmesi daha temiz bir hava için alınacak önlemler olabilir.

Etik Komite Onayı: Bu çalışma, insan ya da hayvan deneklere müdahale içermediği ve kişisel veri kullanılmadığı için etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: This study does not require ethics committee approval as it involves no interventions on human or animal subjects or the use of personal data.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Akturan, S., Gümüş, B., Özer, Ö., Balandız, H. ve Erenler, A.K. (2019). "TÜİK Verilerine Göre Türkiye'de 2009 ve 2016 Yılları Arasındaki Ölüm Oranları Ve Nedenleri". *Konuralp Tıp Dergisi*, 11(1), 9-16.
- Becker S, Weng S. (1998). Seasonal patterns of deaths in Matlab, Bangladesh. *Int J Epidemiol.* 27(5), 814-823.
- Brunekreef, B. & Holgate, S.T. (2002). Air pollution and health, *Lancet* 360, 1233–1242.
- Çapraz, Ö. (2013). İstanbul'da 2007-2012 Yılları Arasında Hava Kirliliğinin Ölümler Üzerindeki Etkilerinin Modellenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Derriennic, F., Richardson, S., Mollie, A., Lellouch, J. (1989). İki Fransız Şehrinde Kükürt Dioksit Kirliliğinin Mortalite Üzerindeki Kısa Vadeli Etkileri, *Uluslararası Epidemiyoloji Dergisi*, 18(1), Sayfa 186–197.
- Durduran, S.S. ve Durduran, Y. (2009). "Coğrafi Bilgi Sistemi Yardımıyla Kalp ve Solunum Yolu Hastalıklarının Mekansal Dağılımının Belirlenmesi: Konya Örneği". *Selçuk Üniversitesi Mühendislik, Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 24(3), 19-28.
- Güler, Ç. ve Çobanoğlu, Z. (1994). Çevresel Etki Değerlendirmesi. T.C. Sağlık Bakanlığı Yayınları. Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi No: 36, Ankara.
- Günay, S. (2009). "Ölüm Oranı Haritalarının Önemi ve Haritalanması". *2.Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Sempozyumu*, 222-231.
- Güzel, Ş., & Özer, P. (2022). Türkiye'de Hava Kirliliği ve Sağlık Harcamaları. *Sağlık Ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 186-202.
- İlkılıç, C., & Behçet, R. (2006). Hava Kirliliğinin İnsan Sağlığı ve Çevre Üzerindeki Etkisi. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 66-72.
- Kampa, M. & Castanas, E. (2008). Human health effects of air pollution. *Environ. Pollut.* 151, 362–367.
- Kantürk-Yiğit, G. (2011). "Türkiye'de Sağlık Coğrafyası Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme". *Nature Sciences*, 6(1), 30-41.

Karagözoğlu, S., & Asav, E. (2021). Kükürtdioksit Düzeylerinin Kırklareli İl Merkezindeki Ölümler Üzerine Etkisinin İncelenmesi. *İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 9(2), 618-627.

Manisalidis, I., Stavropoulou, E., Stavropoulos, A., & Bezirtzoglou, E. (2020). Environmental and health impacts of air pollution: A review. *Frontiers in Public Health*, 8, 14.

Mermit-Çilingir, B. (2016). Hava Kirliliği ve Akciğer. *Çağdaş Tıp Dergisi*, 6(1)-Ek (Olgu Sunumları), 131-137.

Timor, A. (2012). "Tıbbi Coğrafya: Kapsamı ve Amacı". *Coğrafya Dergisi*, 0(4), 303-319.

Wilkins, K. (1995). Causes of death: how the sexes differ. *Health Rep.* 7(2), 33-50.

Yılmaz, B. (2018). "Manisa'da Partikül Madde (PM₁₀) Kirliliğinin Değerlendirilmesi". *Balkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 20(1), 626-633.

CBS Tabanlı BWM Yöntemi Kullanılarak Cami İçin Uygun Yerlerin Belirlenmesi: Tekirdağ Şehri Örneği

Determination of Suitable Locations for Mosques Using GIS-Based BWM Method: The Case of Tekirdag City

Emre ÖZŞAHİN^{ID}

Dilek KAYA^{ID}

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Tekirdağ, Türkiye

Açıklama: (Bu makalenin bir kısmı V. Uluslararası Geçmişten Günümüze Tekirdağ'da Dinî Hayat Sempozyumunda sözlü sunum olarak sunulmuştur.)

Geliş Tarihi/Received 18.09.2024
Revizyon Talebi/ Revision Request 28.10.2024
Son Revizyon/Last Revision 05.11.2024
Kabul Tarihi/Accepted 13.11.2024
Yayın Tarihi/Publication Date 15.12.2024

Sorumlu Yazar/Corresponding author:

Emre ÖZŞAHİN

E-mail: eozsahin@nku.edu.tr

Atıf: Özşahin, E., Kaya, D. (2024). CBS tabanlı BWM yöntemi kullanılarak cami için uygun yerlerin belirlenmesi: Tekirdağ şehri örneği *Dünya Coğrafyası ve Kalkınma Perspektifi Dergisi*, (6), 11-20.

Cite this article: Özşahin, E., Kaya, D. (2024). Determination of suitable locations for mosques using GIS-based BWM method: The case of Tekirdag city *Journal of World Geography and Development Perspectives*, (6), 11-20.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

öz

Müslümanların ibadet etmek için toplandığı bir mekân olarak camiler, dinî mimari grubunun temel yapılarındandır. İslam mimarisinde yerleşim alanının tam merkezine inşa edilen camiler, aynı zamanda yerleşim alanının şekillenme sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla camilerin büyüklüğü, mimari yapısı, inşa edileceği yer, bünyesinde bulunacak mekânlar ve benzeri konular Müslümanlar için her dönemde önemli olmuştur. Bir caminin sahip olması gereken fonksiyonları makul düzeyde karşılaması için en öncelikli konu yer seçimidir. Zira yer seçimi doğru ve sağlıklı bir şekilde yapılan camiler, daha uzun süre varlığını sürdürmektedir. Bu çalışmada Tekirdağ şehri örneğinde CBS tabanlı BWM (Best Worst Method) yöntemi kullanılarak cami için uygun yerlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Şehrsel alan, yakın gelecekteki muhtemel genişleme alanları göz önünde bulundurularak hem kentsel hem de yakın çevresindeki kırsal mahallelere göre sınırlandırılmıştır. Çalışma hem mevcut camilerin yer seçimi uygunluğunun değerlendirilmesi hem de yeni yapılacak camiler için uygun yerlerin belirlenmesi bakımından önem taşımaktadır. Çalışma kapsamında öncelikle Tekirdağ şehrindeki mevcut 62 caminin konum bilgisi haritalandırılmıştır. Daha sonra Cami Planlama ve Tasarımı Kılavuzuna göre cami yer seçimini etkileyen çevresel ve konumsal özelliklerle ilgili 9 farklı parametre tespit edilmiştir. Bu parametreler, BWM yöntemiyle değerlendirilmiştir. Çalışma sonuçları şehrsel alanda daha çok konumsal, şehrin yakın gelecekteki muhtemel genişleme alanlarında ise çevresel parametrelerin daha fazla etkili olduğunu göstermiştir. Tekirdağ şehrindeki camilerin yer seçim özellikleriyle ilgili doğrudan fikir veren bu sonuçlarının yeni yapılacak camilerin planlama sürecinde yol gösterici rol oynayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yer seçimi, Cami, CBS, BWM, Tekirdağ.

ABSTRACT

As a place where Muslims gather to worship, mosques are one of the basic structures of the religious architecture group. In Islamic architecture, mosques, which are built in the very center of the settlement area, also play an important role in the shaping process of the settlement area. Therefore, the size of mosques, their architectural structure, the place where they will be built, the spaces to be found within them and similar issues have been important for Muslims in every period. In order for a mosque to meet the functions it should have at a reasonable level, the most prioritized issue is the choice of location. Because mosques, whose location selection is made in a correct and healthy way, continue to exist for a longer period of time. This study aims to determine suitable locations for mosques by using the GIS-based BWM method in the case of Tekirdag city. The urban area was delimited according to both urban and rural neighborhoods in the vicinity, taking into account possible expansion areas in the near future. The study is important both in terms of evaluating the suitability of existing mosques and determining suitable locations for new mosques. Within the scope of the study, the location information of 62 existing mosques in Tekirdag city was first mapped. Then, according to the Mosque Planning and Design Guidelines, 9 different parameters related to environmental and spatial characteristics affecting mosque site selection were identified. These parameters were evaluated using the BWM method. The results of the study showed that spatial parameters are more effective in the urban area, while environmental parameters are more effective in the possible expansion areas of the city in the near future. It is thought that these results, which give a direct idea about the site selection characteristics of mosques in Tekirdag city, will play a guiding role in the planning process of new mosques.

Keywords: Site selection, Mosque, GIS, BWM, Tekirdag.

Giriş

Allah (c.c.) tarafından gönderilmiş tek hak din, İslam'dır (Âl-i İmrân/19). İslâm dininde Allah'a ibadetin ve kulluğun dünya üzerindeki sembolik mekânlarından biri ve hatta en önemlisi ise camidir (Onay, 2006). Müslümanların ibadet etmek amacıyla toplandığı bir mekân olan camiler, dinî mimari grubun temel yapılarındandır (Akin, 2016). İslam mimarisinde yerleşim alanının tam merkezine inşa edilen camiler, aynı zamanda yerleşim alanının şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Kubat, 2020). Ancak günümüzde camilerin yerleşim alanının şekillenmesindeki rolü azalmıştır. Buna karşın modern camiler sosyal, hukuki, eğitimsel, hayırseverlik ve siyasi faaliyetlere ev sahipliği yapan çoklu işlevler üstlenerek kamusal yaşamda daha fazla etkili olmaktadır (Alawadi vd., 2023). Dolayısıyla camilerin büyüklüğü, mimari yapısı, inşa edileceği yer, bünyesinde bulunacak mekânlar ve benzeri konular Müslümanlar için daha da önem kazanmıştır (Budaiwi, 2010; DİB, 2023).

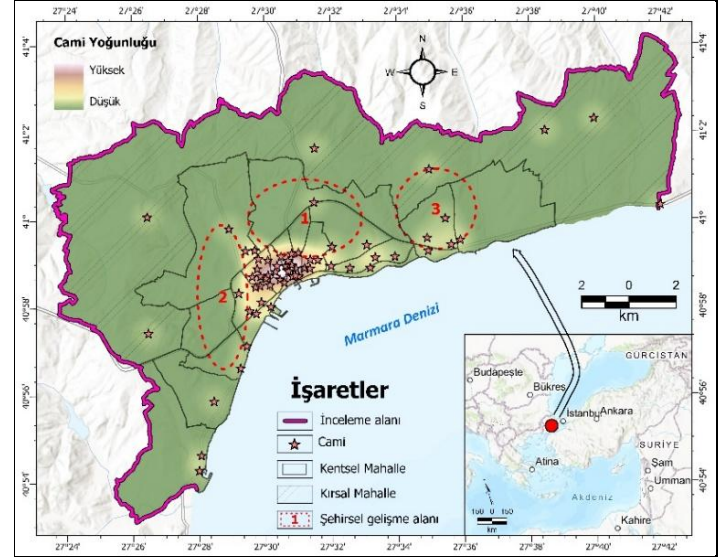
Bir caminin sahip olması gereken fonksiyonları makul düzeyde karşılaması için en öncelikli konu, yer seçimidir (Mushtaha ve Helmy, 2016). Zira yer seçimi doğru bir şekilde yapılan camiler, daha uzun süre varlığını sürdürmektedir. Özellikle ecdadımız (Selçuklu ve Osmanlı Devletleri) tarafından yapılmış tarihi camilerin çok uzun zamandır ayakta kalmasındaki en büyük etken, uygun yer seçimidir (Akin, 2016). Diğer yandan uygun yer seçimi yapılmamış camilerde ise konum ve erişim imkanları, fonksiyonel özellikler, işletme ve bakım-onarım giderleri gibi konularda ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır (DİB, 2023). Ayrıca camilerdeki faaliyetlerin verimli ve sağlıklı bir şekilde organize edilebilmesi için yer seçiminin isabetli olması gerekir (Atmaca vd., 2023). Dolayısıyla camiler için uygun yer seçiminin planlama aşamasında yapılması son derece önemlidir.

Bu çalışmada Tekirdağ şehri örneğinde cami için uygun yer seçiminin yapılması amaçlanmıştır. Çalışma hem mevcut camilerin yer seçimi uygunluğunun değerlendirilmesi hem de yeni yapılacak camiler için uygun yerlerin belirlenmesi bakımından önem taşımaktadır. Bu konuların anlaşılması, planlamacıların ve karar vericilerin cami yer seçimine yardımcı olacaktır. Ayrıca bazı hadis kaynaklarında Hz. Peygamber (s.a.v.)'in: *Kim Allah rızasını umarak bir mescit yaparsa, Allah'da ona cennette bir köşk bina eder.* şeklinde hadisi şerifi rivayet edilmektedir [Müslim, Zühd, 44; İbn Mâce, Mesâcid, 1; Buhari, Salât 71] (DİB, 2020). Bu çalışmanın yazarları da mescit ya da cami yapamaları veya yaptıramaları da uygun yapım yerinin neresi olduğunu tespit ettikleri için ilgili hadis gereğince aynı müjdeye nail olmayı arzulamaktadırlar.

Materyal ve Yöntem

İnceleme Alanı

İnceleme alanı, Tekirdağ ilinin merkezini oluşturan ve aynı isimle anılan Tekirdağ şehridir (Şekil 1). İdari olarak Süleymanpaşa ilçesinde yer alan Tekirdağ şehrinin yakın gelecekteki muhtemel genişleme alanları (Aydoğdu & Bakırcı, 2021a) göz önünde bulundurularak sınırlandırılan inceleme alanı, hem kentsel hem de yakın çevresindeki kırsal mahalleleri kapsamaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. İnceleme Alanının Lokasyon Haritası

2023 yılı verilerine göre 96.369 kişi erkek ve 99.682 kişi kadın nüfusun barındığı inceleme alanında, toplam nüfus 196.051 kişidir (TUIK, 2024). İnceleme alanındaki kentsel mahalle nüfusu kırsal mahalle nüfusundan çok daha fazladır. Hatta inceleme alanındaki toplam nüfusun %99.05'ini kentsel mahalle nüfusu oluşturmaktadır.

İnceleme alanı coğrafi konumu ve koşullarının elverişliliği dolayısıyla yoğun bir şekilde göç almaktadır (Özşahin & Eroğlu, 2021a). Özellikle son 30 yıllık zamanda (1990-2020) hızlı nüfus artışına bağlı olarak yeni ulaşım hatlarının oluşturulması ve yeni sanayi veya ticaret alanlarının açılması Tekirdağ şehrinin çevresine doğru genişlemesine sebep olmuştur (Aydoğdu & Bakırcı, 2022). Bu durum çeşitli türden kamusal alanlara yönelik taleplerin artmasına da yol açmaktadır (Aydoğdu & Bakırcı, 2021b). Dolayısıyla halkın önemli bir bölümünün Müslüman olduğu inceleme alanında çok hızlı bir şekilde gerçekleşen şehirselleme büyüme ve gelişim sürecine bağlı olarak bazı zamanlarda cami ihtiyacı da ortaya çıkmaktadır.

Tekirdağ ilinde toplamda 560 cami vardır (DİB, 2024). Bu camilerin büyük kısmı nüfus yoğunluğunun fazla olduğu şehirselleme alanlarında konumlanmaktadır. İnceleme alanında ise hazirahazirada 62 cami bulunmaktadır (Tekirdağ Müftülüğü, 2024; Tablo 1). Bu camiler şehirdeki nüfus

yoğunluğuna göre mekânsal bir dağılım göstermektedir (Şekil 1). Aktüel bir şehirsal büyümenin görüldüğü inceleme alanında yakın gelecekte yeni yerleşime açılacak alanlarda muhtemelen cami ihtiyacı da ortaya çıkacaktır. Bu ihtiyacı karşılamak için yapılacak planlamalarda nüfus yoğunluğunun yanında uygun yer seçiminin de göz önüne alınması kamusal yatırımların daha başarılı ve sürdürülebilir olması bakımından önemlidir.

Tablo 1.
İnceleme Alanındaki Camiler ve Konumları

No	Cami Adı	Boylam	Enlem
1	Altınova Çelikler C.	27° 29' 26.555" D	40° 57' 07.916" K
2	Altınova Yeni C.	27° 29' 14.961" D	40° 56' 37.613" K
3	Armağan C.	27° 30' 29.039" D	40° 59' 10.730" K
4	Aydoğdu C.	27° 30' 19.073" D	40° 58' 50.058" K
5	Ayşe Hasan Elmas C.	27° 29' 48.073" D	40° 59' 07.394" K
6	Bahçelievler C.	27° 30' 48.344" D	40° 59' 14.529" K
7	Barbaros Mh.C.	27° 27' 59.506" D	40° 54' 17.269" K
8	Barbaros Mh.Hayrettin Paşa C.	27° 28' 03.361" D	40° 54' 38.040" K
9	Barbaros Mh.Topağaç C.	27° 28' 26.766" D	40° 55' 52.365" K
10	Benoğlu C.	27° 31' 22.014" D	40° 59' 06.502" K
11	Çınarlı Yeni C.	27° 30' 05.308" D	40° 59' 05.713" K
12	Çiftlikönü C.	27° 31' 21.513" D	40° 58' 54.196" K
13	Demirkaya Siteler C.	27° 41' 55.948" D	41° 00' 19.945" K
14	Eski C.	27° 30' 49.941" D	40° 58' 43.643" K
15	Eski Hacı Kamılağa C.	27° 30' 26.931" D	40° 58' 39.155" K
16	Eski Sanayi C.	27° 30' 09.059" D	40° 58' 31.817" K
17	Gazi Muratbey C.	27° 33' 55.722" D	40° 59' 10.034" K
18	Gazi Süleyman Paşa C.	27° 34' 56.061" D	40° 59' 17.816" K
19	Gaziöğlü Mh.C.	27° 38' 28.449" D	41° 02' 02.509" K
20	Hacı Hüseyin Karaküçük C.	27° 29' 51.863" D	40° 58' 43.454" K
21	Hacı İlibey C.	27° 29' 53.213" D	40° 58' 08.326" K
22	Hacı Osman C.	27° 29' 45.794" D	40° 58' 53.987" K
23	Hacı Sabri C.	27° 30' 21.723" D	40° 58' 57.961" K
24	Hacıoğlu C.	27° 30' 01.577" D	40° 58' 40.791" K
25	Halil Aytaç C.	27° 29' 50.937" D	40° 58' 30.381" K
26	Hasan Efendi C.	27° 30' 56.062" D	40° 58' 54.820" K
27	Hayri Şefaet C.	27° 32' 33.802" D	40° 58' 54.652" K
28	Hocaoğlu C.	27° 29' 31.846" D	40° 57' 55.840" K
29	Hz.Ebubekir Sıddık C.	27° 29' 43.931" D	40° 57' 52.312" K
30	Hz. Hamza C.	27° 29' 24.822" D	40° 59' 18.642" K
31	Kapaklı C.	27° 29' 36.954" D	40° 58' 43.197" K
32	Karadeniz C.	27° 28' 54.879" D	40° 59' 48.875" K
33	Karaevli Mh. C.	27° 39' 57.704" D	41° 02' 18.732" K
34	Kayı Mh.C.	27° 31' 30.551" D	41° 01' 39.056" K
35	Köseilyas Mh.C.	27° 34' 58.067" D	41° 01' 09.538" K
36	Murat C.	27° 31' 35.792" D	40° 59' 05.788" K
37	Nusratlı Mh.C.	27° 26' 28.194" D	40° 57' 25.619" K
38	Orta C.	27° 30' 55.005" D	40° 58' 44.968" K
39	Osmanlı Büyük C.	27° 30' 42.080" D	40° 59' 04.885" K
40	Osmanlı Can C.	27° 33' 20.032" D	40° 59' 09.160" K
41	Özdoyuran C.	27° 30' 34.880" D	40° 58' 35.298" K
42	Özgürler C.	27° 30' 37.095" D	40° 58' 58.160" K
43	Rüstempaşa C.	27° 31' 00.946" D	40° 58' 43.355" K
44	Saffet Konmaz C.	27° 32' 01.756" D	40° 59' 23.852" K
45	Selimiye C.	27° 31' 59.881" D	40° 58' 57.641" K
46	Seyitler C.	27° 35' 37.860" D	40° 59' 26.446" K
47	Soğukkuyu C.	27° 31' 11.793" D	40° 58' 54.918" K
48	Sohteoğlu C.	27° 30' 48.539" D	40° 58' 59.654" K
49	Süleyman Mehmet Efendi C.	27° 31' 00.651" D	40° 59' 15.938" K
50	Şerafettin Çebi C.	27° 33' 10.798" D	40° 58' 54.749" K
51	Taşıyıcılar Kooperatifi C.	27° 30' 10.460" D	40° 58' 01.731" K
52	Tekirdağ Şehir Hastanesi C.	27° 31' 29.301" D	41° 00' 24.910" K
53	Tepe C.	27° 29' 42.697" D	40° 58' 28.855" K
54	TNKÜ Uygulama C.	27° 34' 54.181" D	40° 59' 35.597" K
55	TNKÜ Uygulama C. (Yeni)	27° 35' 27.132" D	41° 00' 02.154" K
56	Toki C.	27° 35' 54.349" D	40° 59' 32.890" K
57	Üftade C.	27° 33' 04.578" D	40° 59' 26.338" K
58	Veysel-Hatice Doğanay C.	27° 29' 41.447" D	40° 59' 19.216" K
59	Yağcı Mh.C.	27° 26' 26.881" D	41° 00' 05.400" K
60	Yeni Kamil Ağa C.	27° 30' 05.611" D	40° 58' 45.051" K
61	Yeni Sanayi C.	27° 29' 12.206" D	40° 58' 20.380" K
62	Yusufoğlu C.	27° 30' 42.527" D	40° 58' 50.469" K

Yöntem

Uygun yer seçimi, çeşitli mekânsal verilerin ve farklı kriterlerin işlenmesini gerektirir (Mortazavi Chamchali & Ghazifard, 2019). Bunun için çalışma verileri, farklı kaynaklardan elde edilen verilerin inceleme alanı sınırları dahilinde ve çalışma amacı kapsamında düzenlemelerle oluşturulmuştur (Tablo 2).

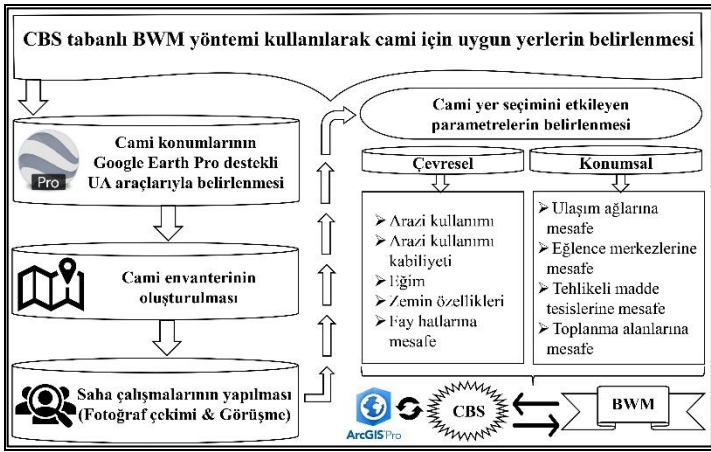
Tablo 2

Çalışmada Kullanılan Veriler ve Veri Kaynakları

No	Veri adı	Üretilen veri	Veri Kaynağı
1	Cami lokasyonları	Cami konumları ve yoğunluk haritası	Tekirdağ Müftülüğü, 2024, Google Earth Pro, 2024, Saha çalışmaları
2	Arazi kullanımı	Arazi kullanımı	ESRI, 2024
3	Arazi kullanımı kabiliyeti sınıfları	Arazi kullanımı kabiliyeti	Özşahin ve Eroğlu, 2021b
4	Sayısal Yükseklik Modeli (SYM)	Eğim	Özşahin ve Eroğlu, 2021b
5	Jeoloji haritası	Zemin özellikleri	Özşahin ve Eroğlu, 2021b
6	Diri fay haritası	Fay hatlarına mesafe	Emre vd., 2011
7	gis_osm_roads_free_1.shp	Ulaşım ağlarına mesafe	OpenStreetMap, 2024
8	Eğlence merkezleri	Eğlence merkezlerine mesafe	Google Earth Pro, 2024, Saha çalışmaları
9	Tehlikeli madde tesisleri	Tehlikeli madde tesislerine mesafe	Google Earth Pro, 2024, Saha çalışmaları
10	Toplanma alanları	Toplanma alanlarına mesafe	TBB, 2024, Saha çalışmaları

Çalışmanın ilk aşamasında inceleme alanındaki mevcut camiler tespit edilmiştir (Şekil 2). Çalışma, sadece camilerle sınırlı olduğundan mescitler kapsam dışı tutulmuştur. Cami konumları, Google Earth Pro programındaki altlık uydu görüntüsü kullanılarak belirlenmiştir (Google Earth Pro, 2024; Tablo 1; 2). Daha sonra her mahalledeki mevcut olan en fazla cami sayısını kapsayacak şekilde belirli günlerde saha çalışmaları yapılmıştır (Foto 1). Bu çalışmalar sırasında fotoğraf çekimleri gerçekleştirilmiş ve ilgili caminin imamı veya müezzini ile görüşülmüştür (Şekil 2).

Çalışmanın ikinci aşamasında cami yer seçimini etkileyen parametreler tespit edilmiştir (Şekil 2; Tablo 3). Parametrelerin tespiti, Diyanet İşleri Başkanlığı Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından paylaşılmış Cami Planlama ve Tasarımı Kılavuzu (DİB, 2023) kriterlerine ve ilkelerine göre cami planlama aşamasındaki yer seçimi ilkeleri dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Buna göre çevresel ve konumsal özelliklerle ilgili 9 farklı parametre belirlenmiştir (Şekil 2; Tablo 3). Zira uygun bir çevre ve konuma sahip olan yapıların toplum ve ekonomi üzerinde en az yan etkiye sahip olduğu ve insanların çoğu tarafından kabul edildiği bildirilmiştir (Mortazavi Chamchali & Ghazifard, 2019).

Şekil 2. Çalışmanın Temel Aşamalarını Gösteren İş Akış Şeması

Fotoğraf 1. İnceleme alanındaki başlıca camiler (1: İnceleme alanının en eski cami [Eski C.], 2: İnceleme alanındaki en eski ikinci cami [Orta C.], 3: Orta C. imamı ile görüşme)

Çalışmanın son aşamasında diğer aşamalarla elde edilen veriler Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) tekniklerine dayalı en iyi-en kötü (Best Worst Method: BWM) yöntemi kullanılarak işlenmiştir (Şekil 2). Bunun için öncelikle “en iyi” ve “en kötü” kriterler belirlenmiştir. Daha sonra bu kriterler diğer kriterlerle ikili olarak karşılaştırılmıştır.

Karşılaştırmalar 1-9 arasında bir ölçek kullanılarak yapılmıştır. İki kriter aynı önem sahipse “1”, aralarında çok önemli bir fark varsa “9” şeklinde ağırlıklandırılmıştır. Ağırlıklandırmanın tutarlılığı “en iyiden-diğerlerine” ve “diğerlerinden-en kötüye” olmak üzere iki şekilde kontrol edilmiştir. Tutarlılık oranı (CR), “0” değerine yaklaştıkça artmaktadır (Rezaei, 2015; 2016). Sonuçta her bir kriterin global ağırlıkları tespit edilmiştir (Tablo 3). Buna göre cami yer seçimini etkileyen parametrelerin tutarlılık oranı (Ksi değeri) 0.068 olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla tutarlılık oranı sıfıra yakın olduğu için kriterlerin birbirleriyle yüksek tutarlılık gösterdiği söylenebilir.

Tablo 3.

Çalışma Kapsamında Tespit Edilen Çevresel ve Konumsal Özelliklerle İlgili Farklı Parametreler ve Global Ağırlıkları

Kategori	Parametre	Global Ağırlık
Çevresel	Arazi kullanımı	0,314637
	Arazi kullanımı kabiliyeti	0,191518
	Eğim	0,127679
	Zemin özellikleri	0,095759
	Fay hatlarına mesafe	0,076607
Konumsal	Ulaşım ağlarına mesafe	0,063839
	Eğlence merkezlerine mesafe	0,054720
	Tehlikeli madde tesislerine mesafe	0,047880
	Toplanma alanlarına mesafe	0,027360

Çalışmanın sonuç haritası, veri setinin “ortalama (mean)” değeri kullanılarak “uygun” ve “uygun değil” şeklinde sınıflandırılmıştır. Çalışmada kullanılan model sonuçların doğruluğu “Ortalama Değer Analizi” yapılarak, uygunluk sınıflarının kontrolü ise mevcut cami sayısı dikkate alınarak kontrol edilmiştir. Ortalama değer analizi için optimal eşik olarak sonuç haritasının ortalama değeri tercih edilmiştir. Böylece ortalamanın altında ve üstünde kalan değerlere göre istatistiksel olarak daha doğru ve anlamlı sonuçlara ulaşılması hedeflenmiştir. Ayrıca veri seti eğitim ve doğrulama kümelerine ayrılmadığı için “Alıcı İşlem/Çalışma Karakteristikleri (Receiver Operating Characteristic: ROC)” analizi tercih edilmemiştir.

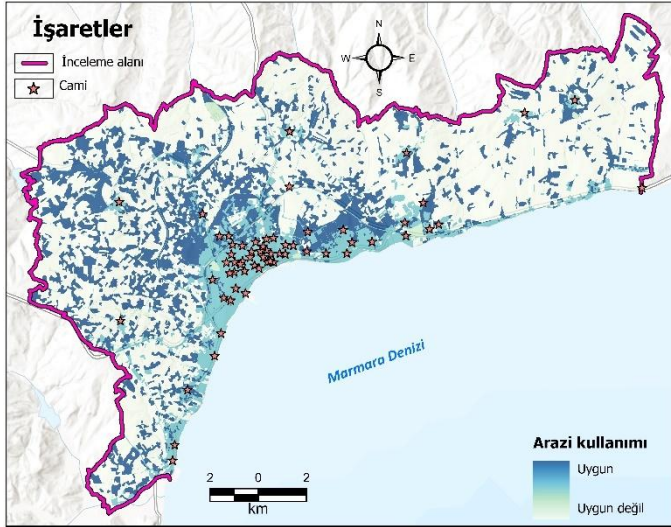
Çalışmadaki çeşitli tematik haritaların hazırlanması ve yer seçimi uygunluk analizi CBS teknikleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir (Şekil 2). Bu teknikler çok yaygın bir şekilde faydalanılan ArcGIS Pro (Version 3.0.1) CBS yazılımı kullanılarak uygulanmıştır.

Bulgular

Cami, islam dininde toplumsal yaşamın bir parçasıdır. Bu sebeple cami için yer seçimi, şehir dokusundaki seçkin alanlar gözetilerek gerçekleştirilmelidir. Dolayısıyla Cami Planlama ve Tasarımı Kılavuzuna göre cami için uygun yer

seçiminde Planlamaya Esas Genel Kriterler ve Yer Seçimi ilkeleri dikkate alınmalıdır (DİB, 2023). Bu kriterler ve ilkelere göre uygun yer seçimi çevresel ve konumsal özellikleriyle ilgili aşağıdaki parametrelere göre yapılmaktadır.

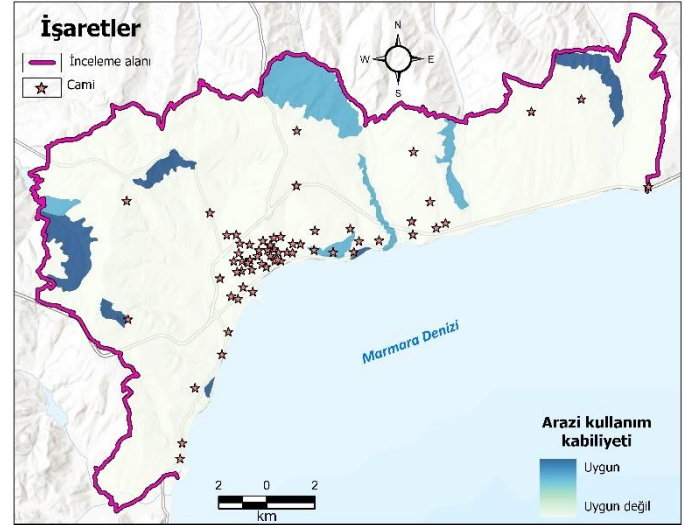
Arazi kullanımı, uygun cami yer seçimi için ilk kriterdir (Tablo 2). Buna göre camiler, şehrsel kullanımlarla entegre olacak şekilde planlanmalı ve atıl bir konumda bulunmamalıdır. Ayrıca cami yer seçiminde şehir dokusuna dengeli ve uyumlu bir şekilde yer seçimi yapılmalıdır (DİB, 2023). İnceleme alanındaki tarım alanları dışındaki arazi kullanım sınıfları cami yer seçimine daha uygundur (Şekil 3).

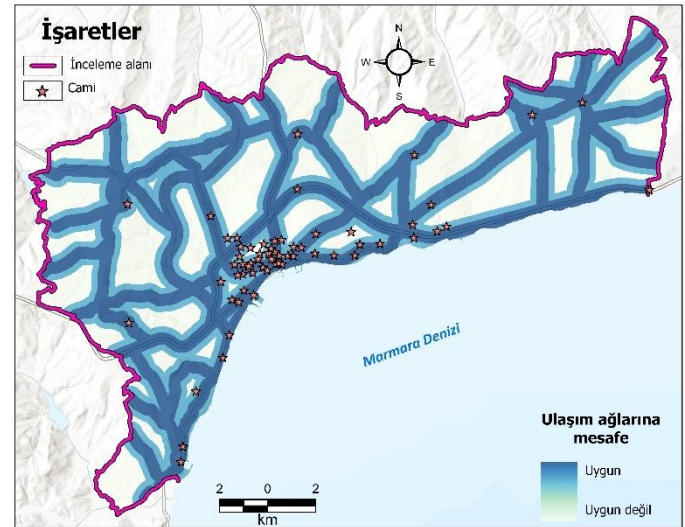
Şekil 3. İnceleme Alanının Arazi Kullanımı Uygunluk Haritası

Arazi kullanım kabiliyeti, uygun cami yer seçiminde etkili olmaktadır (Tablo 2). Zira cami planlamasında sürdürülebilir ve çevreci bir yaklaşımın izlenmesi gerektiği bildirilmiştir (DİB, 2023). Bu bakımdan inceleme alanındaki işlemeli tarıma kısıtlı (IV. Sınıf) ve işlemeli tarıma uygun olmayan (VI. ve VII. Sınıf) araziler (Özşahin & Eroğlu, 2018) cami yer seçimine daha uygundur (Şekil 4).

Ulaşım ağlarına mesafe, uygun cami yer seçimi için bir başka kriterdir (Tablo 2). Zira camilerin etkin bir şekilde kullanılması için ulaşılabilir konumda olması ve yürüme mesafesine uygun aralıklarla planlanması gerekmektedir. Bu sebeple cami yeri seçiminde küçük camiler 250 m ve orta (semt) camiler 400 m yürüme mesafesinde, engebeli alanlar 300 m ve düz alanlar ise 500 m yürüme mesafesi dikkate alınarak planlanmalıdır (DİB, 2023). Dolayısıyla inceleme alanındaki camilerin yollara en fazla 500 m mesafede bulunması gerekmektedir (Şekil 5).

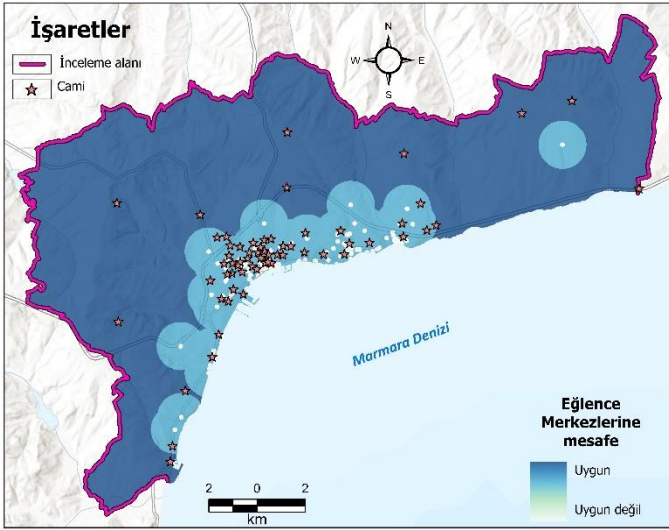

Şekil 4. İnceleme Alanının Arazi Kullanım Kabiliyeti Uygunluk Haritası

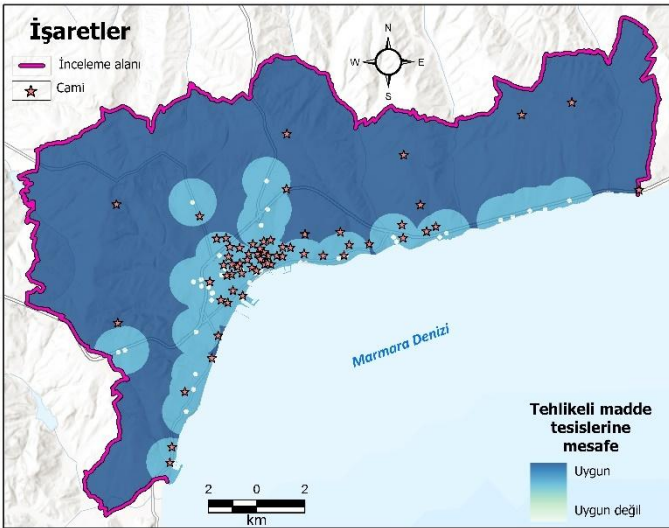
Şekil 5. İnceleme Alanının Ulaşım Ağlarına Mesafe Uygunluk Haritası

Eğlence merkezlerine mesafe, uygun cami yer seçimi için diğer bir kriterdir (Tablo 2). Meyhane, kahvehane, bar, elektronik oyun merkezleri gibi umuma açık yerler veya alkollü içki satılan yerler ile cami arasında en az 100 m mesafenin bulunması gerekmektedir (DİB, 2023). 100 m uzaklığın ölçümünde, bina ve tesislerin varsa bahçe kapıları, yoksa bina kapıları; kapıların birden fazla olması durumunda ise en yakını esas alınır (DİB, 2023). İnceleme alanındaki camilerin eğlence merkezlerine en fazla 100 m mesafede bulunması gerekmektedir (Şekil 6).

Şekil 6. İnceleme Alanının Eğlence Merkezlerine Mesafe Uygunluk Haritası

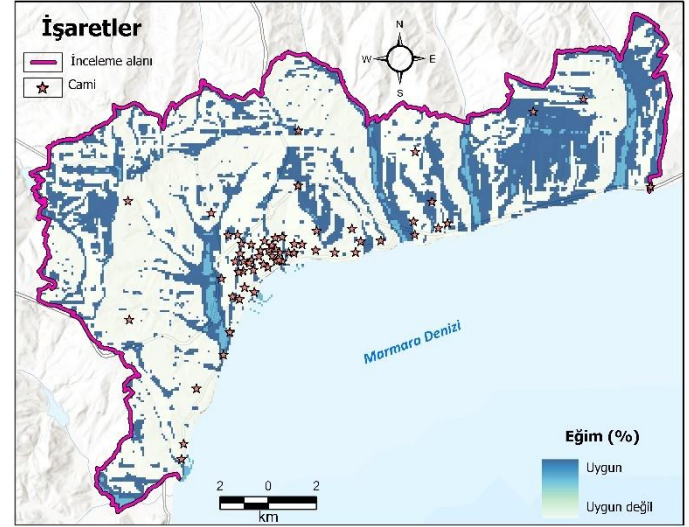
Tehlikeli madde tesislerine mesafe, uygun cami yer seçimi için etkili bir kriterdir (Tablo 2). Akaryakıt istasyonları başta olmak üzere yanıcı, parlayıcı ve patlayıcı maddelerin üretildiği veya depolandığı yerler arasında, kuş uçuşu en az 100 m mesafe bulunması zorunludur (DİB, 2023). İnceleme alanında tehlikeli madde tesisi olarak sadece akaryakıt istasyonları bulunmaktadır. Bunun için yer seçimi uygunluk analizi akaryakıt istasyonlarına mesafe dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir (Şekil 7).

Şekil 7. İnceleme Alanının Tehlikeli Madde Tesislerine Mesafe Uygunluk Haritası

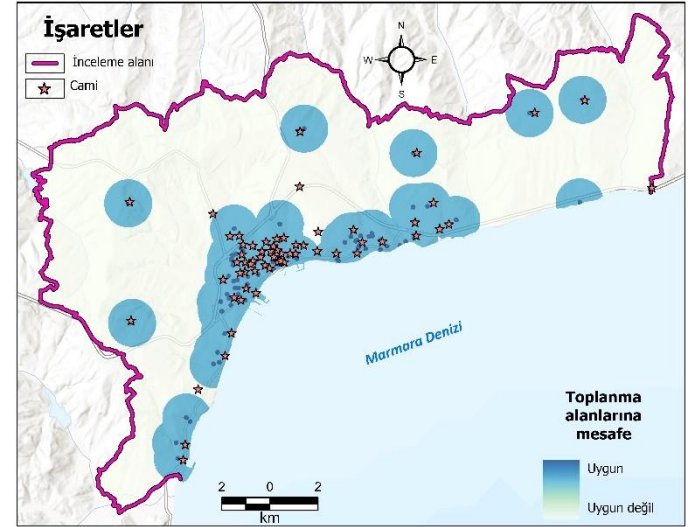
Eğim, uygun cami yer seçimi için bir başka kriterdir (Tablo 2). Zira eğimin yüksek (%5->) veya çok düşük (%0-1) olduğu alanlarda inşaat, alt yapı, kanalizasyon ve bakım işlemleri daha maliyetlidir (Duman & Belge, 2024). Dolayısıyla cami yapımı için kullanılacak araziler, tasarım güçlüğüne ve alan kaybına sebep olmayacak ölçüde eğim miktarına (%1-5) sahip olmalıdır (DİB, 2023). İnceleme

alanındaki camilerin %1-5 eğimli alanlarda planlanması gerekmektedir (Şekil 8).

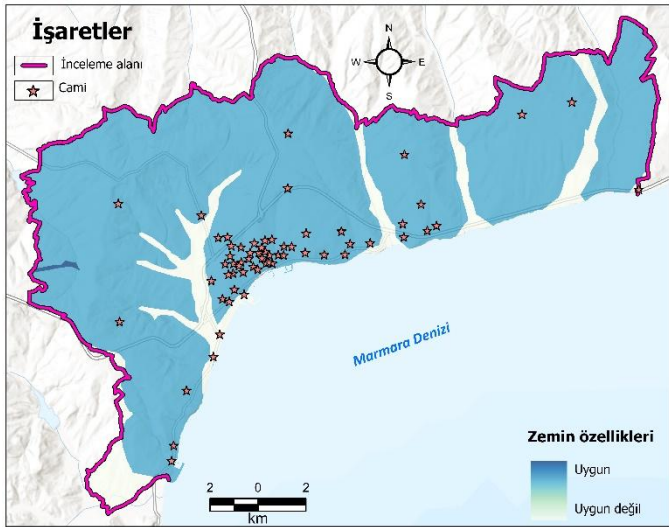
Şekil 8. İnceleme Alanının Eğim Uygunluk Haritası

Toplanma alanlarına mesafe, uygun cami yer seçimi için diğer bir kriterdir (Tablo 2). Camiler, olası doğal afet veya seferberlik durumlarında toplanmaya yönelik ihtiyacı karşılayabilecek bir konumda bulunmalıdırlar (DİB, 2023). Bunun için inceleme alanındaki toplanma alanları ile cami yeri arasında kuş uçuşu en az 100 m mesafe bulunması gerekmektedir (DİB, 2023; Şekil 9).

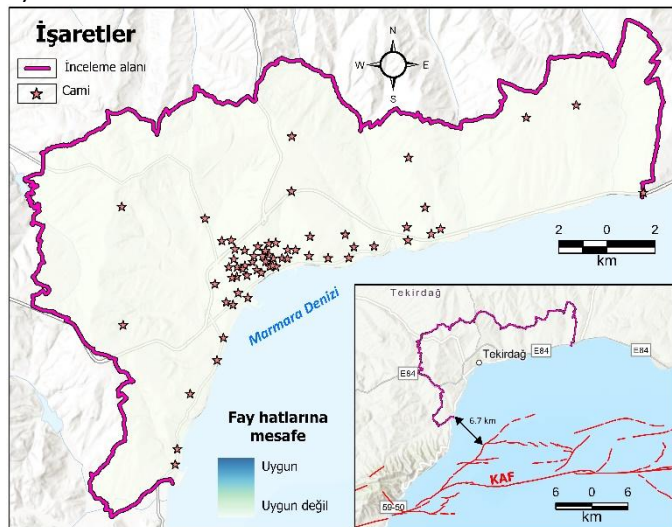
Şekil 9. İnceleme Alanının Toplanma Alanlarına Mesafe Uygunluk Haritası

Zemin özellikleri, uygun cami yer seçimi için etkili bir diğer kriterdir (Tablo 2). Cami, yer seçiminde bataklık, sel, taşkın sahası, heyelan bölgesi ve dere yatağı yakınında olmamalı ve sıvılaşma alanları tercih edilmemelidir (DİB, 2023). Bu bakımdan inceleme alanında çeşitli türden zemin problemlerinin yaygın olarak görüldüğü Kuvaterner'e ait alüvyonlar dışındaki litolojilerin yayılış gösterdiği yerler cami yer seçimi için uygun kabul edilmiştir (Şekil 10).

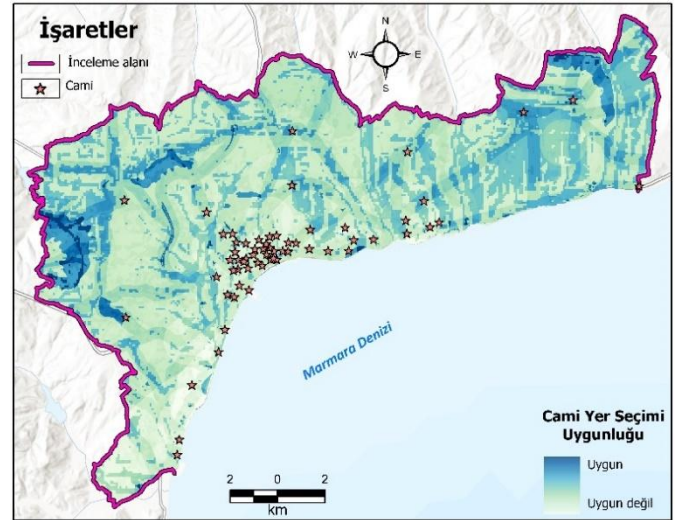
Şekil 10. İnceleme Alanının Zemin Özellikleri Uygunluk Haritası

Fay hatlarına mesafe, uygun cami yer seçimi için etkili bir başka kriterdir (Tablo 2). Zira yer seçimi yapılırken cami alanı fay hattına yakın konumda olmamalıdır (DİB, 2023). Türkiye’de yerleşim alanlarının planlanmasında bu değer fay hattından kuş uçuşu en az 15 m olduğu bilgisi (Özşahin & Kaymaz, 2015) dikkate alındığında fay hatlarına mesafe arttıkça cami yapımı daha elverişli hale gelmektedir (Şekil 11).

Şekil 11. İnceleme Alanının Fay Hatlarına Mesafe Uygunluk Haritası

Çalışma sonucunda elde edilen cami için yer seçimi uygunluk haritasına göre Tekirdağ şehrinin %41,08’inin cami yapımına elverişli olduğu tespit edilmiştir (Tablo 4; Şekil 12). Cami yer seçimi için daha çok yola ve toplanma alanlarına yakın ancak tehlikeli madde tesislerine, eğlence merkezlerine ve faya uzak olan uygun alanlar, Kuvaterner’den daha yaşlı litolojilerin yayılış gösterdiği ve tarımsal üretime uygun olmayan (VI.-VII.) dalgalı düzlük şeklindeki açık alanlara karşılık gelmektedir (Tablo 4; Şekil 12).

Şekil 12. İnceleme Alanının Cami İçin Yer Seçimi Uygunluk Haritası

Tablo 4.

İnceleme Alanındaki Uygunluk Sınıfları ve Mevcut Cami Sayısı Arasındaki İlişki

Uygunluk Sınıfları	Uygunluk Değerleri	Alan		Mevcut cami sayısı
		ha	%	
Uygun	0,24 – 0,51	8524,71	41,08	13
Uygun değil	0,09 – 0,24	12227,34	58,92	49

İnceleme alanının cami için yer seçimi uygunluk haritası, veri setinin ortalama değerine (0,24) göre sınıflandırılmıştır. Buna göre uygunluk haritasında ortalamanın üzerinde kalan (0,24 – 0,51) sahalara “uygun”, ortalamanın altında kalan (0,09 – 0,24) sahalara ise “uygun değil” şeklinde kategorize edilmiştir. Zira uygunluk modellerinde istatistiksel olarak 1’e yaklaştıkça uygunluk artmaktadır (Yaşlıoğlu, 2017). Bu bakımdan ortalama değer analizine göre çalışmanın uygunluk haritasının doğruluk (accuracy) oranı, 0,87 (%87) olarak tespit edilmiştir.

Yer seçimi çalışmalarında uygunluk sınıflarının kontrolü, gerçek durumu yansıtmaması ve standartlara daha uygun olmasından dolayı halihazırdaki verilerle gerçekleştirilmektedir (Özşahin & Kaya, 2024). Bu sebeple inceleme alanındaki uygunluk sınıfları, mevcut cami sayısı dikkate alınarak kontrol edilmiştir. İnceleme alanında mevcut 62 cami vardır (Şekil 12). Bu camilerin 13’ü uygun, diğerleri (49) uygun olmayan bir alanda kurulmuştur (Tablo 4; Şekil 12). Dolayısıyla inceleme alanındaki camilerin az bir kısmı Cami Planlama ve Tasarımı Kılavuzunda bildirilen genel kriterler ve yer seçimi ilkelerini karşılamaktadır.

İnceleme alanında uygunsuz alanda bulunan camiler genellikle şehirleşmenin daha yoğun olduğu kentsel mahalle sınırları içerisinde yer almaktadır (Şekil 12). Bu camilerin uygunsuz alanda kalması, yapılış aşamasında değil daha sonraki süreçte meydana gelmiş olmalıdır. Zira ilgili camilerin yer seçimi çevresel koşullar bakımından uygun olsa bile konumsal koşullar bakımından uygunsuzdur. Özellikle bu tür camilerin en büyük problemi olan eğlence

merkezlerine veya tehlikeli madde tesislerine yakın mesafede konumlanması, bu yargıyı desteklemektedir. Gerçekten de şehir merkezindeki birçok tarihi cami (Rüstem Paşa C., Eski C. ve Orta C.) kuruluş aşamasındaki çevresel koşullar dikkate alındığında doğru bir yer seçimi yapmalarına rağmen günümüzde konumsal koşullar bakımından uygunsuz alanda bulunmaktadır.

Tartışma

Son zamanlarda sürdürülebilir uygulamaların modern planlama yöntemlerine dahil edilmesi yenilikçi bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir. Bu durum belirli bir yerde yapılması planlanan mimari yapıların gelecekteki gelişimi için çok önemlidir (Raydan vd., 2022). Zira plansız yapılaşmadan kaynaklanan çevresel bozulmanın önlenmesi, yaşanan çevrenin sağlıklı bir şekilde imar edilmesine bağlıdır (Datta vd., 2023). Bu sebeple kamusal alanda yapılacak yatırımların daha sürdürülebilir olması için uygun yer seçiminin yapılması zorunludur (Jahami & Issa, 2023).

Kamusal yapılar, halkın sahip olduğu ve kullandığı tesislerdir (Nega vd., 2022). Halka hizmet etmesi için yapılan bu tesislere rahat ve kolay bir şekilde erişimin sağlanmasının ön koşulu da uygun yer seçimidir (Meininger vd., 2009). Uygun yer seçimi, farklı faktörlerle ve düzenlemelerle ilişkili olduğu için gerçekleştirilmesi son derece zor bir iştir (Alanbari vd., 2014). Bu işin üstesinden gelmek için en yaygın olarak kullanılan araç ise CBS'dir (Özşahin, 2016). CBS sayesinde herhangi bir alanın belirli bir kullanım için uygunluğu kolay ve hızlı bir şekilde saptanmaktadır (Parry vd., 2018). Dolayısıyla inceleme alanında cami için uygun yer seçimi CBS tabanlı bir şekilde gerçekleştirilmiştir.

Hızlı şehirleşme ve buna bağlı olarak şehirlerin gelişigüzel büyümesi, kamusal olanaklara baskı yapmaktadır (Parry vd., 2018). Bu durum halk yaşamının önemli ve ayrılmaz bir parçasını oluşturan kamusal yapıların mekâna eşitsiz bir şekilde dağılmasına sebep olmuştur. Böylece kamusal yapılara erişim ve erişilebilirlikteki mekânsal farklılıklar, hem yerleşim yerleri içinde hem de yerleşim yerleri arasında yaşam standartlarındaki mekânsal farklılıkları tetiklemiştir (Madu, 2007). Ancak planlamanın özü, tüm gruplara yeterli ve eşit hizmetler sunmaktır. Dolayısıyla bu çalışma cami konusunda Tekirdağ şehrindeki halka yeterli ve eşit hizmet sunmak için gelecek planlama ve projelendirme çalışmalarına fikir vermesi bakımından ufuk açıcudur.

Herhangi bir bölgedeki mevcut tesislerin doğası ve dağılım örüntüsü hakkında bilgi sahibi olmak, bu tesislerin gelecekteki gelişimlerini planlama ve projelendirme girişiminde bulunmadan önce gereklidir (Parry vd., 2018). İnceleme alanında mevcutta 62 cami vardır. Bu camiler nüfus yoğunluğuna göre mekânsal bir dağılım

göstermektedir. Ancak inceleme alanında Türkiye genelinde olduğu gibi Bayram ve Cuma namazları dışındaki vakit namazlarda camiler genellikle çok tenhadır. Ayrıca cami cemaatinin büyük bir kısmını da yaşlı nüfus oluşturmaktadır. Dolayısıyla yeni inşa edilecek camiler için planlama yapılması gün geçtikçe daha önemli bir hale gelmektedir. Bu tür planlamalardaki en önemli husus ise uygun yer seçimidir.

Cami için uygun yer seçimi çevresel, konumsal, sosyo-ekonomik ve teknik konular gibi mekânsal ve mekânsal olmayan faktörlerin dikkate alındığı karmaşık bir süreçtir (Mortazavi Chamchali ve Ghazifard, 2019). Bu sürecin ideal bir biçimde yönetilmesi, uygulanabilir yöntem ve tekniklerin seçilmesiyle mümkündür. Mevcut çalışmada inceleme alanı gibi kritik bir konumda bulunan ve hassas çevre özelliklerine sahip şehirselleşen alanda cami inşa gayesiyle en iyi yeri seçmek için BWM yöntemi kullanılmıştır. Böylece diğer çok kriterli karar verme yöntemlerine göre daha iyi tutarlılığa sahip sonuçlar üretilmiştir (Rezaei, 2015; 2016).

Sonuç ve Öneriler

Çalışma sonuçları Tekirdağ şehri özelinde cami yer seçimini etkileyen çevresel ve konumsal özelliklerle ilgili 9 farklı parametrenin olduğunu göstermiştir. Buna göre şehirselleşen alanda daha çok konumsal, şehrin yakın gelecekteki muhtemel genişleme alanlarında ise çevresel parametrelerin daha fazla etkili olduğu anlaşılmıştır. İnceleme alanındaki mevcut camilerin 13'ü uygun, diğerleri (49) uygun olmayan bir alanda kurulmuştur. Uygunsuz alanda konumlanan camilerin genellikle çevresel bakımdan uygun olsa bile zamanla, şehirselleşme süreciyle birlikte meydana gelen gelişmeye bağlı olarak konumsal bakımdan uygunsuz özellik kazandığı tespit edilmiştir.

Tekirdağ şehrindeki camilerin yer seçim özellikleriyle ilgili doğrudan fikir veren bu sonuçlarının yeni yapılacak camilerin planlama sürecinde yol gösterici rol oynayacağı düşünülmektedir. Çalışma sonuçları, karar vericiler için kentsel genişleme konusunda değerli bilgiler sağlamaktadır.

Bu çalışmanın sonuçlarına dayanarak, yazarlar karar vericilere aşağıdaki eylemleri önermektedir;

Tekirdağ şehrinde yeni yapılacak camilerin yer seçimi CBS tabanlı yöntemlerle belirlenmelidir. Ayrıca yer seçimi çalışmalarında konut düzeyinde nüfus kriterinin de eklenmesi daha spesifik sonuçlara ulaşılması bakımından önem taşır.

Cami için uygun yer seçiminde kullanılan kriterlerin mekânsal olarak farklılık gösterdiği dikkate alınarak tespit edilmelidir. Ancak bu aşamada Cami Planlama ve Tasarımı Kılavuzunda belirtilen parametreler öncelikli olarak ele alınmalıdır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir-E.Ö.-D.K.; Tasarım-E.Ö.; Denetleme-E.Ö.; Kaynaklar-E.Ö.-D.K.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi-E.Ö.-D.K.; Analiz ve/veya Yorum-E.Ö.-D.K.; Literatür Taraması-E.Ö.; Yazıyı Yazan-E.Ö.; Eleştirel İnceleme-E.Ö.-D.K.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept-E.Ö.-D.K.; Design-E.Ö.; Supervision-E.Ö.; Resources-E.Ö.-D.K.; Data Collection and/or Processing-E.Ö.-D.K.; Analysis and/or Interpretation-E.Ö.-D.K.; Literature Search-E.Ö.; Writing Manuscript-E.Ö.; Critical Review-E.Ö.-D.K.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Akın, A. (2016). Tarihi Süreç İçinde Cami ve Fonksiyonları Üzerine Bir Deneme. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15/29, 177-209. <https://doi.org/10.14395/hititilahiyat.268627>.
- Alanbari, M., Al-Ansari, N., & Jasim, H. (2014). GIS and Multicriteria Decision Analysis for Landfill Site Selection in Al-Hashimiyah Qadaa. *Natural Science*, 6, 282-304. <https://doi.org/10.4236/ns.2014.65032>.
- Alawadi, K., Alkhaja, N., Alhadhrami, M. A.A., & Mustafa, S. O. (2023). Making religious buildings more accessible: The case of mosques in Abu Dhabi's and Dubai's neighborhoods. *Journal of Transport and Land Use*, 16(1), 189-214. <https://www.jstor.org/stable/48758158>
- Âl-i İmrân/19. Âl-i İmrân Suresi - 19 . Ayet Tefsiri. *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim*. <https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/%C3%82I-i%20%C4%B0mr%C3%A2n-suresi/312/19-ayet-tefsiri>.
- Atmaca, A. B., Gedik, G. Z., Wagner, A., & Schweiker, M. (2023). Comparison of different thermal comfort models: mosque and church cases. *Architectural Science Review*, 1-14. <https://doi.org/10.1080/00038628.2023.2296489>
- Aydoğdu, M., & Bakırcı, M. (2021a). LUCIS modeliyle Tekirdağ şehrinin yerleşme uygunluk analizi. *Cografya Dergisi*, 42, 67-84. <https://doi.org/10.26650/JGEOG2020-814846>.
- Aydoğdu, M., & Bakırcı, M. (2021b). Süleymanpaşa ilçesinde (Tekirdağ) nüfusun zamansal gelişimi ve mahallelere göre yoğunluk analizi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 26(46), 273-294. <https://doi.org/10.17295/ataunidcd.961068>.
- Aydoğdu, M., & Bakırcı, M. (2022). Tekirdağ Şehri ve Yakın Çevresinde Arazi Kullanımının Zamansal ve Mekânsal Değişiminin Karşılaştırmalı Analizi (1990-2020). *International Journal of Geography and Geography Education*, 45, 298-319. <https://doi.org/10.32003/igge.961076>.
- Budaiwi, I.M. (2010). Envelope thermal design for energy savings in mosques in hot-humid climate. *Journal of Building Performance Simulation*, 4(1), 49-61. <https://doi.org/10.1080/19401491003746639>.
- Datta, S. D., Sobuz, M. H. R. ., Sutan, N. M., & Islam, S. (2023). Structural Sustainable Recycled Aggregate Concrete Production Under Environmental Conditions. *International Journal of Integrated Engineering*, 15(6), 64-71. <https://publisher.uthm.edu.my/ojs/index.php/ijie/article/view/14239>.
- DİB. (2020). Hadislerle İslâm 7, Hadislerin Hadislerle Yorumu. Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara.
- DİB. (2023). *Cami Planlama ve Tasarımı Kılavuzu*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlüğü. <https://yonetimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Document/s/Cami+Planlama+ve+Tasarimi+Kilavuzu+2021.pdf>.
- DİB. (2024). *2.2 İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Cami Sayısı*. https://stratejigelistirme.diyanet.gov.tr/Documents/2_2_istatistiki_bolge_birimleri_siniflamasına_gore_cami_sayisi_2023.xls.
- Duman, C., & Belge, R. (2024). Doğal Faktörlerin Şehirselleşmeye Etkisi: Denizli Örneği. *Ege Coğrafya Dergisi*, 33(1), 103-119. <https://doi.org/10.51800/ecd.1444208>.
- Emre, Ö., Doğan, A., Özalp, S., & Yıldırım, C. (2011). *1:250.000 Ölçekli Türkiye Diri Fay Haritaları Serisi, Bandırma (NK35-11b) Paftası*, Seri No:3, Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Ankara -Türkiye.
- ESRI. (2024). *Sentinel-2 10 m Land Use/Land Cover data by ESRI*. <https://livingatlas.arcgis.com/landcoverexplorer/>
- Google Earth Pro. (2024). *Google Earth Pro programındaki altlık uydu görüntüsü*. <https://maps.app.goo.gl/gm2YNh6Zvh1avr2s6> [Erişim Tarihi 09 Eylül 2024].
- HGM. (2024). *Sayısal Yüzey Modeli 5 m Seviye-0 (SYM5-L0)*. Harita Genel Müdürlüğü, Ankara. <https://www.harita.gov.tr/urun/sayısal-yuzey-modeli-5-m-seviye-0-sym5-l0-1>.
- Jahami, A., & Issa, C.A. (2023). Exploring the use of mixed waste materials (MWM) in concrete for sustainable construction: A review. *Construction and Building Materials*, 398 (318), 132476.
- Kubat, M. (2020). İslâm Toplumunun Birlik ve Beraberliği Niçin Sağlama Merkezleri Olarak Câmî ve Mescidler. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (2), 05-31. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1285457>.

- Madu, I.A. (2007). The underlying factors of rural development patterns in the Nsukka region of Southeastern Nigeria. *Journal of Rural and Community Development*, 2, 110-122.
- Meininger, F., Oldenburg, M., & Otterpohl, R. (2009). No waste, but a resource: Alternative approaches to urban sanitation in Ethiopia. *Desalination*, 248, 1-3, 322-329.
<https://doi.org/10.1016/j.desal.2008.05.071>.
- Mortazavi Chamchali, M., & Ghazifard, A. (2019). The use of fuzzy logic spatial modeling via GIS for landfill site selection (case study: Rudbar-Iran). *Environmental Earth Sciences*, 78, 305.
<https://doi.org/10.1007/s12665-019-8296-y>.
- Mushtaha, E., & Helmy, O. (2016). Impact of building forms on thermal performance and thermal comfort conditions in religious buildings in hot climates: a case study in Sharjah city. *International Journal of Sustainable Energy*, 36(10), 926-944.
- Nega, W., Hunie, Y., Tenaw, M., Dires, T., Kassaw, S., & Mansberger, R. (2022). Demand-Driven suitable sites for public toilets: a case study for GIS-Based site selection in Debre Markos Town, Ethiopia. *GeoJournal*, 87, 2181-2194.
<https://doi.org/10.1007/s10708-020-10360-8>.
- Onay, A. (2006). Cami Eksenli Din Hizmetleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4(12), 149-175.
- OpenStreetMap. (2024). *OpenStreetMap Data Extracts*. Download OpenStreetMap data for this region: Turkey.
<https://download.geofabrik.de/europe/turkey-latest-free.shp.zip> (Erişim tarihi: 09 Eylül 2024).
- Özşahin E., & Eroğlu, İ. (2018). *Ekolojik Koşullara Göre Tekirdağ İlinin Arazi Kabiliyet Sınıflandırması*. Kriter Yayınevi, İstanbul.
- Özşahin E., & Eroğlu, İ. (2021a). Göç ve Coğrafya. *Rumeli – Tekirdağ Göç* (Editör: Doç. Dr. Sezai ÖZTAŞ-Hüseyin BAYOL), s. 185-207, Tekirdağ Tarih Bilincinde Buluşanlar Derneği Yayını, Sertifika No. 46152, Kültür Serisi No. 5, Tezmat Matbaa Hizmetleri, Tekirdağ.
- Özşahin E., & Kaya, D. (2024). Tekirdağ İlinde Rüzgar Enerjisi Santrali (RES) Kurulumu İçin Uygun Yerlerin Belirlenmesi. *Karadeniz 16. Uluslararası Uygulamalı Bilimler Kongresi Tam Metin Kitabı* (Ağustos 16 - 18, 2024), Academy Global Publishing House, ISBN : 978-625-6283-62-6, s.:447-462, Bartın.
- Özşahin, E. (2016). Doğal Çevre Bileşenleri Açısından Yerleşime Uygunluk Analizi, Pilot Çalışma; Altınova Mahallesi (Süleymanpaşa/Tekirdağ). *Humanitas*, 4(7), 399-416.
<https://doi.org/10.20304/husbd.33098>.
- Özşahin, E., & Eroğlu, İ. (2021b). *Tekirdağ Coğrafya Atlası*, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Özşahin, E., & Kaymaz, Ç. (2015). CBS ve AHS Kullanılarak Doğal Çevre Bileşenleri Açısından Kentsel Mekânin Yerleşime Uygunluk Analizine Bir Örnek: Antakya (Hatay). *Doğu Coğrafya Dergisi*, 20(33), 111-134.
- Parry, J.A., Ganaie, S.A., & Bhat, M.S. (2018). GIS based land suitability analysis using AHP model for urban services planning in Srinagar and Jammu urban centers of JandK India. *Journal of Urban Management*, 7(2), 46-56.
<https://doi.org/10.1016/j.jum.2018.05.002>.
- Raydan, R., Khatib, J., Jahami, A., El Hamoui, A.K. & Chamseddine, F. (2022). Prediction of the mechanical strength of concrete containing glass powder as partial cement replacement material. *Innovative Infrastructure Solutions*, 7(5), p. 311.
<https://doi.org/10.1007/s41062-022-00896-8>.
- Rezaei, J. (2015). Best-worst multi-criteria decision-making method. *Omega*, 53, 49-57.
<https://doi.org/10.1016/j.omega.2014.11.009>.
- Rezaei, J. (2016). Best-worst multi-criteria decision-making method: some properties and a linear model. *Omega*, 64, 126-130.
<https://doi.org/10.1016/j.omega.2015.12.001>.
- TBB. (2024). *Afet Toplanma Alanları. Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi Deprem Risk Yönetimi ve Kentsel İyileştirme Dairesi Başkanlığı*, Tekirdağ.
https://afet.tekirdag.bel.tr/gecici_toplanma_alanlari.
- Tekirdağ Müftülüğü. (2024). *Tekirdağ İl Geneli Cuma Kılınacak Camiler Güncel Listesi*.
<https://tekirdag.diyaret.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?MenuCategory=Kurumsal&ContentId=1001>.
- TUİK. (2024). *Tekirdağ Mahalle Nüfusları (2023)*.
<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> (Favori Raporlar).
- Yaşlıoğlu, M.M. (2017). Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulayıcı Faktör Analizlerinin Kullanımı. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46, 75-87.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/369427>.

Modern Dünyada Sosyo-Mekânsal ve Psikolojik Yersizlik

Socio-Spatial and Psychological Placelessness in The Modern World

ÖZ

Çevre kavramı diğer bilimlerde olduğu gibi psikoloji içerisinde de gittikçe artan bir öneme sahip olmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında son yıllarda artık göz ardı edilemeyecek kadar büyük bir probleme dönüşen çevre kirliliği ve küresel ısınma gibi doğa olaylarına ek olarak gittikçe artan sayıda uluslararası göç olgusunun da etkisi yüksektir. Çevre kavramının psikoloji bilimine üstlendiği rol önemli olmakla birlikte tartışmalıdır. Psikoloji tarihi temel alındığında bütüncül olmayan ve karşılıklı etkileşime izin vermeyen çevre anlayışı son yıllarda çevre psikolojisi alanında yapılan çalışmalar neticesinde değişmektedir. Çevre psikologlarının üzerinde önemle durduğu yer bağlılığı ve yer kimliği gibi değişkenler bu algılayışın değişmesinde büyük rol oynamıştır. Bu kavramlar üzerine eğilen fenomenologların, coğrafyacıların ve filozofların ortak olarak ifade ettikleri gibi modern zamanlarla birlikte insanoğlunun yer deneyiminde farklılaşmalar olmuştur. Estetik manada kalıcı bir tatmin sağlamayan ve bireylerin kök salmalarına izin vermeyen modern dünyada insanlar gittikçe daha çok yersizleşmektedir. Yersizlik, artan sayıda mültecilik ve göç faaliyetleri sonucunda insanoğlunun yaşadığı nesnel ve sosyo-mekânsal bir gerçeklik olmasına ek olarak psikolojik ve duygusal anlamda kaybedilmiş bir yer deneyimine de işaret eder. Bu durum gerek sosyal düzeyde gerek klinik düzeyde psikoloji biliminin ele alması gereken önemli bir sorun olarak görülmektedir. Bu çalışma modern dünyada insanoğlunun deneyimlediği yersizlik probleminin izini sürmeye çalışmaktadır.

Keywords: Yer bağlılığı, Yer kimliği, Yer, Yersizlik

ABSTRACT

The concept of environment has an increasing importance in psychology as in other sciences. In addition to natural events such as environmental pollution and global warming, which have become a problem that cannot be ignored in recent years, an increasing number of international migration phenomena have a high impact on the emergence of this situation. The role of the concept of environment in psychology is important but controversial. Based on the history of psychology, the understanding of the environment, which is not holistic and does not allow mutual interaction, has been changing in recent years as a result of studies in the field of environmental psychology. Variables such as place attachment and place identity, which are emphasized by environmental psychologists, have played a major role in changing this perception. As the phenomenologists, geographers and philosophers who focus on these concepts have jointly expressed, there have been differences in the place experience of human beings with modern times. In the modern world, which does not provide a permanent aesthetic satisfaction and does not allow individuals to take root, people are becoming more and more out of place. In addition to being an objective and socio-spatial reality that human beings live as a result of increasing numbers of refugees and migration activities, placelessness also points to a psychological and emotional experience of a lost place. This situation is seen as an important problem that should be addressed by the science of psychology both at the social and clinical level. This study attempts to trace the problem of placelessness experienced by human beings in the modern world.

Anahtar Kelimeler: Place attachment, Place identity Place, Placelessness

Muhammed Huzeyfe GÜLTEKİN

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Psikoloji Bölümü, Erzurum, Türkiye

Geliş Tarihi/Received 31.07.2024
Revizyon Talebi/ Revision Request 11.10.2024
Son Revizyon/Last Revision 31.10.2024
Kabul Tarihi/Accepted 07.11.2024
Yayın Tarihi/Publication Date 15.12.2024

Sorumlu Yazar/Corresponding author:
Muhammed Huzeyfe GÜLTEKİN

E-mail: huzeyfe.gultekin@atauni.edu.tr

Atf: Gültekin, M. H. (2024). Modern Dünyada Sosyo-Mekânsal ve Psikolojik Yersizlik. *Dünya Coğrafyası ve Kalkınma Perspektifi Dergisi*, (6), 21-32.

Cite this article: Gültekin, M. H. (2024). Socio-Spatial and Psychological Placelessness in The Modern World. *Journal of World Geography and Development Perspectives*, (6), 21-32.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Son yüzyıllık süreçte bilim çevreleri ‘iklim krizi’ ve ‘çevre sorunu’ gibi kavramları artarak daha fazla gündemine almıştır. Ancak araştırmaya değer olan bu kavramların çağrıştırdığı gibi iklimin ortaya çıkardığı bir kriz veya çevresel kaynakların neden olduğu sorunlar söz konusu değildir. Bunun yerine, insanların ihtiyaçlarını ve isteklerini nasıl karşıladıkları ile şeylerin doğal düzeni arasındaki uyumsuzluk söz konusudur (Winter ve Koger, 2004). Doğal çevre insanoğlu tarafından gittikçe artan biçimde tahribata uğratılmaktadır. Çevrenin maksimum verim elde edilebilecek bir kaynak olarak görülmesi onu aidiyet duygusu olmaksızın sahip olunacak bir nesne konumuna getirmiştir. Artık toprak işlenip korunacak bir yer değil, bünyesinde saklı bulunan doğal zenginliklerin üstün tekniklerle çıkarılması gereken bir kömür havzası veya maden yatağıdır (Heidegger, 2019). Bu durum insanın çevre ile kurduğu ilişkilerdeki birtakım aksaklıklara işaret eder. Bu aksaklıkların en temelinde insanın içerisinde yaşadığı çevreyle olan ilişkisindeki bazı sosyal psikolojik süreçlerin önemli rol oynadığı düşünülebilir. Ayrıca çevre sorunlarını incelemek için psikolojiden yararlanmak, disiplinin bilimsel ve uygulamalı yanlarını bütünleştirmek için bir fırsat sunar.

Sosyal psikoloji tarihinde çevre kavramı gittikçe artan bir öneme sahip olmaktadır (Bonnes ve Carrus, 2017). İlk yıllarda sosyal davranışı ölçümlerken süreci sekteye uğratan bir değişken gibi ele alınan çevre kavramı şu an en az davranış kadar belirlenmesi temel bir yapı haline gelmiştir. Bu değişimde rol oynayan en önemli faktör hiç şüphesiz çevresel tehditlerin göz ardı edilemeyecek düzeye ulaşmasıdır. Çevre tehdidi kendisini gösterdikçe insanoğlu birey ile çevre arasındaki ilişkileri sekteye uğratan nedenler üzerine daha fazla araştırma yapma ve düşünce üretme gereksinimi duymuştur. Özellikle 20. yüzyılın son çeyreği birey ile çevre arasındaki en önemli değişkenlerden biri olarak kabul edilen “yer” kavramı üzerine gerçekleştirilen tartışmalara sahne olmuştur (Seamon, 2012). Yer kavramı gittikçe bireylerin hem nesnel dünyalarında hem de öznel-psikolojik yaşantılarında deneyimlemekte zorlandıkları bir fenomene dönüşmüştür. Uluslararası göç rakamlarının dünya tarihinde hiç olmadığı kadar yoğun olduğu modern çağlar özellikle zaruri sebeplerle kendi ülkelerinden göç etmek zorunda kalan mültecileri ait olabilecekleri bir yerden mahrum bırakmaktadır. Manzo ve Devine-Wright’a göre (2021) küresel bir iklim krizi, artan göç, yer değiştirme, hızlı kentleşme ve hatta salgın hastalıklar mekânla kurulan istikrarsız ilişkileri pekiştirmektedir. Örneğin Devine-Wright ve diğerleri (2020) Covid 19 salgını esansındaki tam kapanma süreçlerinden sonra yer ve ev ile ilgili konuları tekrardan düşünmemiz gerektiğini ifade etmiştir. Bu anlamda yersizlik somut ve sosyo-mekânsal bir yersizliğe

işaret ederken ayrıca bireylerin psikolojik olarak da deneyimledikleri bir fenomen olmuştur. Yer kavramındaki bu erozyon halledilmesi gereken bir problem olarak çevreye karşı aidiyet bağlarında kopmaya ve duyarsızlığa yol açmıştır.

Sonuç olarak ‘çevre sorunları’ ve ‘iklim krizi’ gibi problemlerin ortaya çıkmasının en büyük sebeplerinden birisi yere karşı aidiyet bağında meydana gelen zedelenmedir. İnsanoğlu uzun zamandır yersiz kalmıştır. Yer kimliği ve yer bağlılığı gibi bu aidiyet duygusunu temin edebilecek kavramların boyutlarını araştırmak bu açıdan önemli görülmektedir (Hernández vd., 2010). Vaske ve Kobrin’e göre (2001) yer kimliği kavramı çevreye karşı sorumlu davranışlarla ilişkilidir. Benzer ilişki yer bağlılığı ile çevreci davranışlar arasında da gözlemlenir (Uzzell vd., 2002; Manzo & Perkins, 2006; Scannell & Gifford, 2013; Anton & Lawrence, 2014). Daryanto ve Song’a göre (2021) yer bağlılığı çevreci davranışı yordayan anahtar bir kavramdır. Yer kimliği ve yer bağlılığı gibi değişkenler bir yere karşı duyulan aidiyet duygusunu besler ve aidiyet duygusu da çevre yanlısı davranışlara yol açar (Daryanto & Song, 2021). Yer bağlılığı ve yer kimliği yalnızca sosyo-mekânsal çıktılar sağlamamakta aynı zamanda bireylerin psikolojik yapılarında da olumlu etkilere sebep olmaktadır. Göregenli’ye göre (2021) yer bağlılığı kendini ifade edebilme ve öngörülebilirlikle ilişkilidir. Ek olarak hafızanın şekillenmesi ve bellek sürekliliği gibi bilişsel ihtiyaçların giderilmesinde önemli bir değişkendir (Riley, 1992). Son olarak grup ve topluluk düzeyindeki deneyimlerine bir bağlam sunarak bireylerin kimlik oluşumlarına doğrudan katkıda bulunur (Rollero & De Piccoli, 2010). İnsan ile içerisinde yaşadığı çevre arasındaki ilişkileri düzenleyecek, aksaklıkları giderecek ve daha sağlıklı bir ilişki tesis edilebilmesine destek olabilecek yer kimliği, yer bağlılığı ve ilişkili değişkenler hakkındaki sosyal psikolojik tutum ve davranışların araştırılması bu sebeplerden ötürü önemli görülmektedir (Devine-Wright & Quinn, 2021).

Bu çalışmada öncelikle sosyal psikoloji tarihinde çevre ve yer kavramlarının ne yönde bir farklılaşmaya uğradığı ele alınmıştır. Ardından yer kavramının modern dünyada fenomenolojik açıdan yersizlik deneyimlerine dönüşmesi probleminin hem sosyo-mekânsal hem de psikolojik çıktılarına odaklanılmıştır. Bu çalışmayla modern dünyadaki yersizlik probleminin ne tür yansımaları olduğunun daha açık bir şekilde ortaya serilmesi amaçlanmıştır. Bu durum çevre problemlerinin temel sorunsalı olarak değerlendirilmiş ve bireylerin çevre duyarlılığı kazanmalarında yer deneyimlerinin önemi vurgulanmıştır.

Sosyal Psikoloji ve Çevre

Sosyal psikolojinin bir alt alanı olan çevre psikolojisi ele aldığı konular bakımından disiplinler arası bir bilim dalıdır. Mimarlık, sosyoloji, antropoloji, coğrafya ve fenomenoloji gibi disiplinler ile ortak araştırma alanlarına sahip olan çevre psikolojisi temel olarak bireyler ile doğal ve yapılı çevreleri arasındaki etkileşimi inceleyen bilim dalı şeklinde tanımlanabilir (Steg vd., 2013). Çevre psikologları sosyal psikoloji alt alanında araştırmalarını yürütmektedir. Sosyal psikoloji tarihinde çevre kavramının metodolojik bir önemi vardır. Özellikle sosyal psikoloji disiplininin ilk kurulduğu yıllarda hâkim olan bilimsel yöntem çevreyi, kontrol edilmesi gereken bir karıştırıcı değişken olarak ele almıştır. Genel olarak bakıldığında sosyal psikoloji araştırmaları nicel, nitel ve karma yöntemler kullanılarak yürütülmekle birlikte tarihte en ünlü sosyal psikoloji çalışmaları deneysel çalışmalar olagelmıştır (Dunn, 2012). Milgram'ın itaat deneyi (1963), Asch'in uyum deneyi (1951), Deutsch ve Krauss'un pazarlık deneyi (1962), Kahneman ve Tversky'in risk deneyi (1979) ilk akla gelenler arasındadır. Deneysel çalışmalarda insan davranışlarının psikoloji laboratuvarlarında belirli bir düzen içerisinde ölçülmesi amaçlanmaktadır. Bağımlı değişkende gözlemlenen anlamlı bir farklılığın ne tür bir bağımsız değişkenden kaynaklandığı tespit edilmeye çalışılır (Haslam & McGarty, 2004). Psikoloji laboratuvarlarında yürütülen deneysel araştırmalarda en ideal durum bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasına herhangi bir karıştırıcı değişkenin girmediği ve bağımlı değişkendeki bir farklılığın doğrudan bağımsız değişkenden kaynaklandığı durumdur. Bu ise elde edilmesi güç bir ideal düzenektir. Bununla birlikte karıştırıcı değişkenlerin kontrol edilmesi adına birtakım yöntemler geliştirilmiştir. Seçkisiz atama, yeniden test etme, pilot test yapma, potansiyel önyargı kaynaklarını tespit etme gibi yöntemler kullanılarak deneyin iç ve dış geçerliğini tehdit eden karıştırıcı değişkenler kontrol altına alınmaya çalışılır (Dunn, 2012). Bu şekilde yürütülen çalışmanın güvenilirliği artırılmaya çalışılır. Deneysel çalışmalar söz konusu olduğundan çevre faktörü sık sık araştırmaya karıştırıcı değişken olarak dâhil olacağından dolayı sürekli kontrol altında tutulması gerekmektedir.

Bu noktada klinik alanda gerçekleştirilen çalışmalara da bir parantez açmak gerekirse fanatik bir çevreci olarak adlandırabileceğimiz Watson ve diğer davranışçılara da değinmek önemli görülmektedir. 20. yüzyılın başlarında dönemin sosyolojik gerçekliğiyle de doğrudan ilişkili olarak ortaya çıkan davranışçı ekol yalnızca dışsal uyaranlara verilmiş davranışsal yanıtlar gibi gözlemlenebilir birtakım süreçlere odaklanmıştır (Dobson vd., 2021). Çevre karşısında insan zihnini boş bir tahta gibi gören Watson bu görüşünü "Bana kendime has dünyamda yetiştirmek üzere yarım düzine sağlıklı bebek verin. Bu çocuklardan rastgele

seçeceğim birini, yeteneklerini, eğitimlerini, tutkularını, zekâlarını, kabiliyetlerini ve atalarının ırkını dikkate almaksızın dilediğim herhangi bir uzmanlık alanında-doktor, avukat, sanatçı, tüccar ve evet hatta dilenci veya hırsız olarak eğitebileceğimi garanti ediyorum" şeklinde ifade etmektedir (Watson, 1930). Bu bakış açısı davranışçuları insan davranışını doğrudan şekillendiren ve katı biçimde belirleyici olan bir çevre anlayışına itmektedir. Dikkatli bakıldığında bu anlayışta insan ile çevre karşılıklı olarak birbirini etkilememektedir. İnsan pasif olarak koşullanan ve öğrenendir. Dönemin zeitgeist'i doğanın tarihsel yasasına uygun olarak zaman karşısında toplumların pasif olarak diyalektik materyalizme tabi olduklarını tartışmaktadır (Sorokin, 1952). Zaman karşısında topluma biçilen rolü benzer biçimde davranışçılar çevre karşısında insana vermiştir. Ayrıca davranışçıların çevre anlayışı bütüncül olmaktan uzak görülmektedir. Onların çevre kavramı uzamsal bir kapsayıcılıktan ziyade dışsal uyaran olarak işlev görebilecek şeylere işaret etmektedir. Örneğin, bir çocuk koşullandırılmış uyarıcılarla dolu bir çevrede büyüdüğünde istenilen öğrenmeyi gerçekleştirecekken, herhangi bir koşullandırmaya konu edilmemiş çevresel faktörler (örn; ırk, mahalle, toplum vb.) onun davranışlarını şekillendirmesinde etki etmeyecektir. Klinik alanda davranışçıların gerçekleştirdikleri çalışmalarda çevreye çok önem vermelerine rağmen bütüncül bir çevre anlayışı geliştirememeleri ve sosyal psikoloji deneylerinde görülen 'karıştırıcı çevre' faktörü psikoloji-çevre ilişkisinde birtakım aksaklıklarla sonuçlanmıştır.

İnsan davranışının doğru bir şekilde ölçülebilmesi adına çevre etkisinin en aza indirilmesi gerektiği anlayışı son yıllarda çevre psikolojisi alanında gerçekleştirilen çalışmaların sayısının artmasıyla daha yüksek sesle eleştirilmeye başlanmıştır (Donald, 2022). Canter'e göre (1975) insan davranışını anlamak için çevreyi kontrol altında tutmak ve hatta devre dışı bırakmak bize laboratuvarında davranan insan hakkında çok fazla bilgi verse de gerçek çevresinde davranan insan hakkında çok az bilgi verir. Bunun yerine çevre anlaşılmalı çalışılmalıdır. İnsan davranışı çevresinden bağımsız olarak ele alınamaz çünkü insan bir çevre içerisinde davranır. Çevre yalnızca davranışın pasif bir mekânı değil aynı zamanda aktif bir belirleyicisidir. Çevre sosyal, fiziksel, kültürel ve bilişsel birçok elementi bünyesinde barındırır. Belirli çevreler insanlara belirli beklentiler ve kalıplar sunar. Örneğin yüksek sesle yapılan bir tezahürata eşlik etmek muhtemelen bir spor sahasında olağan bir şey olarak görülecekken kalabalık bir caddede garip karşılanacaktır. Aynı şekilde çevre de insanların beklentileri tarafından şekillenecektir. Doğa yürüyüşüne çıkmak isteyen bir kişi muhtemelen bu isteğini gerçekleştirmek için şehir merkezine doğru hareket etmeyecektir.

Lewin'in birey-çevre analizi insan davranışının açıklanması konusunda daha kapsamlı ve bütüncül bir açıklama sunar (Kaiser ve Schulze, 2018; Schulze, 2009). Lewin'e göre (1946) davranış kişinin ve çevresinin karşılıklı etkileşimi sonucunda ortaya çıkan bir işlemdir. Hem birey hem de çevresi "birbirine bağlı faktörlerin bir takımıydı olarak düşünülmalıdır" (Lewin, 1946, s. 792). Daha erken dönemlerde Lewin'in işaret ettiği bu bütüncül yaklaşım psikoloji dünyasındaki farklı çevre yaklaşımlarından kendisini sıyrarak bu yöndeki çalışmalara önderlik etmiştir. Psikologlar yaptıkları araştırmalarda çevreye gittikçe daha fazla dikkat etmektedirler. Bu durum insanın çevre ile kurduğu ilişkilerin doğası hakkındaki bilimsel bilgide bir artışa işaret eder. Bu çalışmaların insanın 'çevre' algısında, çevreyle kurduğu duygusal ilişkide ve çevreye karşı davranışlarında yer alması muhtemel olan aksaklıkları en aza indirmesi beklenmektedir. Temel olarak insanların çevreyle kurduğu ilişkilerin bilişsel ve duygusal boyutlarını ele alan yer kimliği ve yer bağlılığı gibi çevre psikolojisi konuları üzerine yapılan araştırmalardaki artış psikoloji biliminde çevre faktörü üzerinde yoğunlaşan ilgiyi desteklemektedir. Peng ve diğerlerine göre (2020) son 40 yılda özellikle de 2006 yılından itibaren, yer kimliği üzerine yapılan araştırmalarda gözle görülür bir artış meydana gelmiştir. Aynı şekilde yer bağlılığı üzerine yapılan incelemeler de yükselen bir ivmeyle artış göstermektedir (Lewicka, 2011).

Yer Üzerine Fenomenolojik Yaklaşımlar

Çevre üzerine eğilen bütün disiplinler yer üzerine bir anlayış geliştirmiştir. Yer basit bir coğrafi kavramken 20. yüzyılda birtakım fenomenologlar (örn; Gaston Bachelard, Martin Heidegger) ve coğrafyacılar (örn; Edward Relph, Yi-Fu Tuan, David Seamon) tarafından daha özel anlamları çağrıştıran bir terim hâline getirilmiştir. Yer ile insan arasındaki ilk bağ ontolojik bir bağlıdır. Varlık sahası yer ile başlar. Wallerstein, insanın varoluşunun en temel parametresinin zaman ile birlikte yer olduğundan bahseder (Wallerstein, 1998). Aristoteles'e göre yer diğer her şeyden önce gelir (Sambursky, 1989). Heidegger *dasein* kavramını her şeyden önce bir yerde var olmak anlamında kullanır (Ökten, 2019; Safranski, 2008). İnsanın yer ile kurduğu bu ontolojik bağ insana sosyal ve psikolojik bir zemin hazırlar. İnsan yer ile düşünür, yer ile iletişim kurar ve bir kaynağa mesajını belli bir yer bağlamında aktarır. Bizans İmparatoru I. Justinian kendisinden binlerce yıl önce ölmüş olan bir krala, kendi yaptırdığı katedral üzerinden şöyle seslenir: "Geçtim seni ey Süleyman!" (Norwich, 1989). Stefen Zweig kendi kimliği ile bütünleştiği Avrupa kültürünün ikinci dünya savaşında parçalandığına şahit olduktan sonra bu durumdan duyduğu üzüntüyü ifade eden bir mektup yazarak kendi yaşamına son verir.

Yerler, insan ile doğal düzenin kaynaşmasının ve dünyaya ilişkin anlık deneyimlerimizin önemli merkezleridir. Psikoloji insan davranışlarını araştırırken insanın çevre ile olan ilişkisini göz ardı etmez. İnsan sınırlı bir zamanın içerisinde ve belirli bir mekâna bağlı olarak var olur. Ayrıca diğer insanlarla bir çevre içerisinde iletişime geçer. Herhangi bir konumu bir mekâna ve ardından muhite dönüştüren şey yaşanan deneyimler ve içerisinde cereyan eden sosyal ilişkilerdir. Mekân ve muhit ise anlam kazandıkça yer (place) olur (Basso 1996, Cresswell, 2009; McEwen, 2014; Richardson, 2003). Çevrenin lokasyondan mekâna/muhite ve mekândan/muhitten bir yere dönüşme sürecini ortaya çıkaran, insanın bir çevrede ve bir çevre ile birlikte var olması durumudur. Bir çevre içerisinde var olan insan o çevreyi deneyimler ve o çevrede sosyal ilişkiye girer. Bu süreç sonucunda çevre insan için bir anlam kazanmaya başlar. Böylece yer ifade edilen duygusal bir anlam ile gelişir ve sürecin başında salt bir nesne olan çevre, sürecin sonunda anlamlı bir özne haline gelir. İnsan ve çevre arasındaki ilişki bu nedenle iki yönlü bir süreç ve gerçek bir etkileşimdir.

Herhangi bir nesne türünden farkı olmayan çevreyi değerlerin somutlaşmış bir biçimine dönüştüren en temel olgu yaşanan deneyimdir (Relph, 1976; Tuan, 1977). Deneyimlerimiz, beş temel duyu organımızın algılarına ek olarak her türlü düşünceyi estetik hale getiren duyu dünyamızla bütünleşerek oluşur. Duygu ve düşünce nesnel gerçekliği öznel bir hale sokar. Örneğin, koku alma duyumuz nesnelere ve yerlere bir karakter ve kimlik kazandırır. Onları tanımlamayı, ayırt etmeyi ve hatırlamayı kolaylaştırır (Tuan, 1977). Proust (2017) bir çayın kokusu ile çocukluk mekânlarının en küçük dehlizlerine kadar sürüklenebilmektedir.

Tuan (1977) modern mimariyi -göze hitap edici bir yanı olsa bile- çeşitli ve hoş kokuların verebileceği kişilikten yoksun olarak tanımlar. Bu durum yaşanan deneyimin eksikliğine işaret eder. Rönesanstan sonra dünyayı etkisi altına alan modernizm düşüncesi teknolojinin gücü ile beraber bütün kavram ve kurumları da yeniden biçimlendirdi. Modernliğin sebep olduğu bu yeniden biçimlenme "köklü bir kalıcılık estetiğinden, değişmez ve aşkın bir güzellik idealine yönelik inanca dayanan estetikten, bir geçicilik ve içkinlik estetiğine, merkez değerleri değişim ve yenilik olan bir estetiğe doğru yaşanan kültürel kayma" olarak ifade edilir (Călinescu, 1987; s.11). Dostoyevski insanlığın değerler silsilesindeki bu köklü değişimi 'yeraltı' kavramı ile açıklar (Dostoyevski, 1992). Bu durum bireylerin yerle kurduğu ilişki biçimlerindeki farklılaşmaya işaret etmektedir. Malpas'a göre (2012) teknolojik modernitenin hükümlerinde, yerle olan ilişkimiz yok edilmiyor, aksine üzeri örtülüyor, görmezden geliniyor ve görünmez kılınıyor. Daha önceleri geleneksel

olarak deneyimlenen yer kavramı modernlik ötesi bir hüviyet kazanırken insanoğlunun bir yere kök salmasına izin verecek yer deneyiminden yoksun kalmasına neden olmaktadır. Modern insanın yer ile kurduğu ilişkiler yaşadığı doğrudan deneyimlerden elde edilmemiş soyut bilgilere dayanmaktadır (Koçyiğit & Gorbon, 2012). Göreceli olarak daha verimli ancak bir kimliğe sahip olmayan yerler, insanın çevresine yabancılaşmasına ve gittikçe daha çok yersizleşmesine (placelessness) sebep olmaktadır (Norberg-Schulz, 1971). Hareket etmenin esas alındığı bir dünyada bir yerlere kök salmak, derinden hissedilen bir yer duygusuna sahip olmak ve yerle önemli bağlar geliştirmek giderek daha da zorlaşmaktadır. Yer deneyiminin azaldığı oranda yer duygusu da azalmakta ve modern dünyada yerler giderek daha kimliksiz, asılsız ve yersiz hale gelmektedir (Relph, 1976).

Heidegger'e göre (1971) bize bir şeylerin doğasını anlatan dildir. Dil kullanımında zamanla farklılaşan yer kavramları bu açıdan önemli görülmektedir. Şehir kelimesi insanoğluna köklülük bahşeden geleneksel anlamda bir yer olarak kabul edilirken kentler, hız ve teknik gibi modern değerlerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan yapılar tarafından oluşturulur (Gültekin, 2014). Geleneksel şehirleri modern kentlere dönüştüren süreç insanoğlunun barınma ihtiyacını giderme şekillerini de farklılaştırmıştır. Evlerin meskeni işaret eden tarafları yerlerini konutlarda konaklamak kültürüne bırakmaktadır. Mesken kelimesi sükûnet, sakinlik kavramları ile aynı kökten gelir (Devellioğlu, 2017). Ev, bir anlam merkezi olmakla beraber kendimizi güvende, emniyette ve sevilmiş hissettiğimiz bir yerdir (Cresswell, 2009). Evler sosyal ilişkilerin canlı olarak yaşandığı yerlere gönderme yaparken konutlar fiziksel ortamdan ibaret bir yapıya işaret eder (Rossi, 1989). Konut kelimesinin kökünde yer alan 'konmak' fiili konar-göçer bir göçebe kültürüne atıf yapar (Bergen, 2016). İnsanoğlunun bir zamanlar sükûnet bulduğu evler modern dünyada yerlerini verimli barınma noktaları olan konutlara bırakmıştır (Can & Doğan, 2019). Le Corbusier (1986) tüm coğrafyalar ve insanlar için yaşama makinesi adını verdiği ortak tek bir konut önerir. Bu konut "seri üretim yolu ile gerçekleştirilecek ve bu sebeple hem bedenî hem de ahlâkî açıdan 'sağlıklı ve yeryüzündeki varoluşumuza eşlik eden âletler ve araç-gereçler kadar da güzel' olacaktı" (Mostafavi ve Leatherbarrow, 2005, s. 31). Mimarinin mahalden bağımsızlaşarak yerel çevreden koparılması anlamına gelen ve 20. yüzyılın başında yeni yeni filizlenen bu düşünce şu an hâkim kültüre işaret eder. Yerlerin yersizleşmesiyle paralel olarak konutlar evsizleşmektedir. Evler ve içerisindeki eşyalar bize ait olmaktan çıkmakta ve bireysel kimlikleri göz ardı eden daha büyük bir kültürün ve modanın oluşturduğu seri üretim malzemelerine dönüşmektedir (Loos, 2014). Bu dönüşüme üretim şeklinin kendi örgütlediği mekân tasavvurunun hâkimiyeti de eşlik etmiştir. "İleri"

kapitalizmin mekânı; homojen, parçalı ve hiyerarşiktir. Bu durum şimdiye dek kullanılageldiği şekliyle sağlam bir bağ geliştirmeye müsait olan mekânın alt üst olmasına sebep olmuştur (Lefebvre, 2014). Rilke (2018) bu zamana kadar evi olmayan bir kimsenin bu saatten sonra bir eve sahip olma şansının kalmadığından bahseder. Soyut manada bir evsizlik gün geçtikçe somut olarak da kendisini göstermeye başlamıştır. Modern dünyanın büyük kentlerinde *evsiz insanlar* (homeless people) olarak adlandırılan bir sosyal sınıf ortaya çıkmıştır (Özdemir, 2010). "Artık evsizlik dünyanın bir kaderi haline gelmektedir" (Pappenheim, 1968, s. 33).

Göç ve Yerini Kaybetmiş İnsanlar Olarak Mülteciler

İnsanoğlunun modern dünyayı inşa ederken kök salmaya izin vermeyen yapılar üretmesi bir tür gerçeklikten kaçış tepkisi olarak ele alınabilir (Tuan, 2015). Farklı bir kaçış tepkisi olan göç de insanoğlunun yer ile kurduğu bağların şekillenmesine yol açan çok daha kadim bir meseledir. Öyle görülüyor ki avcı toplayıcı olan ilk insan atalarımız için göç meselesi halledilmesi gereken bir sorun olmaktan çok yaşam biçimiydi. "İnsan, avlanarak ve hayvan etine ek olarak, kurtçuklar, böcekler, yenir kökler, saplar ve tohumlar, ne bulabilmişse onları toplayarak yaşadığı sürece, olasılıkla günümüze kalabilmiş az sayıda ilkel avcı toplulukları gibi oradan oraya dolaştı durdu" (McNeill, 2013, s. 27). İnsanoğlu yerleşik hayata geçip sabanı tarım aleti olarak kullanana kadar daha geniş sayılabilecek alanlarda seyrek nüfuslarla yaşadı (Morgan, 1994). Toprağı işlemek ve yere bağlı yaşamak göçü daha az ve zaruri durumlarda tercih edilen bir yol haline getirdi. Yarı göçebe olan gruplar mesafesi uzun olmayan bir döngüsel hareket alanında yaşarken uzun mesafeli göçler savaş veya kıtlık gibi sebeplerden kaynaklanıyordu. Kalabalık gruplar halinde çok zor şartlarda yapılan yolculuklar sonucunda edinilen yeni yurtlar büyük medeniyetlerin ortaya çıkmasıyla sonuçlandı. Tarih boyunca kurulmuş olan birçok uygarlık ve medeniyetten önce büyük gruplar halinde gerçekleştirilen göç hareketleri göze çarpmaktadır; Babil, Sümer, Akad, Asur, Yunan, İslam, Avrupa vs. (Şeriatı, 2011). Son olarak kurulmuş olan Amerika medeniyeti de büyük bir göç hareketi sonrası ortaya çıkmıştır. "Hiçbir uygarlık, kendine özgü hareket olmaksızın yaşayamaz" (Braudel, 2014, s. 41).

Dünya nüfus yoğunluğu geçtiğimiz yüzyılın neredeyse üç katıdır (Gürbüz, 2013). Artan nüfus yoğunluğu sınırlı sayılabilecek doğal kaynakların değerini artırırken teknolojik gelişmeler yeryüzünü insanoğlu karşısında tamamen savunmasız bir hale getirmiştir. Bu durum insanoğlu ile yaşadığı çevre arasındaki duygusal, davranışsal ve bilişsel ilişkilerin zarar görmesine sebep olmuştur. İnsanoğlu yaşadığı çevreye karşı duyarsızlaşarak onu maksimum yarar elde edilebilecek bir kaynak olarak görmeye başlamıştır (Han, 2021). Böylece çevre kirliliği

artarken temel kaynaklarda azalmalar ortaya çıkmıştır. Ayrıca hızla tükenmekte olan doğal kaynaklara sahip olmanın getireceği artı değeri elde etmek isteyen devletler arasında cereyan eden çatışmalar milyonlarca sivilin hayatını tehlikeye atmıştır (Olçar, 2010). Bu durum dalga dalga yayılan göç hareketlerinin ortaya çıkmasının en önemli sebeplerinden biri olmuştur: İnsanlar hızla yersiz yurtsuz hale gelmeye (Said, 2014) ve yerle kurdukları duygusal ilişkileri (Hummon, 1992) olan yer bağlılıklarını yitirmeye başlamışlardır.

Ulus-devlet sistemi uluslararası siyasete hâkim olana dek insanlar coğrafi mekânlarda oldukça serbest hareket etme şansına sahiptiler ve 20. yüzyıla kadar göç hareketleri nispeten daha az denetim altında tutuldu (Ritzer, 2011). Ancak devletler, yaşanan iki dünya savaşına ek olarak hiç bitmeyen uluslararası çatışma hali sonucu cereyan eden kitlesel insan hareketlerine müdahale etme ihtiyacı duymuştur. Bu süreç sonucunda uluslararası hukukun gündemine mültecilik gibi göç ile ilişkili yeni kavramlar girmiştir. Mültecilik, bir kişinin ana vatanını terke zorlanması veya yaşama hakkının tehdit altında olması gerekçesiyle doğduğu ve vatandaşı olduğu ülkeyi terk ederek başka bir ülkeye göç etmesidir (Perruchoud, 2009). Mülteciliği diğer göç türlerinden ayıran nokta yaşanan göçün zorunlu bir duruma dayanmasıdır (Erdil, 2020). Geline noktada yerlerinden edilmek zorunda bırakılmış mülteciler tüm bireylerin bir bölgeye ait olduğu varsayımına dayanan uluslararası devletler sistemindeki anomaliler olarak görülmektedir (Haddad, 2003; Zolberg, 1981; Lavenex, 2018).

Mültecilik, devletler açısından en temelde hukuki ve politik bir problem olarak ele alınır. Mülteciler açısından bu durum fiziksel, sosyal ve psikolojik birçok tehdide maruz kalmak demektir. Yer değiştirme sonucu zarar gören psikolojik etmenlerden birisi yer bağlılığının kaybıdır. Yer bağlılığı birey ile ikamet ettiği yer arasında gelişen rahatlık, güvenlik ve olumlu bir duygusal birliktelik olarak tanımlanabilir (Rivlin, 1982). Bütün bu duygusal bağların kaybına sebep olan göç ise Miller'a göre (2008) başlı başına bir trajedir. Trajediye ortaya çıkaran durum, köklerine sadık kalma eğiliminde olan bireylerin bu bağlarından koparılmasıdır (Miller, 2008). Köklülük duygusu yer bağlılığını başarılı bir şekilde öngörmektedir (McAndrew, 1998). McAndrew (1998) geliştirdiği köklülük ölçeğinden yüksek puan alan kişilerin memleketlerine geri dönme arzusunun yüksek olması veya yerel gazetelere abone olmak gibi bir takım yer bağlılığı ile ilişkili duygu ve davranışları sergileyeceğini ortaya koymuştur. Ek olarak kim olduğumuzu büyük ölçüde nerede olduğumuz belirlemektedir (Proshansky ve ark., 1983; Dovey, 1985; Little, 1987; Feldman, 1990; Belk, 1992). Bu sebepten dolayı duygusal olarak belirli anlamlarla yüklü olan yerlerin kaybı,

özellikle de istem dışı yer değiştirmelerde kimliğe karşı bir tehdit oluşturacağından bireyler için oldukça sıkıntılı olacaktır (Brown & Perkins, 1992). Yer kaybına eşlik eden sıkıntılar mide bulantısı, depresyon, bağırsak bozuklukları ve kusma gibi fiziksel belirtilere yol açabilecek derecede bunaltıcı olabilir (Fried, 1966; Porteous, 1978).

Geçtiğimiz yüzyılda çok büyük göçlere sahne olan dünya, 21. yüzyılda da aynı hareketliliği yaşamaya devam etmektedir. Bazı devletler diğer bazılarına göre farklı uygulamalar geliştirmiş olsa da genellikle devletler ülkelerine göç eden herkesi koşulsuz kabul etmezler (Moses, 2006). Bu duruma bir istisna olarak Türkiye'nin, 2011 yılında sınır komşusu olan Suriye'de çıkan iç savaş sonucu ülkesine sığınmak için göç edenlere karşı uyguladığı açık kapı politikası gösterilebilir. Bu süreçte Türkiye'ye gelen Suriyeli göçmenlere hukuki olarak geçici koruma statüsü verilmiştir (Nurdoğan vd. 2016). İç savaşın başlangıcından bu yana devam eden göç hareketleri sonucunda şu anda Türkiye'de resmi rakamlara göre geçici koruma statüsüne sahip 3.736.091 Suriyeli göçmen bulunmaktadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü [GİGM], 2022). GİGM verilerine göre (2022) Suriyeli göçmenlerin yaklaşık 50 bini geçici barınma merkezlerinde kalırken geriye kalan kısmı farklı şehirlere yerleşmişlerdir. Kamplardaki zorlu yaşam koşullarına nispeten şehirlere yerleşenler daha iyi şartlarda yaşamaktadır. Ayrıca kamplara kıyasla şehir hayatının onlara yer bağlılığı ve yer kimliği geliştirme imkânını daha fazla sunacağı düşünülebilir.

Göç genellikle travmatiktir ve kayıp, ayrılık ve çaresizlik duygularıyla birlikte fiziksel ve sosyal yer değiştirmeyi hatta yerinden edilmeyi içerir (Mazumdar vd., 2000). Mülteciler, genellikle hoş karşılanmadıkları bir ortamda yaşamlarını yeniden inşa etmek zorundadırlar (Heath ve Richards, 2016). Yapılan araştırmalar yer bağlılığı geliştirmenin göç edilen yere uyum sağlamayı ve göçün getirdiği bir takım psikolojik sıkıntılarla baş etmeyi kolaylaştırdığını göstermektedir (Albers vd., 2021). Ayrıca güçlü yer bağlılığı yerel topluluk içinde daha fazla davranış özgürlüğü, keşif ve güven duygusunu teşvik eder (Fried, 2000). Bu bilgiler ışığında mültecilerin yaşadığı yer deneyimlerini ve yer bağlılığı geliştirmelerinin ne gibi bireysel ve toplumsal faydaları olabileceğini yeniden düşünmek önemli görünmektedir. Hernández ve diğerlerine göre (2007), 'yerli olmayan' gruplar söz konusu olduğunda yer bağlılığı yer kimliğinden önce gerçekleşir. Bu durum yer kimliğinin gelişimi için yerleşim yerinde bir istikrarın olması gerektiği anlamına gelmektedir (Donald, 2022). Bu tür çalışmalar Türkiye gibi göç ülkesi haline gelmiş devletler söz konusu olduğunda sosyal politikalar açısından hayati olmaktadır (Gültekin, 2023). Mültecilerin yerleştikleri yeni topraklara dair yer bağlılığı ve yer kimliği geliştirmeleri red-kabul tartışmasının ötesinde ele alındığında Türkiye özelinde ve

dünya genelinde hem mülteciler, hem yerel halk ve hem de yerin kendisi için önemli görülmektedir.

Psikoanalitik Bakış Açısından “Yer”

Yerinden edilmenin, yabancılaşmanın, kaybolmuşluğun ve coğrafi çevrenin nasıl bir anlam ifade ettiği, göç ve ilticanın neredeyse her ülkenin ayrılmaz bir parçası haline geldiği istikrarsız bir dünyada giderek daha fazla önem kazanıyor. İstikrarsız olarak tanımlayabileceğimiz yalnızca sosyo-mekânsal açıdan ele alınan yer değil değildir. Aynı zamanda modern dünyada bireylerin yeri deneyimleme biçimleri de farklılaşmıştır. Malpas’a göre (2012) yerin unutulması modernizmin nihilizmidir. Heidegger ontolojik bir evsizlik düşüncesinden bahseder (Malpas, 2012). Yerin bu şekilde deneyimlenmesi fiziksel bir uzamın ötesinde zihinsel bir işleyişe işaret eder. Psikanaliz yerin dışsal gerçekliğinden ziyade psikanalitik süreçlerin ve bilinçdışı mekanizmaların içerisinde faaliyet gösterdiği varsayılan içsel mekân ile ilgilenir. Örneğin Freud (2004) topoğrafik model olarak bilinen ilk zihin modelini ortaya koydu. Bu modele göre üç farklı zihinsel sistemin her birisi kendine has bir bölgede işlem görmektedir. Bilinçdışı, bilinç öncesi ve bilinçli sistemler hangi topoğrafik bölgeye ait olduklarına göre çalışmaktadır (Cariola, 2017). Bu teori zihnin buzdağı modeli olarak da resmedilmiştir. Zihnin topoğrafik yapısı daha sonra Freud'un id, ego ve süperegoyu içeren "yapısal" kişilik modeline dâhil edilmiştir (Boag, 2017). Ardından Balint (1968) üç "alan"dan oluşan tamamen yeni bir zihin topolojisi önerdi: Oedipus çatışması, temel hata ve yaratılış alanı. Bu ve benzer fikirlerin bir araya gelmesiyle psikanalitik düşüncede zihne her bölgenin kendi işleyişi olan farklı coğrafi yapılara sahip bir mekân veya yer olarak işaret edildiği söylenebilir.

Rank (1929) bebeğin anne rahminden ilk ve acı verici ayrılışıyla Oedipus trajedisinin başladığından bahseder. Bu açıdan anne rahmi bebeğin ilk mekânı kabul edilebilir. Daha sonraki yıllarında Oedipus trajedisi bebeği ilk mekânı olan anne rahmine geri dönme yönünde bir itkiye zorlar (Voloşinov, 1976). Anne rahminin bireyde sürekli olarak tekrar varılmak istenen ve özlenen yer olarak bilinçdışı bir arzuya kaynaklık etmesi kutsal ve mitsel anlatımlarda sıkça yer bulan kovulmadan önceki cennet tasvirlerini akla getirir. Bu anlatımlarda cennet genel olarak içinde üzümün ve her çeşit meyvenin bulunduğu bahçelere sahip, arı duru akan ırmakları olan, uyumsuzluğun hiçbir şekline yer vermeyen, içerisinde boş sözlerin konuşulmadığı, heybetli tasarımların, değerli taşların ve nilüfer çiçeklerinin ahenk içerisinde bulunduğu, her türlü afetlerden uzak bir esenlik yurdu, sığınıp barınılabilecek en güzel yer, refahın, huzurun ve mutlu bir hayatın mekânı olarak tasvir edilir (Şahin, 2023; Zaleski, 2023). Benzer çağrışımlara sahip olabileceği düşünüldüğünde anne rahmi bireyin zihin topoğrafyasında oluşan ilk bilinçdışı mekân olarak kabul edilebilir. Burası

herhangi bir acının kişiye dokunamayacağı, kişinin her türlü isteğini anında gerçekleştirebileceği ve haz ilkesinin gerçek manada hüküm sürdüğü bir yerdir. Haz ilkesinin amacı doğruluktan ziyade güzellik ve estetikdir. Bu açıklamalar eşliğinde bilinçdışında bastırılmış dönme arzusunun nesnesi olan bu ilk bilinçdışı alanı idin yeri veya estetiğin mekânı olarak adlandırabiliriz. Anne rahmine dönme arzusunun bilinçdışı güçlerle bastırılan çocuğun dönüş arzusu yerini korku ve utanç duygularına bırakır. Bu duygular psişeden doğar ve yetkilendirilmiş bilinç tarafından yürütülen sansür mekanizması Oedipus trajedisinden doğan dönme arzusunun saklar. Bireyin içerisine doğduğu kültürel çevrenin de getirdiği bir takım yeni bastırmalar sonucu bilinçdışında yeni bir alan açılır. Burası babanın kuralları ile dizayn edilen ve ilk korkuların şekillendirdiği bir alandır. Burada gerçek amacı güzellikten ziyade doğruluk olan gerçeklik ilkesi hüküm sürer. Burası tutkuları temsil eden idden ziyade zekâ ve akli temsil eden egonun yeridir veya etik mekân. Her iki mekân da bilinçdışında bulunur çünkü bilinçdışı yalnızca idden ibaret değildir. En yüksek alanında ego bile, bilinçdışının bir bölgesini barındırır (Voloşinov, 1976, s.46). Bilinçdışının son mekânını ise yüksek ideallerin alanı olan süperego tasarlar. Burası bastırma sürecini işleten alandır. Bilinçdışında bastırılmış ve doyuma ulaşmamış çatışmaların yansımaları her zaman bu alanda ortaya çıkar. Bu alan bireyi olduğundan çok daha ahlaksız veya olduğundan çok daha ahlaklı gösterir. Burası süperegonun yeri veya aşkın mekân olarak kabul edilebilir.

Bion, Freud ve diğer psikanalitik kuramcılarının ortaya koymuş oldukları sembolik zihinsel modeller bilinçaltının uzamsal boyutlarına ışık tutmaktadır. Reiner (2022) Bion'un zihin modelini temsil edebilecek ve uzamsal bir inşaya izin verebilecek bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bu modelin işaret ettiği bilinçaltı evrenin uzamsal imkânlarına olanak sunması bakımından kara delik (black hole) kavramına değinebiliriz. Reiner'e göre (2021) kara delikler hastaların gerçek bir benlik duygusuna sahip olmamasından kaynaklanan bir takım ruh hallerine işaret eder. Bunlar hastaların farkında olmadıkları ontolojik varlık ve yokluk meseleleridir. Bion "kara delik" terimini, kişilik üzerinde karşı konulamaz bir baskı uygulayan bilinmeyen zihinsel durumlar, bir yokluk veya hiçlik durumuna yenik düşen bir tür benlik çöküşü için bir metafor olarak kullanmıştır (Reiner, 2021). Bu noktada astronomik bir terim olan "kara delik" kavramı Bion'un zihin modelinde duyusal girdileri, işlenmesine izin vermeden yok eden bir bilinçaltı mekânını temsil eder. Psikanalitik kuramcılarının geliştirdikleri zihin modellerinden farklı olarak doğu ve batı kaynaklarında kendine yer edinmiş olan sembolik değeri yüksek tarihsel anlatımlardan yola çıkılarak elde edilebilecek eklektik zihin modelleri de bu açıdan önemli görülmektedir. Örneğin Gazali'nin Kalplerin Keşfi adlı eserinde ortaya koyduğu "kalp imparatorluğu" şeklinde adlandırılacak bir iç dünya veya Dante'nin İlahi

Komedyasında yer alan zengin sembolik işaretleri ve mekânları barındıran tasarımsal bir evren gibi sayısız birçok kaynak mevcuttur. Anlam derinliği yüksek bu tür anlatımlar bilinçaltı evrenin uzamsal çeşitliliğine katkı sunmasına ek olarak psikanalitik tedavi sürecinde hastaların bilinçaltı çalışmalarını çeşitlendirebilmelerine olanak sağlaması açısından değerli olacaktır.

Yer, insanın zihinsel dünyasındaki içsel bir boyuta tekabül eder (Akhtar, 2007). Gildersleeve ve Crowden'e göre (2018) yer analizinin yasaklı arzularını ve nesnelere barındırır. Analist analizinin bu yeri keşfetmesine ve bu yerin kapılarını açmasına yardımcı olur (Gildersleeve & Crowden, 2018). Bu yer unutturulmuştur ve dünyada ontolojik bir evsizlik deneyimine dönüşmüştür. Psikanalitik yöntem bireylerdeki psikolojik problemlerin, bilinçaltında yer alan doyuma ulaşmamış ve bastırılmış arzular ile çözümlenmemiş çatışmalardan kaynaklandığını öne sürer. Bilinçaltında yer alan çatışmalar psikanalitik yöntemlerle tespit edilerek bilinç yüzeyine çıkarılır ve çatışmaların sağlıklı bir şekilde çözülmesi sağlanarak hasta tedavi edilir (Sharf, 2010). Sharpless'e göre (2019) psikanalitik yöntem karmaşık, uzun süreli ve diğer tedavi yöntemlerine nazaran daha zorlu bir süreç talep eder. Psikanalitik tedavinin nispeten zorluğu ve karmaşıklığı bireyin bastırılmış bilinçaltı dürtülerini ortaya çıkarma esasına dayanmasından kaynaklanır. Bu süreç bilinçaltının karanlık evreninde gerçekleştirilen uzun ve yorucu bir uğraşı beraberinde getirmektedir. Analist bir takım analitik yöntemlerle bu karanlık 'mekân' aydınlatmaya çalışır. Bilinçaltı mekânlarının keşfi hem analisti hem de analizani tedavi sürecinde zaman zaman yaşanan kaybolmuşluktan kurtarabilir. Bu bilgiler ışığında psikanalizin görevi analizinin unutturulmuş ve ontolojik bir evsizlik deneyimine dönüşmüş olan 'yer'lerini ve 'mekân'larını ele alarak bu unutkanlığı tersine çevirmek ve unutturulan bu 'yer'lerin/'mekân'ların tekrar keşfedilmesine olanak sağlamaktır. Bu keşif analizinin arzusunun ötekinin arzusuyla olan ilişkisine getirilen bir anlayışla gerçekleşir. Analizinin öteki ile kurduğu hayali ilişki kurma biçimi gerçek bir zemine oturur. Analizinin ötekinin arzusu aracılığıyla kendi arzusunun imkânsızlığını ve bu noktada da yasaklı öznenin/benin yerini keşfeder. Malpas'a göre (2012) bu bir 'yere geri dönüş' sürecidir. Ancak burada söz konusu olan "dönüş", gerçek anlamda uzaklaşmaya dayanan bir geri dönüş değildir. Bunun yerine dönüş, kendimizi zaten içinde bulduğumuz yerleşikliğimize bir dönüştür (Malpas, 2012). Süreç başında dünyada yabancı ve evinde değilmiş gibi hissedilen analizinin dünyada olmak için yerin ifade ettiği anlamları ortaya çıkarır. Başka bir ifadeyle analizinin 'eve' veya 'dünyada olma hali'ne geri dönmüş olur (Gildersleeve, 2016).

Sonuçlar

Gerek psikolojide gerekse de diğer ilişkili bilimlerde çevrenin öneminde bir artış gözlemlenmektedir. Tarihsel bir okumayla ele alındığında çevre psikolojisi alanında yapılan araştırmalarda önemli gelişmeler söz konusudur. Küresel ısınma ve çevre problemlerinde göz ardı edilemeyecek sorunların getirdiği tedirginlik çevre konularına olan ilgideki artışı açıklayabilir. Artan bu ilgi yalnızca fiziksel çevrenin korunmasına yönelik yapılan çalışmalarda değil aynı zamanda insanoğlunun duygusal olarak deneyimlediği çevreyle kurduğu ilişkiler üzerine yürütülen araştırmalarda da görülmektedir. Yer bağlılığı ve yer kimliği gibi kavramlar bireylerin duygusal ve zihinsel olarak deneyimledikleri çevresel değişkenlerdir. Fiziksel, duygusal ve zihinsel çevre araştırmaları birbirleri ile bağlantılı olarak yürütülmesi gereken çalışmalardır. Fiziksel çevrenin korunmasına katkı sağlayabileceği düşünülen çevreci davranışlar için yer bağlılığı ve yer kimliği değişkenleri önemli birer yordayıcı olarak görülmektedir. Bu durum yer bağlılığı ve yer kimliği araştırmalarındaki artışın önemini göstermektedir.

Nicel çalışmalara ek olarak yer kavramı birçok düşünür tarafından fenomenolojik ve felsefi olarak da ele alınmıştır. Bu durumun bir sebebi hiç şüphesiz yerin duygusal ve zihinsel dünyamızda ifade ettiği anlamların zengin içeriğidir. Ayrıca modern dünya ile birlikte değişen insan-yer ilişkileri de yerin değişen duygusal ve zihinsel konumunu tekrar anlamlandırma çabalarını beraberinde getirmiştir. Modern dünya hem sosyo-mekânsal düzeyde hem bilinç topolojisi düzeyinde istikrarsız yer ilişkileri sunar. Bu yüzden yeri, yer kimliğini ve yer bağlılığını anlamak, çevre psikolojisinin birçok alanındaki insanların deneyimleri ve davranışları hakkında içgörüyü sağlamaya yardımcı olur.

Etik Komite Onayı: Bu çalışma, insan ya da hayvan deneklere müdahale içermediği ve kişisel veri kullanılmadığı için etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: This study does not require ethics committee approval as it involves no interventions on human or animal subjects or the use of personal data.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Akhtar, S. (2007). *The geography of meanings: psychoanalytic perspectives on place, space, land, and dislocation*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429481888>
- Albers, T., Ariccio, S., Weiss, L. A., Dessi, F. & Bonaiuto, M. (2021). the role of place attachment in promoting refugees' well-being and resettlement: A literature review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(21), 11021. <https://doi.org/10.3390/ijerph182111021>
- Anton, C. E. & Lawrence, C. (2014). Home is where the heart is: The effect of place of residence on place attachment and community participation. *Journal of Environmental Psychology*, 40, 451–461. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2014.10.007>
- Asch, S. E. (1951). Effects of group pressure upon the modification and distortion of judgments. H. Guetzkow (Ed.), *Groups, leadership and men; research in human relations* içinde (ss. 177–190). Carnegie Press.
- Balint, M. (1968). *The basic fault: Therapeutic aspects of regression*. Brunner /Mazel.
- Basso, K. H. (1996). *Wisdom sits in places: Landscape and language among the western apache*. University of New Mexico Press.
- Belk, R. W. (1992). Attachment to possessions. I. Altman & S. M. Low (Ed.), *Place attachment* içinde (ss. 37–62). Plenum Press,
- Bergen, L., (2016). *Kenti durduran şehir* (2. Baskı). Mgv Yayınları.
- Boag, S. (2017). Topographical model. V. Zeigler-Hill & T. K. Shackelford (Ed.), *Encyclopedia of Personality and Individual Differences* içinde (ss.1–6). https://doi.org/10.1007/978-3-319-28099-8_1432-1
- Bonnes, M. & Carrus, G. (2017). Environmental psychology, overview. *Reference Module in Neuroscience and Biobehavioral Psychology*. <https://doi.org/10.1016/b978-0-12-809324-5.05554-1>
- Braudel F., (2014). *Uygurlukların grameri* (4. Baskı). (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay). İmge Kitabevi. (Orijinal Yayın Tarihi, 1963).
- Brown, B. B. & Perkins D. D. (1992). Disruptions in place attachment. I. Altman, & S. M. Low (Ed.), *Place Attachment* içinde (ss. 279-304). Plenum Press.
- Călinescu, M., (1987). *Five faces of modernity: Modernism avant-garde decadence kitsch postmodernism*. Duke University Press.
- Can, A. & Doğan, M. (Ed.) (2019). *Bir Şehir Kurmak-Turgut Cansever'le Konuşmalar* (4. baskı). Klasik.
- Canter, D. (1975). An introduction to environmental psychology. D. Canter and P. Stringer (Ed.), *Environmental interaction: Psychological approaches to our physical surroundings* içinde (ss. 1–19). Surrey University Press.
- Cariola, L. (2017). Psychodynamic processes. V. Zeigler-Hill & T. K. Shackelford (Ed.), *Encyclopedia of personality and individual differences* içinde, (ss. 4131–4136). https://doi.org/10.1007/978-3-319-28099-8_1416-2
- Cresswell, T. (2009) "Place". R. Kitchin & N. Thrift (Ed.), *International encyclopedia of human geography* içinde (ss. 169-177). Elsevier.
- Daryanto, A. & Song, Z. (2021). A meta-analysis of the relationship between place attachment and pro-environmental behaviour. *Journal of Business Research*, 123, 208–219. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.09.045>
- Deutsch, M. & Krauss, R. M. (1962). Studies of interpersonal bargaining. *Journal of Conflict Resolution*, 6(1), 52–76. <https://doi.org/10.1177/002200276200600107>
- Devellioglu, F. (2017). *Mesken*. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat (33. Baskı). Aydın Kitabevi.
- Devine-Wright, P. & Quinn, T. (2021). Dynamics of place attachment in a climate changed world. L.C. Manzo & P. Devine-Wright (Ed.), *Place attachment. Advances in theory, methods and applications* içinde (s.226-242). Routledge, Taylor & Francis.
- Devine-Wright, P., Pinto de Carvalho, L., Di Masso, A., Lewicka, M., Manzo, L. & Williams, D. R. (2020). "Replaced" - Reconsidering relationships with place and lessons from a pandemic. *Journal of Environmental Psychology*, 72, 101514. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2020.101514>
- Dobson, K. S., McEppan, A. M. & Dobson, D. (2019). Empirical validation and the cognitive-behavioral therapies. K. S. Dobson & D. J. A. Dozois (Ed.), *Handbook of cognitive-behavioral therapies* içinde (4. Baskı, ss. 32–63). The Guilford Press.
- Donald, I. (2022). *Environmental and architectural psychology*. Routledge, Taylor & Francis.
- Dostoyevsky, F. (1992). *Notes from the underground*. Dover Publications.
- Dovey, K. (1985). Home and homelessness. I. Altman & C. Werner (Ed.) *Home environments* içinde. Plenum Press.
- Dunn, D. (2012). *Research methods for social psychology* (2. Baskı). Wiley.
- Erdil, B. (2020). Göç & Mülteci Hareketlerinin Türkiye'nin Göç Politikalarına Etkileri. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (2): 71-86. <https://doi.org/10.47257/busad.842195>

- Feldman, R. A. (1990). Settlement identity: Psychological bonds with home places in a mobile society. *Environment and Behavior*, 22, 183–229. <https://doi.org/10.1177/0013916590222002>
- Freud, S. (2004). *The unconscious*. Penguin Classics.
- Fried, M. (2000). Continuities and discontinuities of place. *Journal of Environmental Psychology*, 20, 193–205. <https://doi.org/10.1006/jevp.1999.0154>
- Fried, M., A. (1966). Grieving for a lost home: Psychological costs of relocation. L. J. Duhl (Ed.), *Urban renewal: The record and the controversy* içinde (ss. 359-379). M.I.T. Press.
- Gildersleeve, M. (2016). *The phenomenology and ontology of complexes*. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 217, 967-976. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.02.074>
- Gildersleeve, M. & Crowden, A. (2018). Place and psychoanalysis. *Meta: Research in Hermeneutics, Phenomenology, and Practical Philosophy*, 10 (1):77-103. <https://doi.org/10.5840/phillinquiry2019433/423>
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2022). Geçici Koruma İstatistikleri, GİGM. Web: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>. Erişim Tarihi: 1 Şubat 2022.
- Göregenli, M. (2021). *Çevre psikolojisi: İnsan-mekân ilişkileri* (5. Baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Gültekin A., (2014). Etimolojik olarak şehir kelimesi, şehir üzerine düşünceler. H. Taşçı & N. Nebati (Ed.), *Şehir üzerine düşünceler* içinde (ss. 15-24). Esenler Belediyesi Şehir Düşünce Merkezi Şehir Yayınları.
- Gültekin, M., H. (2023). *Suriyeli mültecilerde yer bağlılığı, yetkecilik & dönme-kalma-gitme isteği arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı.
- Gürbüz, E. (2013). Jeolojik imzamız. *Antroposen*. *Bilim & Teknik Dergisi*, 32-35.
- Haddad, E. (2003). The Refugee: The Individual between sovereigns. *Global Society*, 17(3), 297-322. <https://doi.org/10.1080/1360082032000104532>
- Han, B. C. (2021). *Yeryüzüne övgü - Bahçelere bir yolculuk*. (Çev. Nafer Ermiş). İnka.
- Haslam, S. A. & McGarty, C. (2004). Experimental design and causality in social psychology research. C. Sansone (Ed.), *The Sage handbook of methods in social psychology* içinde (ss. 237–264). Sage.
- Heath, A. & Richards, L. (2016). Attitudes towards immigration and their antecedents: Topline results from round 7 of the European social survey. *ESS Topline Results Series*, 7, 3-14.
- Heidegger, M. (1971). Building, dwelling, thinking. A. Hofstadter (Ed.), *Poetry, language and thought* içinde (ss. 143-162). Harper & Row.
- Heidegger, M. (2019). *Teknik ve dönüş & Özdeşlik ve ayırım* (Çev. Necati Aça) (3. Baskı). Pharmakon.
- Hernández, B., Hidalgo, C., Salazar-Laplace, M. E. & Hess, S. (2007). Place attachment and place identity in natives and non-natives. *Journal of Environmental Psychology*, 27, 310–319. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2007.06.003>
- Hernández, B., Martín, A. M., Ruiz, C. & Hidalgo, M. del C. (2010). The role of place identity and place attachment in breaking environmental protection laws. *Journal of Environmental Psychology*, 30(3), 281–288. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.01.009>
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/cennet#1>
- <https://www.britannica.com/topic/heaven>
- Hummon, D.M. (1992). Community attachment. I. Altman & S. M. Low (Ed.), *Place attachment* içinde (ss. 253-278). Plenum Press.
- Kahneman, D. & Tversky, A. (1979). Prospect theory: An analysis of decision under risk. *Econometrica*, 47(2), 263–291. <https://doi.org/10.2307/1914185>
- Kaiser, S. & Schulze, G.C. (2018). Person–environment analysis: A framework for participatory holistic research. *Gestalt Theory*, 40(1), 59-74. <https://doi.org/10.2478/gth-2018-0005>
- Koçyiğit, R., G. & Gorbon, F. (2012). Disintegration in architecture and reproduction of the earth. *Tasarım Kuram*, 8(13), 95-113.
- Lavenex, S. (2018). Migration. *Oxford Handbooks Online*. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198797203.013.25>
- Le Corbusier (1986). *Toward a new architecture*. (Trans. F. Etchells). Dover Publications.
- Lefebvre H. (2014). *Mekânın üretimi* (Çev. Işık Ergüden). Sel Yayıncılık.
- Lewicka, M. (2011). Place attachment: How far have we come in the last 40 years? *Journal of Environmental Psychology*, 31(3), 207–230. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.10.001>
- Lewin, K. (1946). Behavior and development as a function of the total situation. L. Carmichael (Ed.), *Manual of child psychology* içinde (ss. 791–844). John Wiley & Sons, Inc.. <https://doi.org/10.1037/10756-016>
- Little, B. R. (1987). Personality and the environment. D. Stokols & I. Altman (Ed.) *Handbook of environmental psychology* içinde (ss. 230–245). Routledge.
- Loos, A. (2014). The poor little rich man. J. J. Gieseking, W. Mangold, C. Katz, S. Low & S. Saeger (Ed.), *The*

- people, place and space reader içinde (ss. 97-99). Routledge.
- Malpas, J. (2012). Heidegger and the thinking of place: explorations in the topology of being. MIT Press.
- Manzo, L. C. & Perkins, D. D. (2006). Finding common ground: The importance of place attachment to community participation and planning. *Journal of Planning Literature*, 20(4), 335–350. <https://doi.org/10.1177/0885412205286160>
- Manzo, L., C. & Divine-Wright, P. (2021). Introduction. L. C. Manzo & P. Divine-Wright (Ed.), *Place attachment: Advances in theory, methods and applications*, (2. Baskı, ss. 1–9). Routledge.
- Mazumdar, S., Mazumdar, S., Docuyanan, F. & McLaughlin, C. M. (2000). Creating a sense of place: The Vietnamese-Americans and Little Saigon. *Journal of Environmental Psychology*, 20(4), 319–333. <https://doi.org/10.1006/jev.2000.0170>
- McAndrew, F. T. (1998). The measurement of "rootedness" and the prediction of attachment to home-towns in college students. *Journal of Environmental Psychology*, 18(4), 409–417. <https://doi.org/10.1006/jev.1998.0078>
- McEwen, J., W. (2014). *Sense of place, place attachment, and rootedness in four west baton rouge parish, louisiana bars*. Doktora Tezi. Louisiana State University. https://digitalcommons.lsu.edu/gradschool_dissertations/1500
- McNeill W.H. (2013). *Dünya Tarihi* (15. Baskı). (Çev. A. Şenel). İmge Kitabevi.
- Milgram, S. (1963). Behavioral study of obedience. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 67(4), 371–378. <https://doi.org/10.1037/h0040525>
- Miller, D. (2008). Migration, material culture and tragedy: Four moments in caribbean migration. J. J. Gieseking, W. Mangold, C. Katz, S. Low & S. Saegert (Ed.), *The people, place and space reader* içinde (ss. 100-103). Routledge.
- Morgan, L.H. (1994). *Eski Toplum* (1. Cilt, 2. Baskı). (Çev. Ü. Oskay). Payel.
- Moses, J. (2006). *International migration: Globalization's last frontier*. Zed Books.
- Mostafavi M. & Leatherbarrow D. (2005). *Zaman içinde mimari* (Çev. Y. Civelek). Ötüken Yayınları.
- Norberg-Schulz, C. (1971). *Existance, space and architecture*. Praeger Publishers.
- Norwich, J., J. (1989). *Byzantium: The early centuries*. Guild
- Nurdoğan, A., K., Dur, A., İ., B. & Öztürk, M. (2016). Türkiye'nin mülteci sorunu ve suriye krizinin mülteci sorununa etkileri. *İş ve Hayat*, 217-238.
- Ökten, K., H. (2019). *Varlık ve aaman: Bir okuma rehberi*. Alfa Yayınevi.
- Olçar, K. (2010). Uluslararası çatışmaların enerji politik analizi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 6 (11), 93-127.
- Özdemir, U. (2010). Evsizlik ve evsizlere genel bir bakış. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21 (2), 77-88.
- Pappenheim, F. (1968). *The Alienation of modern man*. Modern Reader Paperbacks.
- Peng, J., Strijker, D. & Wu, Q. (2020). Place Identity: How Far Have We Come in Exploring Its Meanings?. *Frontiers in psychology*, 11, 294. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00294>
- Perruchoud, R. (2009). *Göç terimleri sözlüğü*. (Çev. Ed. B. Çiçekli). Uluslararası Göç Örgütü.
- Porteous, J. D. (1978). The pathology of forced relocation. S. Kaplan & R. Kaplan (Ed.), *Humanscape: Environments for people* içinde (ss. 291-293). Duxbury Press.
- Proshansky, H. M., Fabian, A. K. & Kaminoff, R. (1983). Place-identity: Physical world socialization of the self. *Journal of Environmental Psychology*, 3(1), 57–83. [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(83\)80021-8](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(83)80021-8)
- Proust, M. (2017). *Kayıp zamanın izinde* (Çev. R. Hakmen). Yapı Kredi Yayınları.
- Rank O. (1929). *The trauma of birth*. Harcourt Brace.
- Reiner A. (2021). What language are we speaking? Bion and early emotional life. *American Journal of Psychoanalysis*, 81(1), 6–26. <https://doi.org/10.1057/s11231-021-09281-3>
- Reiner, A. (2022). *W. R. Bion's theories of mind: A contemporary introduction*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003158509>
- Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. Pion Ltd.
- Richardson, M. (2003). *Being-in-christ and putting death in its place: An anthropologist's account of christian performance in spanish america and the american south*. Louisiana State University Press.
- Riley, R. B. (1992). Attachment to the ordinary landscape. I. Altman & S.M. Low (Ed.), *Place attachment* içinde (ss. 13-36). Plenum Press.
- Rilke, R., M. (2018). *Toplu Şiirler* (2. Cilt, Çev. Y. Pazarkaya). Cem Yayınları.
- Ritzer, G. (2011). *Küresel Dünya* (Çev. M. Pekdemir). Ayrıntı Yayınları.
- Rivlin, L. G. (1982). Group membership and place meanings in an urban neighborhood. *Journal of Social Issues*, 38(3), 75–93. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1982.tb01771.x>
- Rollero, C. & De Piccoli, N. (2010). Does place attachment affect social well-being? *Revue Européenne de Psychologie Appliquée*, 60(4), 233-238. <https://doi.org/10.1016/j.erap.2010.05.001>
- Rossi, P. (1989). *Without shelter: Homelessness in the 1980*. Priority Pres.

- Safranski, R. (2008). *Bir alman üstat heidegger* (Çev. A. Nalbant). Kabalıcı Yayınevi.
- Şahin, M., S. (2023, 15 Haziran). *Cennet*. TDV İslâm Ansiklopedisi,
- Said, E., W. (2014). *Yersiz yurtsuz*. (Çev. A. Ülçer). Metis.
- Sambursky, S. (1989). *The concept of place in late Neoplatonism: Texts with translation, introduction and notes*. The Israel Academy of Sciences and Humanities.
- Scannell, L. & Gifford, R. (2013). Personally relevant climate change: The role of place attachment and local versus global message framing in engagement. *Environment and Behavior*, 45(1), 60–85. <https://doi.org/10.1177/0013916511421196>
- Schulze, G. C. (2009). Die Feldtheorie als Erklärungs- und Handlungsansatz bei unterrichtsmeidendem Verhalten. H. Ricking, G. C. Schulze & M. Wittrock (Ed.), *Schulabsentismus und Dropout. Erscheinungsformen - Erklärungsansätze - Intervention* içinde (ss. 137–165). Ferdinand Schöningh.
- Seamon, D. (2012). Place, place identity, and phenomenology: A triadic interpretation based on J.G. Bennett's systematics. H. Casakin & F. Bernardo (Ed.), *The role of place identity in the perception, understanding, and design of built environments* içinde (ss. 3-21). Bentham Books.
- Şeriati, A. (2011). *Medeniyetler tarihi* (1. Cilt). (Çev. E. Okumuş). Fecr Yayınevi.
- Sharf, R.S. (2010). *Theories of psychotherapy and counseling: Concepts and cases*. (5. Baskı). Cengage Learning.
- Sharpless, B. A. (2019). *Psychodynamic therapy techniques: A guide to expressive and supportive interventions*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/med-psych/9780190676278.001.0001>
- Sorokin, P., A. (1952). *Social philosophies of an age of crisis*. Adam and Charles Black.
- Steg, L., van den Berg, A. E. & de Groot, J. I. M. (Ed.) (2013). *Environmental psychology: An introduction*. BPS Blackwell.
- Tuan, Y.-F. (1977). *Space and place: The perspective of experience*. University of Minnesota Press.
- Tuan, Y.-F. (2015). *Bir kurucu unsur olarak kaçış* (Çev. Ş. E. Ataman). Litera Yayıncılık.
- Uzzell, D., Pol, E. & Badenas, D. (2002). Place identification, social cohesion, and environmental sustainability. *Environment and Behavior*, 34(1), 26–53. <https://doi.org/10.1177/0013916502034001003>
- Vaske, J. J. & Kobrin, K. C. (2001). Place attachment and environmentally responsible behavior. *The Journal of Environmental Education*, 32(4), 16–21. <https://doi.org/10.1080/00958960109598658>
- Voloshinov V. N. (1976). *Freudianism: A marxist critique*. Academic Press.
- Wallerstein, I. (1998). The time of space and the space of time: the future of social science. *Political Geography*, 17(1), 71-82.
- Watson, J. B. (1930). *Behaviorism*. W. W. Norton & Co.
- Winter, D. N. D. & Koger, S. M. (2004). *The psychology of environmental problems* (2. Baskı). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Zaleski, C. (2023, 12 Mayıs). *Heaven*. Encyclopedia Britannica.
- Zolberg, A., R. (1981). International migrations in political perspective. *International Migration Review*, 15(1), 3-7. <https://doi.org/10.1177/019791838101501s0>

Gıda Coğrafyası Perspektifinden Niğde Yöresi Gastronomi Potansiyeline Yönelik Bir Araştırma

A Research on the Gastronomy Potential of Niğde Region from the Perspective of Food Geography

Elif KAHYA YILDIRIM

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İnsan ve
Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü,
Niğde, Türkiye

ÖZ

Bu çalışma, Niğde yöresinde gıda sistemlerinin anlaşılması ve coğrafi bağlamının değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Çalışma, coğrafi belirleyicilerin insanların beslenme tercihleri ve yemek kültürü üzerindeki etkilerine odaklanmıştır. Beslenme alışkanlıkları, geleneksel mutfaklar, yemek ile ilgili festival ve şenlikler, gıdanın kültürel ifade ve sosyal etkileşimde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Niğde kenti ve çevresinde coğrafi etkiler, kültürün çoğu bileşeninde olduğu gibi gıda ile ilgili gelenek ve uygulamalarda da belirleyici olmuştur. Coğrafi konum ile iklim ve toprak özelliklerinin yörede yetiştirilen tarım ürünlerine olan etkisi; tarım ürünlerinin geleneksel mutfaklarda nasıl kullanıldığı çalışmada detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca bu çalışmada tarım ve hayvancılığın halkın gıda tercihlerine olan etkisi de vurgulanmaktadır. Literatür taraması sonucu ilgili dokümanların analizi ve gözlem çalışmalarıyla mevcut durumun saptandığı bu çalışmanın veri kaynakları, çeşitli dönemlerde yapılan alan araştırmaları sonucu elde edilmiştir. Elde edilen veriler ışığında SWOT analizi yapılmış; bu analiz yöntemiyle coğrafi faktörlerin yörenin gastronomisine etkisi değerlendirilmiştir. Niğde yöresinin gıda coğrafyasını kültürel değerlendirmeler göz ardı edilmeden ele alan bu çalışma, Niğde mutfağını anlamak, korumak ve tanıtmak amacıyla gerçekleştirilen bir araştırmayı temsil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gıda, Gıda Coğrafyası, Gastronomi, Niğde Yöresi

ABSTRACT

This study aims to understand food systems in the Niğde region and evaluate their geographical context. The study focused on the effects of geographical determinants on people's dietary preferences and food culture. Eating habits, traditional cuisines, food-related festivals and festivities show that food plays an important role in cultural expression and social interaction. Geographical influences in the city of Niğde and its surroundings have been decisive in food-related traditions and practices, as in most components of culture. The effect of geographical location, climate and soil characteristics on agricultural products grown in the region; how agricultural products are used in traditional cuisines were examined in detail in the study. In addition, this study emphasizes the impact of agriculture and animal husbandry on people's food preferences. The data sources of this study, in which the current situation was determined through the analysis of relevant documents and observation studies as a result of literature review, were obtained as a result of field research conducted in various periods. In the light of the data obtained, SWOT analysis was conducted; with this analysis method, the effect of geographical factors on the gastronomy of the region was evaluated. This study, which deals with the food geography of the Niğde region without ignoring cultural considerations, represents a research carried out to understand, protect and promote Niğde cuisine.

Keywords : Food, Food Geography, Gastronomi, Niğde Region

Geliş Tarihi/Received 26.06.2024
Revizyon Talebi/ Revision Request 13.10.2024
Son Revizyon/Last Revision 25.11.2024
Kabul Tarihi/Accepted 03.12.2024
Yayın Tarihi/Publication Date 15.12.2024

Sorumlu Yazar/Corresponding author:
Elif KAHYA YILDIRIM

E-mail: elifkahya@ohu.edu.tr

Atf: Kahya Yıldırım, E. (2024). Gıda Coğrafyası Perspektifinden Niğde Yöresi Gastronomi Potansiyeline Yönelik Bir Araştırma. *Dünya Coğrafyası ve Kalkınma Perspektifi Dergisi*, (6), 33-50.

Cite this article Kahya Yıldırım, E. (2024). A Research on the Gastronomy Potential of Niğde Region from the Perspective of Food Geography. *Journal of World Geography and Development Perspectives*, (6), 33-50.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

İç Anadolu Bölgesi'nde zengin kültürel birikimiyle ön plana çıkan Niğde ili, geçmişin izlerini taşıyan geleneksel yemek ve lezzetlere sahiptir. Bu çalışmada, Niğde ilinin yemek kültürü ve bu kültürün şekillendirmesinde coğrafi faktörlerin rolü ele alınmıştır. Yöresel yiyecek ve içeceklerin kökenleri, tarımsal üretimin bu lezzetler üzerindeki etkileri, halkın gıda tercihleri ve Niğde'nin zengin gıda kaynakları çalışmanın genel çerçevesi içinde değerlendirilen konulardır.

Yemek kültürü, gıda coğrafyası içinde önemli bir yer tutmaktadır. Sosyal, tarihsel, coğrafi ve ekonomik faktörlerin birleşimiyle şekillenen yemek kültürü, genellikle "gastronomi" ile ilgili çalışmalarda karşımıza çıkmaktadır. Gastronomi, Fransızca gastronomie kökenli bir kelime olup etimolojik olarak Yunanca gaster (mide) ve nomos (bilgi veya kanun) kelimelerinin birleştirilmesiyle meydana gelmiştir (Gray, 2014, s. 10). Yemek ve kültür arasındaki bağlantıyı inceleyen bir disiplin olan gastronomi, yaratıcılığı ve mirası aynı anda kullanır. Ürün, bilgi ve fikirler gastronominin yaratıcılığı destekleyen bir tür miras oluşturmasını sağlayan döngünün elemanlarıdır (Barrère vd., 2012, s. 140). Coğrafi faktörler, yemek kültürünü şekillendiren malzeme seçiminde ve gastronomik kimlik mirasının oluşumunda önemli bir yer tutar. Nitekim bu malzeme ve ürünler, iklim, toprak özellikleri, coğrafi konum gibi faktörlere bağlı olarak değişebilmektedir.

Çalışma kapsamında yapılan literatür taramasında gıda coğrafyası ile ilgili çalışmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Bu konuda yapılan çalışmalar çoğunlukla genel bir kavramsal çerçeve sunmaktadır (Grigg, 1995; Shanahan, 2002; Bosco, 2020; Kneafsey vd., 2021). belirli bir yöre üzerine yoğunlaşan çalışmalara yeterince yer verilmediği görülmektedir. Gıda coğrafyası konusunda yazılmış Türkçe kaynak oldukça azdır. Bu kaynaklardan biri ders kitabı niteliği taşıyan "Gıda Coğrafyası" isimli kitaptır. Kitap, öğrencilerin gıda maddelerinin coğrafi dağılışının nedenlerini ve bu dağılışın yemek kültürüne etkisini anlamalarına katkı sağlamayı amaçlamaktadır (Günay Aktaş, 2018). Türkçe olarak yapılmış bir diğer kaynak ise gıda coğrafyası ve foodscape kavramları ile ilgili genel yapıyı değerlendirme amacı taşımaktadır (Günay Aktaş & Yılmaz, 2022).

Bu çalışmada, literatürdeki eksiklik dikkate alınarak gıda coğrafyası kavramı, incelediği başlıca konular, mekân ve gıda ilişkisi, gıda üretimi ve tüketimi coğrafi bakış açısıyla açıklanmıştır. Gıda coğrafyası perspektifinden Niğde yöresinin gastronomi potansiyelini ele almayı amaçlayan çalışma, Niğde yöresinde ekonomik ve kültürel dokuyu gıda ile ilişkilendirmektedir. Gıda coğrafyasının güncel bir konu olması, literatürde bu konuda yapılmış çalışmaların sınırlı olması, Niğde yöresi gastronomisinin coğrafi açıdan ele

alınmamış olması bu konunun seçilmesindeki başlıca nedenlerdir. Çalışma bu bağlamda literatürdeki boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

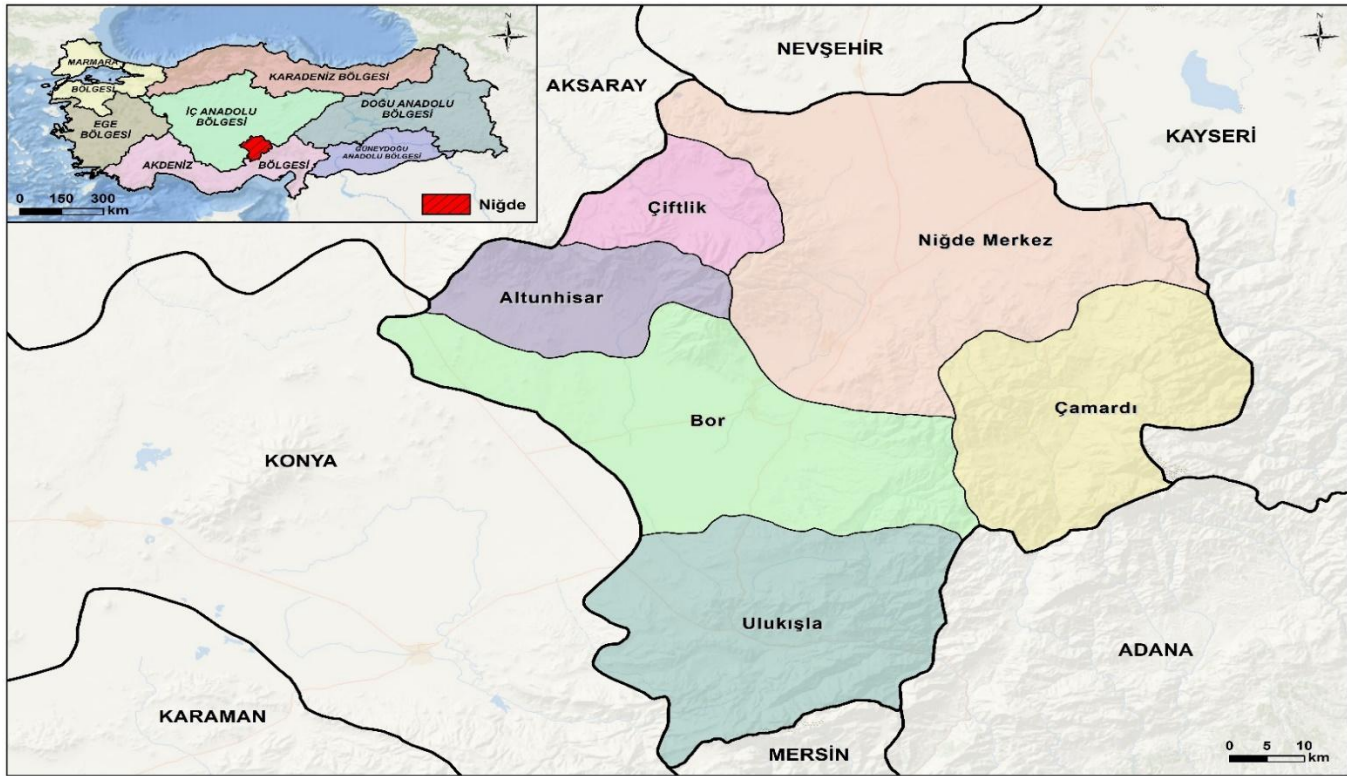
Niğde yöresine özgü yiyecek ve içeceklerin coğrafi koşulların şekillendirdiği yöresel değerler olarak incelenmesi, bu ürünlerin tanıtılması ve gelecek nesillere aktarılması noktasında önemlidir. Aynı zamanda coğrafi koşulların beslenme tercihleri ve alışkanlıkları üzerinde nasıl bir rol oynadığının belirlenmesi, özgün gıda kültürünün anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Sürdürülebilir kalkınma açısından yerel tarımsal üretim ve ürünlerin coğrafi işaretle tescillenmesi oldukça önemlidir. Geniş bir bakış açısıyla sürdürülebilir tarım-gıda ilişkisi kurmayı hedefleyen bu çalışmanın bölgesel kalkınma, yerel kültürün korunması, turizm ve gastronomi konusunda yapılacak çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Araştırma Sahasının Konumu ve Coğrafi Özellikleri

Araştırma sahasını oluşturan Niğde ili, ülkemizin İç Anadolu Bölgesi'nin güneydoğusunda yer almaktadır. Kuzeyde Nevşehir, batıda Konya ve Aksaray, doğuda Kayseri ve Adana ile komşu olan Niğde, güneyde Bolkar Dağları ile Mersin, güneydoğu ve doğuda Orta Torosların en yüksek bölümünü teşkil eden Aladağlar'ın oluşturduğu doğal sınırlar ile Adana'dan ayrılır (Altın & Bayer Altın, 2008, s. 1). Niğde'nin Çamardı ve Ulukışla ilçeleri ise Akdeniz Bölgesi sınırları içinde kalmaktadır (Harita 1).

Niğde'de coğrafi konunun ve topografyanın belirlediği çeşitli iklim alanları son derece zengin ekolojik sistemlerin gelişmesine olanak tanımıştır. Söz konusu ekosistemler doğal ortam şartlarını hazırlayan jeomorfolojik ve jeoekolojik özelliklere göre, Melendiz Dağı Doğal Yöresi, Niğde Depresyonu Doğal Yöresi, Pozantı Dağı Doğal Yöresi, Bolkarlar ve Aladağlar Doğal Yöresi adı altında dört doğal yöre içinde değerlendirilebilir (Altın & Bayer Altın, 2008, s. 1). Niğde yöresinin hâkim morfolojisini, volkanik dağları (Hasan Dağı, Melendiz Dağı, Keçiboyduran Dağı, Göllüdağ), bu dağların oluşturduğu platolar, Misli, Bor ve Melendiz Ovaları ile Bolkar ve Aladağlar oluşturmaktadır (Toroğlu & Ceylan, 2013, s. 50).

Niğde ilinde ekonomik faaliyetler tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Kuzeyde Misli Ovası, güneyde Bor Ovası ve kuzeybatıda Çiftlik Havzası tarım yapılan önemli düzlük alanlardır. Niğde tarımının hemen hemen tamamı bu alanlarda gerçekleştirilir (Altın & Bayer Altın, 2008, s. 1). Niğde'de klimatolojik özellikler topografyaya bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Arazinin yüksekliğinin yanı sıra sıradağlarla çevrili olması, denizel etkiden yoksun, sert bir iklime sahip olmasına neden olmuştur. Yağış ve sıcaklık değerlerinde kısa mesafelerde büyük farklılıkların görülmesi, yetiştirilen ürünlerin ekim ve hasat zamanları arasında ciddi farklar görülmesine neden olmaktadır.

Harita 1. Çalışma Sahasının Lokasyon Haritası

Niğde, paleolitik dönemden günümüze kadar kesintisiz bir yerleşime tanık olmuştur. Bu yerleşim, onlarca topluluk ve uygarlığın katkısıyla oluşan binlerce yıllık kültür birikimini beraberinde getirmiştir. Niğde’de Hititler, Asurlular, Frigler, Kimmerler, Medler, Makdonyalılar, Kapadokya Krallığı, Roma, Arap, Bizans, Selçuklu, İlhanlı, Eretnoğulları, Karamanoğulları, Osmanlı izlerine rastlanmaktadır (Altın, 2022, s. 15). Tüm bu uygarlıkların aktarmış olduğu kültür birikimi günümüzde bu topraklarda izlenebilmektedir. Altunhisar, Bor, Çamardı, Çiftlik, Ulukışla ve Merkez ilçe olmak üzere toplam 6 ilçeye sahip olan Niğde ilinin nüfusu 2022 yılı itibarıyla 229.249’u şehir, 136.470’i köy olmak üzere toplam 365.419 olup, kilometrekareye 50 kişi düşmektedir (TÜİK, 2023).

Kavramsal Çerçeve

Niğde kenti, tarım fonksiyonuyla ön plana çıkmış olup gastronomi potansiyelini büyük ölçüde bu fonksiyona borçludur. Şehirlerin fonksiyonlara göre ayrımı yapılırken “Tarım Kenti” kavramından oldukça sık söz edilmektedir. Kentler, mekansal, tarihsel ve idari yapılarına çoğunlukla da fonksiyonlarına göre ayrılmaktadır. Kentin gelişmesinde etkili olan ekonomik, sosyal ve kültürel özellikler, merkezi nitelik kazandırmakta ve kentin fonksiyonel özelliğini oluşturmaktadır. Bu ekonomik işlev ayrımı içinde yer alan kentlerden biri de tarım kentleridir (Göney, 2017, s.166).

Ekonomik karaktere göre yapılan sınıflandırmada tarım şehirlerinin yanı sıra sanayi şehirleri, ticaret şehirleri,

maden şehirleri, balıkçılık şehirleri vs. ön plana çıkmaktadır. (Almagia, 1958’den akt. Tümertekin, 1965, s.7). Tarım şehirleri özellikle çevredeki köylerde yetiştirilen ve ihtiyaç fazlası ürünlerin bu merkezlerdeki basit sanayi tesislerinde yarı mamül hale dönüştürüldüğü merkezlerdir (Göney, 2017, s.166). Bu nedenle tarım şehirlerinde genellikle tarımsal etkinliklerin ön planda olduğu ve çoğunlukla tarıma dayalı küçük sanayi kollarının bulunduğu söylenebilir.

Tarım şehirlerinde hakim faaliyet ve kazanç ziraate dayalı olup genellikle kalabalık nüfus barındırmazlar. Çevredeki köylerden gelen ziraat fazlası mahsuller ve kır sahalarında yaşayanların köylerde imal edemedikleri basit aletlerin yapımı ve satılması, tarım şehirlerinde yaşayan halkın başlıca geçim kaynakları arasındadır (Göney, 2017, s. 166-167). Yine bu şehirler, tarım yapılan bölgelerde kullanılan araç-gereç ve ekipmanların bakım ve onarımını yapan merkezler durumundadırlar. Tarım şehirleri, gıda üretiminin mekansal organizasyonunu anlama noktasında gıda coğrafyası açısından önemli bir anahtar sunmaktadır. Bu bakımdan gıda coğrafyası kavramının anlaşılması ve tarım şehirleri için öneminin kavranması gereklidir.

Gıda coğrafyası kavramı, genel anlamda dünya çapında gıda üretimi, dağıtımı ve tüketiminin mekânsal dağılımını, kalıplarını ve düzenlemelerini tanımlamak için kullanılmaktadır. Tesadüf eseri olmaktan oldukça uzak olan bu dağılım, insanlar, hayvanlar, bitkiler ve çevre arasındaki çok yönlü ilişkinin karmaşık etkileşimi tarafından

şekillendirilmiştir (Kneafsey vd., 2021, s. 4).

İnsan etkinliklerinin en önemli rolü üstlendiği üretim, tüketim ve dağıtım faaliyetleri birçok ürünün değişim ve dönüşüm aşamalarını yansıtır. Gıda ürünlerinin üretim alanlarından uzaktaki bilinmeyen alanlara taşınması, gıda coğrafyasının temel noktalarından birini oluşturmaktadır (Cook vd. 2013: s.1-14; Bosco, 2020, s.73). Bu noktada yiyeceklerin nasıl üretildiği, yer değiştirdiği ve tüketildiği önem taşımaktadır.

Gıda coğrafyası, bir bölgenin gıda üretim, tüketim ve dağıtımını incelerken coğrafi özellikleri temel alan bir disiplindir. Gıda sistemleri ile coğrafya arasındaki karşılıklı etkileşim, pek çok unsur üzerinden okunabilir.

Mekân, gıdanın şekillendirilmesinde en önemli ölçütlerden biridir. Gıdalar, yetiştirildikleri, işlendikleri, perakende olarak satıldıkları birbirinden farklı mekânlarda, farklı şekillerde hazırlanır ve tüketilir (Kneafsey vd., 2021, s. 8; Bosco, 2020, s.73). Bu eylemlerin tümünde insan ve insanın mekân ile olan ilişkisi ön plandadır.

Mekânın yalnızca nesnelere yerleştirilebileceği bir yüzey olarak tanımlanması doğru değildir. Mekân, farklı insanlar, maddi mal ve kültür öğeleri arasındaki dolaşım ve karşılıklı ilişkiler tarafından sürekli olarak yeniden üretilir (Kneafsey vd., 2021, s. 8). Bu noktada mekân içinde yaşayan insanların algı ve değerlendirmeleri önem teşkil etmektedir. Lefebvre (2014, s.24) 'nin "Mekânın Üretimi" adlı eserinde belirttiği gibi, "Mekân, pasif, boş bir şey olarak ya da 'ürün' gibi, karşılıklı mübadelede bulunmaktan, tükenmekten ve yok olmaktan başka anlamı olmayan bir şey olarak düşünülemez. Bir ürün olan mekân, etki ya da tepki yoluyla bizzat üretime müdahale eder: Üretken emeğin örgütlenmesi, ulaşım, hammadde ve enerji akışı, ürün paylaşım ağları...". Gıdanın, üretim, dağıtım, dönüştürülme ve tüketim biçimlerinde coğrafyanın rolü yadsınamaz. Coğrafi farklılıklar ve belirli yerlerin sosyal, politik, ekonomik, çevresel ve kültürel özellikleri tüm bu süreçlerde biçimsel değişimlere neden olmaktadır.

Gıda ve mekân arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Üretim mekânları (tarla, bahçe, bostan vb.), tüketim mekânları (restoran, lokanta, kafe vb.) ve yemek kültürü, insanlar aracılığıyla gıda-mekân ilişkisinin şekillenmesini sağlar (Yiğit Özudoğru & Eren, 2022, s. 61-62). Bu şekillendirme sürecinde insanların mekânı algılamaları, kültürel ihtiyaç ve beklentileri ölçüsünde değişiklik göstermektedir.

Coğrafi mekân, çevre, iklim, toprak, su kaynakları, bitki örtüsü gibi faktörler, gıdanın üretimi, dağıtımını ve tüketimi üzerinde etkilidir. Bu etki multidisipliner bir araştırma alanı olan gıda coğrafyasının inceleme alanına girmektedir. Coğrafya biliminin bir alt dalı olan gıda coğrafyası, araştırmalarını yaparken gıda bilimi, iklim bilimi, tarım ekonomisi gibi disiplinlerle iş birliği yapar.

Gıda coğrafyasının incelediği başlıca konular şu şekilde sıralanabilir;

- Tarım faaliyetlerinin coğrafi dağılımı ve tarım sistemleri,
- Farklı bölgelerdeki tarım uygulamaları arasındaki benzerlik ve farklılıklar,
- Farklı iklim koşullarının gıda üretim ve tüketimi üzerindeki etkileri,
- Farklı toprak ve bitki türleri ile su kaynaklarının gıda üretimi ve tüketimi üzerindeki etkileri,
- Gıdanın üretim yerinden tüketim yerine ulaşana kadar geçirdiği dağıtım ağları ve lojistik süreçler,
- Farklı bölgelerde yetişen gıda ürünleri ve bu çeşitliliğin nedenleri,
- Ülkelerarası gıda ticareti, gıda fiyatları ve gıda politikaları,
- Kültürel faktörlerin gıda tercihleri ve tüketim alışkanlıklarına etkisi (Bosco, 2020; Kneafsey vd., 2021; Yiğit Özudoğru & Eren, 2022).

Tüm bu konular, coğrafyanın alt bilim dalları arasında da iş birliği gerektiğini açıkça ortaya koyar. Bu noktada gıda coğrafyası incelemelerini yaparken klimatoloji, jeomorfoloji, biyocoğrafya, tarım coğrafyası, ulaşım coğrafyası, ekonomik coğrafya ve kültürel coğrafya ile iş birliği içerisinde. Bu durum gıda coğrafyasının fiziki ve beşeri süreçler ile karşılıklı etkileşim içerisinde olduğunu göstermektedir.

Gıda ve mekan arasındaki karşılıklı etkileşimin bir sonucu olan ve dolayısıyla gıda coğrafyası içinde önemli bir yer tutan konulardan biri mutfak kültürüdür. Yemek kitapları, restoranlar, malzemeler, insanlar ve para aracılığıyla gerçekleşen reklam, tanıtım vb. işlerin tümü mutfak kültürünün en yaygın görünen yönünü oluşturmaktadır (Cook vd., 2013, s. 4). Tek başına fiziksel bir alanı ifade eden mutfağın, kültürel bir olgu olarak ele alınmasında yiyecek-iceceklerin pişirilme teknikleri, sunumu, yeme-içme araçları, sofrada vb. pek çok eylem ve unsur önem teşkil etmektedir (Yılmaz Çıldam, 2021, s. 306). Yöresel yemeklerin, dolayısıyla yöreye özgü bir mutfak kültürünün incelenmesinde tüm bu bileşenlerin kültürel açıdan değerlendirilmesi önemlidir.

Gıda tercih ve alışkanlıkları üzerine yapılan kültürel değerlendirmeler, gıda coğrafyası çalışmalarında önemli bir yer tutan konular arasındadır. Belli bir bölgenin coğrafi, etnik, ırksal farklılıkları o bölgede yetiştirilen ürünler, insanların beslenme tercihleri ve yeme-içme alışkanlıkları üzerinde etkilidir. Yiyecekler, temelinde kültür yatan farklılıkları gösteren en karakteristik ürünlerdir (Abdurrezzak, 2014, s. 2). Gıda edinimi ve üretiminin yapıldığı menşeyi, toplumların kültürel bir öğesi kabul edilen yemek yeme alışkanlıkları ve dolayısıyla yemek kültürünü etkilemektedir. Yerel özellikler, özellikle gıdaya

ulaşılması ve gıdanın işlenmesi noktasında en temel etkiye sahiptir (Wahlqvist & Lee, 2007, s. 2). Bu bağlamda coğrafya, yemek ve kültür arasındaki ilişkinin merkezinde yer almakta, bu karşılıklı ilişkiyi etkilemekte ve ondan etkilenmektedir.

Gıda coğrafyasının inceleme konularından olan gıda üretimi, tüketimi ve dağıtımında kültürel unsurlar önemli bir yer tutmaktadır. Kültürel unsur ve özellikleri üzerinde bir yerin coğrafi konumu ve fiziki özellikleri belirleyicidir. Bir bölgenin yemek kültürü, gıda tercih ve alışkanlıklarının belirlenmesinde o bölgenin iklim, toprak ve bitki özellikleri ile hangi tarım ürünlerinin yetişebileceğinden doğrudan etkilenmektedir. Yetişen ürünler ve ana maddesi bu ürünlerden oluşan yemekler, yerel kültürle bütünleşerek yaygın olarak tüketilir. Bölge topraklarında yetiştirilen sebze, meyve ve hayvansal ürünler, yerel baharatlar, geleneksel yemek tariflerinde önemli bir rol oynamaktadır.

Bu çalışma kapsamında yapılan araştırmada Niğde yöresi gastronomisinde etkileri görülen göç olgusu, coğrafi araştırmalarda önemli bir konuyu teşkil etmektedir. Kültürlerarası etkileşimin temel faktörlerinden biri olan göçün yemek kültürü üzerindeki etkisi, çok sayıda örnek üzerinden izlenebilmektedir. Gıda alışkanlıkları ve tarımda uygulanan yöntemler göç aracılığıyla farklı topraklara aktarılabilir (Oussedik, 2012, s.55). Bu şekilde gerçekleşen kültürel yayılma ile farklı kültürlerin gıda üretim ve beslenme alışkanlıklarının sentezi sağlanmaktadır. Göçmenlerin beraberinde getirdikleri tarım ürünleri ve yemek tarifleri, yerel mutfakların zenginleşmesini sağlayarak çeşitlilikleri artırabilir.

Gıdaya yönelik özel günler, şenlikler, festivaller, fuarlar ve diğer kültürel etkinlikler çoğunlukla belirli yemekler içermektedir. Bu etkinliklerin bazıları tamamen yemek üzerine olabileceği gibi bir tarım ürünü veya ürünleri üzerine de olabilmektedir. Bu tür sosyal alanlarda gerçekleştirilen gıda tüketimi, toplulukları bir araya getirerek kültürel bağları ve sosyal ilişkileri güçlendirir. Ayrıca yerel ürünlerin ve yöre mutfağının tanıtımının yapılmasını ve bilinirliğinin artmasını sağlamaktadır. Marka değeri taşıyan yerel ürünlerin değerlendirilmesi ve sunum şekli, gastronominin yerel ekonomiye katkısı açısından son derece önemlidir. Bu ürünler, bir bölgenin kültürel mirasını temsil eden özgün ürünler olup ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınma açısından güçlü bir potansiyel taşımaktadırlar. Ürünlerin markalaşması yörenin “yaratıcı kent” statüsünü desteklemekte ve bölge ekonomisine önemli bir katkı sağlamaktadır.

UNESCO tarafından 2004 yılında kurulan “Yaratıcı Kentler Ağı (UCCN)”, içinde gastronominin de yer aldığı çeşitli yaratıcı alanlarda şehirleri desteklemeyi hedeflemektedir. Bu noktada Yaratıcı kent kavramı, “yerel düzeyde kalkınma planının merkezine yaratıcılığı ve kültürel

endüstrileri koyan, uluslararası düzeyde ise aktif iş birliği yapan bir şehir” olarak tanımlanmaktadır (UNESCO, 2024). Bir yörenin yaratıcı kent olarak gastronomi açısından değerlendirilmesi, yerel mutfak kültürünün korunması, yerel ürünlerin markalaşması, coğrafi işaretleme, yaratıcı mutfak uygulamaları, sürdürülebilir üretim ve gastronomi turizmi gibi faktörlerin bir araya gelmesiyle mümkün olmaktadır.

UNESCO Yaratıcı Kentler Ağı’nda gastronomi alanında Türkiye’den 3 il bulunmaktadır. Bu illerden Gaziantep 2015, Hatay 2017, Afyonkarahisar 2019 tarihinde bu ağa dahil olmuştur (UNESCO, 2024). Ayrıca bu illerin gastronomi alanında değerlendirilebilecek coğrafi işaretli ürün sayısı da oldukça fazladır. Gastronomi alanında son yıllarda hızlı bir gelişme gösteren Niğde ili için bir değerlendirme yapıldığında, geleneksel mutfak uygulamaları ve zengin yemek kültürünün tanınırlığı için çalışmalar yapılmasının oldukça değerli olduğu görülmektedir.

Yaratıcı bir kent, mutfağını ve gastronomik zenginliklerini yenilikçi bir yaklaşımla kullanarak turizmde farklı bir çekim alanı yaratmaktadır. Bu bağlamda “yaratıcı turizm” kavramından söz edilebilir. Yaratıcı turizm, kültür turizmiyle bağlantılı olup bazı noktalarda ondan ayrılmaktadır. Yaratıcı turizmin doğal ve kültürel çevreye ilişkin bilinç oluşturması, aktif katılım ve öğrenmeye dayalı olması ve sürdürülebilirlik açısından işlevi onu kültür turizminden ayıran başlıca özellikler arasında yer almaktadır (Zoğal & Emekli, 2017, s.31-32). Yeni nesil turizm olarak değerlendirilen yaratıcı turizm, ziyaretçinin yerle daha fazla etkileşim kurduğu, ziyaret ettiği yerde yaşayan insanlarla eğitici, duygusal, sosyal ve katılımcı etkileşimde bulunduğu turizmi ifade etmektedir (UNESCO, 2006). Yaratıcı turizm ve gastronomi arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Yaratıcı turizm, gastronomi tarafından sunulan özgün ve kültürel açıdan zengin içeriklerin, yenilikçi ve katılımcı yollarla turistlere sunumu noktasında önem taşır.

Yerel ürünleri koruma ve bölgenin gastronomik marka değerini yükseltme açısından coğrafi işaretleme yoluyla korunması oldukça önemlidir. Coğrafi işaretli ürünler, yöresel kimlik taşır; ürünlerin iç ve dış pazarda rekabet gücünü artırır. Günümüzde kültür ve onun ürünü olan coğrafi işaretler bir marka olarak da ortaya çıkabilmektedir. “Menşe adı (designation of origin)” ve “mahreç işareti (geographical indication)” olmak üzere ikiye ayrılan coğrafi işaret; *belirgin bir niteliği, ünü veya diğer özellikleri itibarıyla kökenin bulunduğu bir yöre, alan, bölge veya ülke ile özdeşleşmiş bir ürünü gösteren ad veya işaretlere* denir (Tanrıku, 2018, s.477). Coğrafi işaret yoluyla markalaşmış ürünler, bölgenin yaratıcı kent statüsünü desteklemekte ve bölge ekonomisine büyük katkı sağlamaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışma, Niğde yöresinde tarım, gıda üretimi ve tüketimi ile ilgili konuların anlaşılmasını, bölgedeki gıda sistemlerinin daha iyi kavranmasını, potansiyel sorunları, güçlü ve zayıf yanları, sürdürülebilirlik açısından fırsatları belirlemeyi amaçlamaktadır. Niğde’de tarım arazileri, tarımsal üretim miktarları, iklim koşulları ve toprak özelliklerinin gıda üretimi üzerindeki etkilerinin anlaşılması, Niğde ilindeki tüketici alışkanlıkları, gıda tüketimi, gıda tercihleri ve coğrafi özelliklere bağlı bölgesel gıda çeşitliliğinin belirlenmesi ve incelenmesi bu çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır.

Araştırma sürecinde Niğde ilinin gıda coğrafyası ve mutfak kültürünün anlaşılması ve bu kültürün oluşmasında aktif gıdaların belirlenmesi için tarımsal faaliyetlere dikkat çekilmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinin benimsendiği bu çalışmada literatür taraması ve alan araştırması yapılarak gerekli veriler temin edilmiştir. Çalışma kapsamında yapılan alan araştırmalarından biri, düzenlenme tarihi 6-8 Ekim 2023 olan Niğde 3. Gastronomi Festivali’nde, 7.10.2023 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Bu alan araştırmasında yapılan gözlemlerde Niğde yöresinde tarım ve gıda arasında kurulan bağlantı odak noktasında tutulmuştur. Bu odak çerçevesinde festival kapsamında kurulan standların; Niğde yöresinin yemek kültüründe başat rol oynayan ve marka değeri taşıyan ürünlerin (patates, peynir, halka tatlı, Niğde Gazozu vb.) fotoğrafları çekilmiştir. Çalışma kapsamında yapılan bir diğer alan araştırması, 13 Aralık 2023 tarihinde Tabal Gastronomi Evi’nde gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmanın odağını, Niğde yöresinde bütünsel ve özgün bir kültürel yapıyı oluşturan mutfak kültürünün anlaşılması oluşturmaktadır. Bu alan araştırmasında Niğde yöresinin mutfak kültürünü oluşturan geleneksel yemekleri, yemeklerin sunumu, yiyecek türleri gözlemlenmiş ve çalışmanın desteklenmesi açısından fotoğraflanmıştır.

Çalışmada literatür taraması ve alan araştırması kapsamında yörede yapılan gözlemlerin çözümlenmesi SWOT analizi tekniği ile yapılmıştır. SWOT analizi, bir bölgenin veya işletmenin, gelişimi ve büyümesini etkileyen konulara odaklanmaktadır. Bu nedenle bu yöntemin hedefe yönelik stratejik planlamalar yapılması ve başarının sağlanmasında önemli bir araç olduğu söylenebilir (Pickton & Wright, 1998, s.102). Açılımı; S (Strengths): Güçlü Yönler, W (Weakness): Zayıf Yönler, O (Opportunities): Fırsatlar ve T (Threats): Tehditler olan SWOT (GZFT) analizi; bir organizasyonun çevresi ile etkileşim içinde incelendiği bir yöntemdir (Kansız & Akın Acuner, 2007, s.6). Bu çalışmada yapılan SWOT analizinde çalışmanın amacına uygun olarak coğrafi özelliklerin yöredeki gıda ve gastronomi üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Analiz sonucunda dikkat çeken eksiklikler ve ihtiyaçlar doğrultusunda yapılan

öneriler çalışmanın sonunda değerlendirilmiştir.

Bulgular

Niğde’de Tarımsal Üretimin Mevcut Durumu ve Gıda

Niğde, “Tarım Kenti” olarak nitelenmektedir. Şehirde tarım alanlarının kullanım amacına göre dağılımına ait 2022 yılı TÜİK verileri incelendiğinde (Grafik 1) en geniş alanın tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin üretimine ayrıldığı görülmektedir. Bu noktada Merkez ilçe ön plana çıkmaktadır. Tarım alanlarının dağılımı açısından nadasa ayrılan alan ikinci sıradadır. Bor ilçesi ve Çamardı ilçesi hemen hemen aynı genişlikte nadas alanına sahiptir. Meyve, içecek ve baharat bitkilerine ayrılan tarım alanlarında Merkez ilçe ön plana çıkmaktadır. Bor, Ulukışla ve Çamardı ilçelerinin meyve, içecek ve baharat bitkilerine ayrılan tarım alanları genişlik açısından birbirine yakındır. Sebze bahçeleri açısından Niğde ili oldukça geri planda kalmaktadır. En fazla sebze üretim alanına sahip ilçe Bor’dur. Niğde’de süs bitkileri üretim alanı bulunmamaktadır.

Patates, Türkiye’nin hemen hemen her ilinde üretimi gerçekleştirilen bir üründür. Üretimin en yoğun yapıldığı illerin başında ise Niğde gelmektedir. Niğde’nin uzun yıllardır patates ekim alanı ve üretim miktarı açısından ilk sırada yer almasının en önemli nedeni toprak yapısı ve iklim şartlarının uygunluğudur.

İçerdiği karbonhidrat, protein, nişasta ve vitaminler itibarıyla aranan bir besin kaynağı olan patates, dünya nüfusunun beslenmesinde pirinç, buğday ve mısırdan sonra dördüncü sırada yer almaktadır (Kılıç, 2016, s. 419). Bu nedenle patates üretimi Niğde için ekonomik, ticari, istihdam ve bölgesel kalkınma açısından önemlidir.

Niğde il merkezinin kuzeyinde yer alan Misli ovası, patates ekiminin yoğunlaştığı sahadır. Melendiz Ovasının bulunduğu Çiftlik ilçesi, Merkez ilçeden sonra patates ekim alanının genişliği açısından ikinci sırada yer almaktadır. Son birkaç yıldır patates ekimi yapılan Bor ilçesinde, patates tarım alanlarının yaklaşık yarısı Çukurkuyu Kasabası sınırlarında bulunmaktadır. İl merkezinin güneyinde yer alan Altunhisar ilçesinde Merkez ilçede olduğu gibi uzun yıllardır patates ekimi yapılmaktadır. Üretim miktarı olarak bakıldığında Merkez ilçede 459.898 ton, Çiftlik’te 131.073 ton, Bor’da 40.900 ton, Altunhisar’da 35.614 ton, Çamardı’da 9.043 ton, Ulukışla’da 3.125 ton patates üretimi gerçekleşmiştir (TÜİK, 2023). Niğde yöresinde patates ekim alanı ve üretim miktarının fazla olması tüketim tercihini olumlu yönde etkilemektedir. Bu durum ürünlerin il genelinde geniş bir kitleye ulaşmasını kolaylaştırmakta, patatesin farklı işlenmiş ve alternatif formlarının tüketiciye sunulmasına imkan tanımaktadır. Ayrıca Niğde il genelinde patates üretiminin fazla olması, yörenin yemek kültüründe daha sık tercih edilmesini sağlamıştır.

Niğde’de tescil edilen patates çeşitleri arasında Nahita, Niğşah, Saruhan, Muratbey, Nam, Onaran2015 yer almaktadır. Bu isimler arasında teknik ekipten araştırmacılara atfen verilen isimler (Muratbey, Nam) bulunmaktadır. Ayrıca “Nahita” Niğde’nin Antik Çağdaki ismine ve “Niğşah” Niğde’nin şahlanışına atfen verilen isimlerdir (Fotoğraf 1). Nahita patates tohumundan üretilen yerli patates, Niğde yöresinde yaygın olarak üretilmekte olup ülke genelinde oldukça geniş bir tüketim alanı bulunmaktadır. Ekonomik değeri oldukça düşük olan bu patates, yemeklik olarak tüketilmeye uygundur. Niğşah patates, yemeklik ve kızartmalık (parmak patates) olarak kullanıma uygundur.

Fotoğraf 1. Tescil Edilen Patates Çeşitlerinden Örnekler (Niğde 3. Gastronomi Festivali)

Patatesin işlenmesi katma değerini artırmaktadır. Bu da patatesin ana madde olarak kullanıldığı ürün çeşitliliğini (yemekler, tatlılar vb.) artırmaktadır. Renkli patateslerden elde edilen ürünler son yıllarda dikkat çekmektedir. Bu nedenle Niğde’deki TAGEM’de geliştirilmiş renkli patates çeşitleri önemlidir. Mor, Kırmızı, Turuncu gibi farklı renkte patates çeşitleri bulunmaktadır. Boya veya katkı maddesi içermeyen bu renkli patateslerin en önemli özelliği yüksek ısıl işleme dayanıklı ve cipslik kalitede olmalarıdır. Yüksek rakımlı bölgeler, tohumluk patates üretimi için önemlidir. Tohumluk ve yemeklik patates çeşitleri, ihtiyaç dâhilinde farklı miktarlarda üretilmekte ve ihracatı yapılmaktadır. Azerbaycan ve Orta Doğu ülkeleri bu ürünlerin en fazla ihraç edildiği ülkeler arasındadır.

Niğde’de üretimi en fazla yapılan meyve elmadır. Golden elma, Starking elma, Amasya elma, Granny Smith elma ve

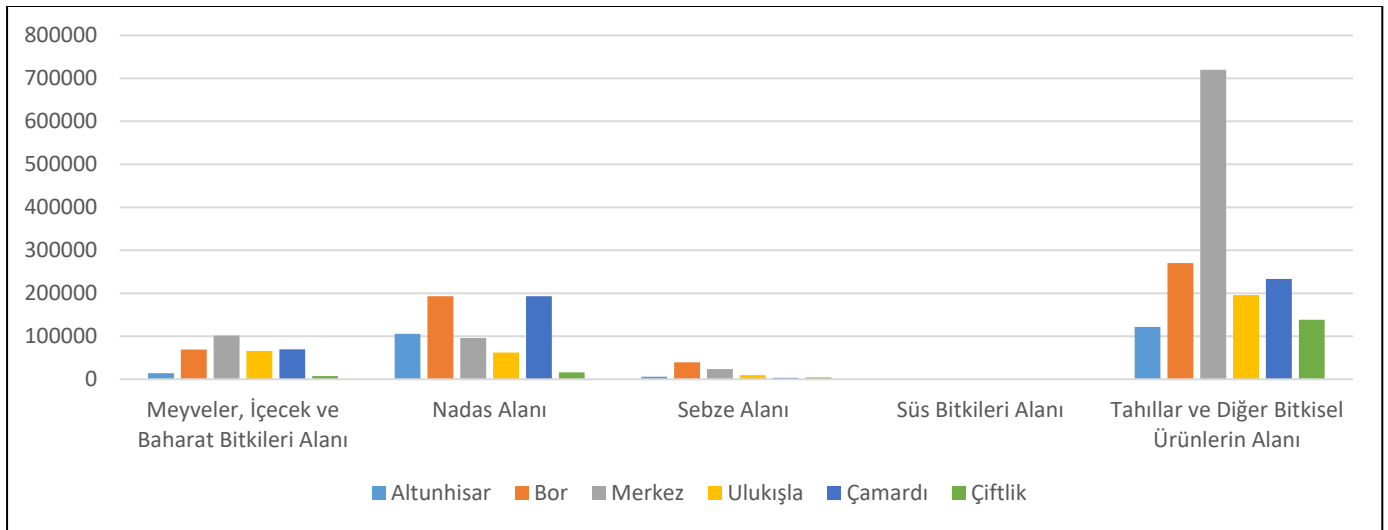
diğer olmak üzere çeşitli elma türleri üretilmektedir (TÜİK, 2023). Halk arasında “Misket Elması” olarak bilinen Amasya elmasının %65’i Niğde’de üretilmektedir. Orta Doğu ve Körfez ülkeleri ile Bangladeş ve Rusya, Niğde’de üretilen elmanın başlıca ihraç edildiği ülkeler arasında yer almaktadır (Bölükbaşı, 2018, s. 1).

Niğde’nin tarıma dayalı ekonomisinde tarımsal faaliyetlerin en önemli kolları patates ve elma üretimidir. Bu iki üründe yaşanan herhangi bir sıkıntı kentin ekonomik dengesinde bozulmalara neden olmaktadır (Baş, 2017, s. 133). Ürün yelpazesinde genişletilmeye gidilmesi veya bu iki ürünün farklı şekillerde değerlendirilmesi (oluşturulabilecek yeni ürünler) bu noktada önem taşımaktadır.

2022 yılında kiraz, çekirdekli sofralık üzüm, armut ve seftali elmadan sonra üretimi en fazla yapılan meyvelerdir. Son 3 yılda kiraz üretiminde ciddi bir düşüş olduğu görülmektedir. Öyle ki 2020 yılında 32.887 ton olan kiraz üretimi, 2022 yılında 11.397 tona gerilemiştir (TÜİK, 2023). Yaşanan don olayları ve kuraklık, üretim miktarının azalmasına ve verim kaybına neden olmuştur. Sıcak esen rüzgârlar, göletlerde azalan su ve kuraklık kiraz bahçelerinin sulanmasını olumsuz etkileyerek hasara neden olmuş ve rekolteyi ciddi oranda düşürmüştür.

2022 yılında kiraz üretiminin en fazla yapıldığı ilçe Ulukışla’dır (TÜİK, 2023). Darboğaz Kirazı, Ulukışla Kiraz Üreticileri Birliği tarafından 28.09.2020 tarihinde Menşe adı ile coğrafi işaret olarak tescil edilmiştir. Bu ürünün coğrafi sınırı, Niğde ili Ulukışla ilçesi Darboğaz, Emirler, Kılan, Gümüş, Porsuk, Hasangazi, Tekneçukur, Bayağıl, Madenköy ve Yeni yıldız köyleri olarak belirlenmiştir. Darboğaz kirazı geçici olup ağaçları kuvvetli, hızlı ve dik gelişir. Meyve çatlamasına karşı dayanıklı olan ağaçları oldukça verimlidir. Meyveleri çok iri ve kaliteli, kap şeklinde uzun saplıdır. Meyve kabuğu kırmızı, meyve eti açık kırmızı, sert, gevrek ve suludur (TÜİK, 2023).

Darboğaz Köyü’nde deniz seviyesinden 1600 m yükseklikte Bolkarlarda yetişen Regina ve Ziraat 900 cinsi kirazların başta Rusya, Fransa, İngiltere ve Almanya olmak üzere pek çok Avrupa ülkesine ihraç edildiği bilinmektedir. Daha önce İngiltere Kraliçesi II. Elizabeth’e de gönderildiği bilinen bu kiraz, 2020 yılında ilk defa Tayland, Çin ve Güney Kore’ye de ihraç edilmiştir (Niğde Tarım Bülteni, 2020).

Grafik 1. Niğde’de İlçelere Göre Tarım Alanları Dağılımı (Dekar)

Niğde ilinde tarım faaliyetinin ve tarımsal üretimin fazla olması, yöre halkının istihdamı için oldukça önemlidir. Özellikle kadın kooperatifleri yöresel ürünlerin üretimi, işlenmesi ve satışı konusunda ön plana çıkmaktadır. Bu amaçla oluşturulmuş çok sayıda kooperatif bulunmaktadır. Kadın kooperatifleri tarafından üretilen yöresel ürünler arasında elma, kayısı, şeftali, erik kurusunun yanı sıra reçel, sirke, pekmez gibi doğal ürünler bulunmaktadır. Yine mantı, erişte, tarhana, salça gibi ürünler kadınlar tarafından üretilmekte ve satılmaktadır.

Bir mübadele köyü olan Yeşilburç Köyü’nde kurulan Yeşilburç Denee Kadın Girişim Üretim ve İşletme Kooperatifi’nde üretilen ürünler de köyün tarihi ve kültürel yönüne uygundur. Unutulmaya yüz tutmuş yöresel ürünleri tanıtmak ve geleceğe aktarmak amacıyla da hareket eden kooperatifte ekşi mayalı ekmeğe, taş fırında göçmen böreği üretimi yapılmaktadır. Burada üretilen ekşi mayalı ekmeğe yöreye özgü olup uzun süre bayatlamamaktadır. Bor Kadın Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Niğde Bağları Tarım Eğitim Kadın Girişim Üretim Kooperatifi, Çamardı Ben Varım Kadın Girişim ve Üretim Kooperatifi Niğde’deki diğer kadın kooperatifleri arasında yer almaktadır.

Niğde’de Gıda Tüketim Mekânları ve Tabal Gastronomi Evi

“Üretim” ile birlikte ekonomik coğrafyanın en görünür terimlerinden olan “tüketim”, günümüz toplumsal-ekonomik yapısını açıklayabilmek için anahtar kelimelerden biri olarak görülmektedir. 1990’lı yılların sonuna doğru gerçekleşen “kültürel dönüş”, coğrafyanın çoğu alanında olduğu gibi ekonomik coğrafyada da etkisini göstermiştir. Kültürel dönüş ile birlikte yeniden tanımlanan tüketim konusu, öncelikle ve genellikle sosyo-kültürel açıdan ele alınmıştır (Kurtar Anlı & Yavan, 2023, s. 134). Tüketim mekânları, halkın ekonomik düzeyi ile kültürel ve toplumsal özelliklerine bağlı olarak değişkenlikler göstermektedir.

Gündelik yaşam koşulları, istek, beğeni, beklenti ve alışkanlıklar tüketim mekânlarının karakteri ve çeşitliliği üzerinde etkili olmaktadır. Gıda tüketim mekânı olarak adlandırılacak kahve evleri, kafeler, restoran ve lokantalar, günlük yaşamda sıklıkla ziyaret edilen ve sosyalleşme aracı olarak kullanılan mekânlardır. Gıda tüketim mekânları, “birinci (ev) yer” ve “ikinci (işyeri) yer” olarak kavramsallaştırılan alanların dışında kalan “üçüncü yer”ler içinde bulunmaktadır (Oldenburg, 1996-97, s. 6). Evlerimizi, hayatımızın birinci, iş yerlerimizi de ikinci mekânı olarak kabul etmememiz nedeniyle üçüncü yer olarak kabul edilen bu mekânlar, gündelik yaşamda sıklıkla kullanılan sosyalleşme alanları olarak tanımlanmaktadır.

Gastronomi, bir destinasyonun sürdürülebilirliğini destekleyen en önemli unsurlardan biridir. Bu bakımdan gastronomi, bir yerdeki yeme-içme mekânlarının çeşitliliği ve şekilsel olarak dönüşümü üzerinde etkili olmuştur. Niğde kent merkezi dikkate alındığında yeme-içme mekânları, kafe ve kahve evleri, pastane ve tatlıcılar, lokanta ve restoranlar ile aperatif yiyecek dükkanları olarak gruplandırılabilir. Bu mekânların bir kısmı uzun zamandır açık bulunmakla birlikte büyük bir bölümü yakın zamanlarda açılmıştır.

İsmi Niğde’de hüküm sürmüş Geç Hitit Devleti olan Tabal’dan alan Tabal Gastronomi Evi, Niğde Merkez İlçede, tarihi bir binada yer almaktadır. Niğde Belediyesi tarafından 2023 yılında açılan Tabal Gastronomi Evi, İç Anadolu Bölgesi’nin tek Gastronomi Evidir. Niğde’nin yöresel mutfağında yer alan yemeklerin hazırlanıp sunulduğu Gastronomi Evi’nde Niğde yemeklerinden bir kısmı Osmanlı mutfağına özgü lezzetlerden oluşmaktadır. Bunun nedeni Niğde mutfağının Osmanlı mutfağıyla ilişkilendirilmiş bir mutfak olmasıdır. Osmanlı mutfağının zengin menüsünde meyve, pekmez, üzüm, bal, badem, kuru erik, kuru kayısı gibi ürünlerin bulunduğu tatlı yemekler fazladır. Osmanlı Mutfağından Mutancana, Mahmudiye, Tuffahiye, Bademli

İç Pilav İle Kuzu Tandır, Helva-i Hakani (Hakan helvası) tatlısı Tabal Gastronomi evinde servis edilen başlıca yiyeceklerdir (Fotoğraf 2). Niğde Tava, Bor Söğürme ve Osmanlı mutfağından Bademli İç Pilav ile Kuzu Tandır Tabal Gastronomi Evinde en fazla tercih edilen yemekler; Göllüdağ, Helvater ve Sütkeri en fazla tercih edilen tatlılardır (Fotoğraf 3).

Niğde Gastronomi evinin imza tabağı olan ve patentinin alınması için başvuru yapılan Göllüdağ tatlısı, tamamen yöresel ürünler kullanılarak yapılmaktadır. Kemerhisar üzümü, Kemerhisar'da üretilen üzüm pekmezi, Ulukışla Cevizi, Niğde Zerdalisi Göllüdağ tatlısında kullanılan yöresel ürünlerdir. Niğde'nin Çiftlik ilçesinde yer alan Göllüdağ ve çevresine ait coğrafi öğeler (yanardağ, toprak, göl), bu tatlıda sembolik olarak yansıtılmaktadır.

Fotoğraf 2. Niğde Tabal Gastronomi Evi'nde Osmanlı mutfağından örnekler, **a.** Mahmudiye, **b.** Bademli İç Pilav ile Kuzu Tandır

Fotoğraf 3. Niğde Tabal Gastronomi Evi tatlıları, **a.** Helvater, **b.** Sütkeri, **c.** Göllüdağ

Yöresel Niğde Yiyecek ve İçecekleri

Yiyecekler

Köklü bir tarihi geçmişe sahip olan Niğde ili, coğrafi ve kültürel özelliklerinin bir sonucu olarak zengin bir mutfak kültürüne sahiptir. Şehrin ev sahipliği yaptığı kültürlerden etkilenen Niğde mutfağı, bu özellikleri bünyesinde barındırmış ve günümüze kadar ulaştırmıştır. Niğde mutfağında çoğunlukla yöresel ürünler kullanılmakta olup doğal ve organik malzemelere önem veren bir yapıya sahiptir.

Yöresel Niğde mutfağı, ağırlıklı olarak sebze ve et yemeklerinden oluşmaktadır. Niğde Tava, Bossulu ve Bor söğürmesi, Niğde mutfağında en fazla tercih edilen et yemekleridir. Borana, Anadolu'nun farklı yerlerinde değişik şekillerde yapılabilen bir yemektir. Niğde'nin yöresel yemekleri arasında Ayva Boranası, Pancar Boranası ve Üzüm Boranası bulunmaktadır. Niğde'nin yöresel etli yemeklerinden biri de Kelle Söğüş'tür. Kelle Söğüş, yalnızca Niğde yöresinde değil Türkiye genelinde de çok fazla bilinmekte ve başta büyük şehirler olmak üzere pek çok şehir de "Söğüşçü" bulunmaktadır.

Niğde halkı tarafından ve bazı bilimsel kaynaklarda "Söğüş Kelle" olarak da bilinen Kelle Söğüş, Niğde iline ait olup ülke genelinde de popüler hale gelmiş bir yemektir. Günümüzde Kelle Söğüş yemeğinin İzmir iline ait olduğu bilgisi genel olarak kabul görmüş bir yanıştır.

Niğde Kelle Söğüş, 2024 yılında Niğde'nin coğrafi işaretli ürünleri arasına girmiş; yemekler ve çorbalar ürün grubunda tescil edilmiştir (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2024). Geleneksel üretim yöntemlerinin korunması açısından Niğde Kelle Söğüşün tescil edilmesi oldukça önemlidir. Ayrıca Pazar değeri ve yerel ekonomiye olan katkısının artacağı da ön görülebilir.

Kelle Söğüş yemeğinin ilk çıkış yeri, Niğde iline bağlı Uluğaç Köyü'dür. Mübadele döneminden önce Rumların yaşadığı Uluğaç Köyü, 1890'lı yıllardan itibaren Kelle Söğüş'ün yaygın olarak yapıldığı yerdir. Elde edilen bilgiler Kelle Söğüş yemeğinin Niğdeliler tarafından ilk olarak İstanbul (Beyoğlu), sonrasında ise İzmir'de yaygınlaştırıldığını göstermektedir. Niğdeli ustalar, Söğüşçü Cimbom, Meşhur Hisarönü Söğüşçü gibi isimlerle İzmir ilinin Kemeraltı bölgesinde bu yöresel lezzetin, km'lerce uzakta bilinmesini ve ünlenmesini sağlamışlardır. Nesinden nesile aktarılan Kelle söğüş yemeğinin püf noktasının koyun kokusunun giderilebilmesinde saklı olduğu görülmektedir.

250 yıl kadar öncesinde Uluğaç Köyü'nde Karamanlı Türklerinden olan Papazoğulları Sülelesi tarafından başlatıldığı bilinen Kelle Söğüş, yörede hayvancılıkla uğraşan Türklerin sakatat kültürünün içerisinde şekillenmiştir. Sonrasında ticari amaç güdülerek Uluğaç ve komşu köylerde yapılmaya başlanmıştır. Özde Uluğaç ve

Kıçağaç köylerinde, sonrasında Çavdarlı (Zamzama) ve Çayırılı köylülerince Niğde’de yaygınlaşmıştır. Niğde ilinin kuzeydoğusunda bulunan Yeşilova (Kıçağaç)’nın hemen yukarısında yer alan Uluğaç Köyü’nde, genelde Horasan ve Buhara bölgelerinden gelen ve yedi sülale olduğu rivayet edilen Türklerin arazileri bulunmaktadır. Rumların yaşadığı dönemlerde Türklerin arazileri daha yukarıda yaylalarda bulunurken Rumların arazileri ovalık alanlarda bulunmaktadır. Bu durum, Türklerin çoğunlukla hayvancılık, Rumların ise çiftçilik yaptıklarını göstermektedir (Eryaman, 2013, s. 58-59).

Genel olarak Niğde ili, coğrafyanın sunduğu imkânlar gereği iklimi, dağ, otlak ve yaylalarıyla küçükbaş hayvancılığa müsaittir. Bu durum Kelle Söğüş’ün burada yaygınlaşmasını mümkün kılmıştır. Bu yöresel yemeğin sonrasında İzmir, İstanbul, Bursa ve Ankara gibi daha ziyade büyükşehirlere taşındığı bir gerçektir (Eryaman, 2013, s. 59). Kelle söğüşün en temel malzemesi dildir. İlave olarak iç yanak gelmektedir. Kelle söğüşün en lezzetli yanı ise gözün yağı olarak bilinen göz çevresindeki ettir. Niğdeli ustalar bu nedenle “Gözünün yağını yiyeyim” ifadesiyle söğüşü hazırlamaktadırlar (Fotoğraf 4).

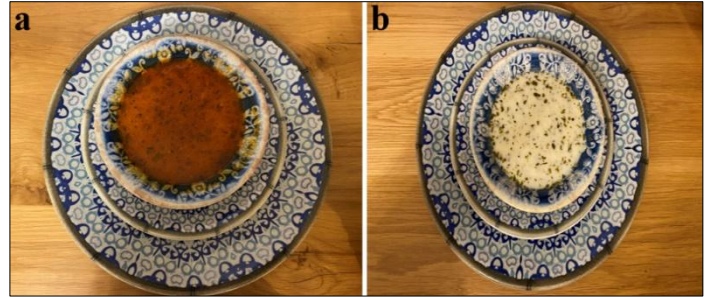
Fotoğraf 4. Kelle Söğüş Yemeği hazırlanışı ve sunum şekilleri

Niğde ilinde büyük elma bahçeleri bulunmaktadır. Kentte yetişen elma, aroması ve tadıyla ülke sınırlarını aşan bir üne sahiptir. Başta yörede yapılan tatlılarda kullanılan elma, bazı yöresel yemeklerinde ana malzemesidir. Elma kullanılarak yapılan yöresel yemeklerin başında pirinçli elma dolması gelmektedir.

En önemli özelliği av etinden yapılması olan Arabaşı Çorbası, Niğde’nin en çok tercih edilen yöresel yemekleri arasındadır. Bu çorbanın halk arasında çok fazla tercih

edilmesinin temel nedeni, uzun geçen kış mevsiminde daha dinç ve zinde tuttuğunun düşünülmesidir. Günümüzde tavukla da yapılmaktadır. İç Anadolu Bölgesi’nin birçok ilinde yapılan Arabaşı çorbasının en önemli özelliklerinden biri, yanında ekmeğe yerine hamur yenmesidir. Hamur ve çorba birlikte servis edilir.

Niğde yöresinde çorbalar genellikle tahıl ve unla hazırlanmaktadır. Buğday, nohut, bulgur, yoğurt, süt ve ayran çorba yapımında sıklıkla kullanılan ürünler arasında yer almaktadır. Niğde yöresine ait Oğma çorbasının ana malzemesi undur. Bu çorbanın yapımında hamur elde ovularak ahşap özel eleklerden geçirilir. Özellikle kış mevsiminde Niğde’de şifa kaynağı olarak görülen çorbalarından bir diğeri de Yöresel Tarhana Çorbasıdır (Fotoğraf 5a,5b). Niğde’ye özgü çok eski lezzetlerden biri olan Mangır Çorbası ise içinde pekmez kullanıldığı için tatlı bir çorba olmasıyla diğerlerinden ayrılır. Çorbadaki ürün seçimi, bağcılığın bu yörede fazla yapılmasının etkisidir. İsmi çorbada kullanılan eriştinin küp şeklinde kesilmiş adı olan mangırdan almaktadır. Kuru erik ve halk arasında ekşi bitirgen adı verilen kuru kayısı bu çorbada kullanılan başlıca malzemeler arasında yer alır.

Fotoğraf 5. Niğde Yöresi Çorbalarından Örnekler, a. Oğma Çorbası, b. Niğde Tarhana Çorbası

Niğde mutfağında çömlek veya toprak güveç içerisinde yapılan yemekler sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri Çömlekte Dermason Fasulye (Akpakla)’dır. Diğer kuru fasulye çeşitlerine göre mineral açısından oldukça zengin topraklarda kar suyu ile yetiştirilen dermason fasulye, özellikle Karaman ve Konya yöresi fasulyeleri olarak bilinse de esas çıkış noktası Niğde’nin Hançerli Köyü (eski adı Dermeson)’dür. İsmi, yaklaşık 1200 yılına ait Yunanca bir kaynaktan Termêsôs, 1512 yılına ait Türkçe bir kaynaktan Dilmison, 1928 yılına ait Türkçe bir kaynaktan ise Dermusun/Dermeson olarak geçen Hançerli, Niğde’nin Merkez ilçesine bağlı olup ünlü Dermason fasulyesine adını veren köydür (Türkiye ve Çevre Ülkeler Yerleşim Birimleri Envanteri, 2023). Çömlekte Fasulye’nin Akpakla, Ağpakla gibi isimlerle günümüzde özellikle Nevşehir’e ait olduğu yaygın olarak bilinse de Niğde’nin de yöresel yemekleri arasında bulunmaktadır. Nevşehir’de daha fazla bilinmesinin nedenini ise çömlekçiliğin daha yaygın olması ve şehrin turistik açıdan daha ön planda olması olarak

gösterilebilir. Akpakla gibi tandırda pişirilen Çömlekte Mercimek, Çömlekte Yeşil Fasulye ve coğrafi işaretli Niğde Tava, Niğde yöresinin diğer çömlekte yapılan yemekleridir.

Niğde’de hamur işi ve ekmek kültürü folklorik açıdan önemli bir yere sahiptir. Niğde’de pide, karamanı, somun ve halka olmak üzere dört çeşit ekmek pişirilir. Pide yassı ve uzun, karamanı daire, somun yuvarlak ve üstü tümsek, halka ise “U” harfi şekli verilerek pişirilmektedir. Bunlar mahalle fırınlarında pişirilen çöreklerdir. Tandır çöreği, mayalı şepe, tepsi ekmeği ise evlerde pişirilen ekmeklerdir. Tepsi ekmeği Niğde halkı tarafından özellikle mübadele sonrasında bilinmeye başlanmıştır (Ongan, 1959, s. 67-70).

Yöresel ekmek çeşitleriyle ünlü Niğde fırınlarında odundan başka, köylüler tarafından pazara getirilerek satılan ve dikenli bir bitki olan “keven” yakılır. Bu bitki yaş dahi olsa kolayca yanmaktadır. Bu nedenle halk arasında “tuturuk” ismiyle anılır. Keven, Torosların çıplak tepe ve sırtlarında bolca yetişir (Ongan, 1959, s. 69). Geven otu olarak da bilinen bitki, önemli bir toprak koruyucusu olmakla birlikte edemizm oranının fazla olduğu bitki grupları arasında yer almaktadır. Keven bitkisinin bu şekilde kullanımı, yanlış bir faydalanma şeklidir.

Niğde’de hamur işi olarak yapılan yiyecekler çok çeşitlidir. Günümüzde de çoğu fırında üretimi yapılan “Niğde Tahinlisi” Niğde ilinin coğrafi işaretli ürünlerinden biri olması nedeniyle ayrı bir önem teşkil etmektedir. Niğde tahinlisinin en karakteristik özelliği kesildiğinde tel tel dökülmesidir. Besleyici ve lezzetli olması, tok tutması ve susatmaması en fazla tercih edilme nedenleridir. Bu özelliklerinden dolayı özellikle Ramazan ayında sahur sofralarında tercih edilmiştir. Başta Merkez ilçe olmak üzere Niğde’nin hemen her yerinde tahinli pide yapılmaktadır. Sade ve şekerli olarak iki şekilde tüketilebilen Tahinli hamuru kol üzerinde çevrilerek açılır; odunlu, gazlı veya elektrikli fırında pişirilebilir. Kullanılan şeker, şeker pancarından üretilmelidir (TR71 Bölgesi Yöresel Ürünler, 2020).

Tahin, coğrafi işaretli “Niğde Tahinlisi”nin temel malzemesini oluşturmasının yanı sıra halk arasında çoğunlukla “Fertek Halkası” olarak ünlenmiş hamur işinde kullanıldığı bilinen bir üründür. Tahinin yağ oranı yüksek bir ürün olması, Niğde ilinin yöresel mutfağında kullanılan malzemelerin içinde yer almasında etkilidir. Niğde ilinin soğuk geçen kış mevsimi, halkın beslenme kaynaklarında yağ oranı ve besin değeri yüksek ürünleri tercih etmelerini sağlamıştır.

Susamdan elde edilen tahin, beslenme açısından kıymetli bir gıda maddesi olarak görülmektedir. Tahinin içinde ortalama %54 oranında yağ, %28 oranında yüksek değerli protein ve B vitamini bulunmaktadır (Tahin/Tahin Helvası Üretimi, 2017, s. 4).

“Fertek Halkası” veya “Karamanlı”, Niğde yöresinin en

fazla bilinen hamur işi yiyecekleri arasındadır. Fertek halkası ilk olarak, kış mevsiminin uzun ve sert geçtiği zamanlarda fırınlarda ekmek bulunamayacağı kaygısıyla hazırlanmıştır. Bu nedenle bayatlamadan uzun süre saklanabilmesi önemlidir. Bu ürün, halka ekmek, Fertek Halkası, Fertek Çöreği gibi isimler ile anılmaktadır. Eskiden tahinin üzerinden çıkan ve halk arasında “şirik yağı (tahin yağı)” adı verilen yağ ile yapılan Fertek halkası, şimdilerde bu yağ yeteri kadar bulunmadığı için Ayçiçek yağı ile yapılmaktadır. Kalın bir ip halinde açılan hamura “U” şekli verilir ve fırında pişirilir. Fazla pişirildikten sonra iki gün kurumaya bırakılır ve ardından bir ipe asılarak saklanır. Yeneceği zaman su ile ıslatılır.

Fertek Halkası, eskiden tandırda yapıldığı için “Tandır Halkası” olarak da bilinmektedir. Fertek halkasının ana malzemeleri un, tuz, su ve yağdır. Bu ürünün yuvarlak şekilde yapılanına “Karamanlı” adı verilmektedir (Varol İnel, 2020a, s. 12). Fertek halkası günümüzde çoğunlukla taş fırınlarda yapılmaktadır.

Niğde yöresinde küçük ölçüde açılarak pişirilen küçük yufka ekmek anlamına gelen şepe, hamur işi olarak yapılan yiyeceklerdendir. Ayrıca yassı kadayıf, Niğde’de Şepe Kadayıfı olarak bilinmekte ve Niğde’nin yöresel tatlıları arasında yer almaktadır.

Niğde yöresel mutfağında tatlılar önemli bir yer tutmaktadır. Niğde’de tatlıcılık ve dondurmacılık mesleği denildiğinde ilk akla gelen ilçe Çamardı’dır. Türkiye’nin hemen her yerinde severek tüketilen şerbetli hamur tatlılarından olan “Halka Tatlı”nın ilk üretildiği yer, Çamardı’nın Üskül Köyü’dür. Zamanla Çamardı’nın diğer köyleri olan Çardacık, Kışlakçı, Bekçili, Elekgölü’nden ustalar halka tatlının yapımı ve satımıyla geçimlerini sağlamışlardır (Baş, 2017, s. 65).

Son yıllarda Niğde’de tarımsal ürün üretimi açısından ilk sıralarda yer alan elma ve patates, tatlı ve dondurma yapımında kullanılmaya başlanmıştır. Niğde’nin tarıma dayalı ürün yelpazesinin genişletilmesi amacı ile tatlı ve dondurma yapımında üstlendiği tarihsel rol, bu durumun temel nedenleri arasındadır.

Elmalı lokum, elmalı cezerye, elmalı baklava, elmalı dondurma Niğde’nin meşhur misket elması değerlendirilerek üretimi yapılmış ürünler arasındadır. Ayrıca Niğde patatesinden üretilmiş patatesli dondurma, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO’nda üretilmiştir. Bu dondurmanın üretiminde yine Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi’nde üretilen mor patates kullanılmıştır. Dondurmanın Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Tarım Bilimleri ve Teknoloji Fakültesi’nin isminden esinlenilerek “NOHUTT Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Tarım ve Teknoloji Ürünleri” ismi verilen marka adı altında satışa sunulması hedeflenmektedir (Ulusal Kanal, 2021). 2020 yılında Niğde

mutfağının geliştirilmesi amacıyla patates lokumu ve patates cezeryesi üretimi yapılmıştır.

Niğde'nin mutfak kültüründe kış hazırlıkları önemlidir. Bunun nedeni kış mevsiminin sert geçmesidir. Turşu, tarhana, erişte, yufka ekmek, reçel, pekmez, sızgıt, hakırdak ve peynir yöre halkı tarafından kış hazırlıkları kapsamında yapılan ürünler arasında yer alır. Reçel, turşu, hoşaf gibi ürünler yöre halkı tarafından eski zamanlardan bu yana çok fazla tüketilmektedir. Yörede kış hazırlığı kapsamında yapılan erişte, yöresel yemeklerde en fazla kullanılan ürünlerdendir. Erişte pilavı, Mangır çorbası, erişteli yeşil mercimek çorbası, cevizli erişte erişteyle yapılan başlıca yemeklerdir.

Özellikle Eylül ayında yapılan bağ bozumuyla beraber pekmez, köfter vb. çeşitli tatlıların kış hazırlıkları kapsamında bolca yapıldığı bilinmektedir. Köfter, pekmez kaynatıldıktan sonra kışlık çerez olarak yapılmaktadır (Fotoğraf 6a). Hazırlanma aşamasından sonra tepsilerde donmuş vaziyete getirilen köfter, kare ya da dikdörtgen şeklinde dilimlenerek kesilir, beyaz örtüler üzerine dizilir ve güneşte kurumaya bırakılır. Yörede köfter, kışın misafirlere ceviz içi ile birlikte ikram edilen bir üründür (Varol İnel, 2020b, s. 63-64). Köfter, cevizli olarak da yapılabilmektedir (Fotoğraf 6b).

Fotoğraf 6. a.Köfter, b.Cevizli köfter

Niğde yöresel mutfağı kendine özgü peynir çeşitleriyle dikkat çeker (Fotoğraf 7). Bunlardan biri Küp Peyniridir. Küplere basılarak ağzı kapatılan peynirler, ışık olmayan bir yerde toprağa gömülerek bekletilir. "Niğde Mavisî" olarak da bilinen Niğde Mavi Peyniri, Türkiye'de coğrafi işaretli peynirler arasında yer alması da ender bulunan çok lezzetli bir peynir çeşididir. Adını üretildiği yer olan Niğde'den alan bu peynir, büyük oranda koyun sütünden elde edilen ilk ve tek mavi peynirdir. % 75'i koyun sütünden elde edilen peynirin %25'lik kısmı inek sütünden oluşmaktadır. İnek sütünün elastik yapısı, mağarada olgunlaşan peynirin çürümesini engellemektedir. Niğde Mavisî rengini, daha tulumdayken hava alıp bakteri oluşturması sonucu almaktadır. Yumuşak ve kendine has bir kokusu olan bu peynir, Niğde yöresine özgü bir türdür. İmalat aşamasında atalardan kalan Yörük kültürünün etkisi görülmektedir.

Penicillium roqueforti küf kültürü kullanılan Niğde Mavisî, deriye veya çömleklere bastırılarak 15 m derinlikteki

mağaralarda saklanmaktadır. Mağaralarda saklanmasının nedeni, peynirin üzerinde önce beyaz, sırasıyla mavi ve kırmızıya dönüşen küflerin karanlık ortamda daha iyi gelişen mikroorganizmalar olmasıdır. Nem oranı yüksek yeraltı mağaralarında (yerin 14 m altında) bekletildiği dönemde içi de küflenen bu peynir, 4 °C sıcaklıkta soğuk hava deposunda 1 ay bekletildikten sonra satışa sunulmaktadır (www.larendacheese.com). Niğde Mağara Ateşi (Obruk Kaşarı), Obruk Tulum Peyniri, Kapadokya Mağara Peyniri, Niğde Kütük Peyniri, Tabal Peyniri, Niğde Beyazı, Niğde'nin diğer yöresel peynirleridir. Bu peynirlerin büyük çoğunluğu, Niğde ili Aktaş beldesinde yer alan yeraltı soğuk hava mağaralarının doğal koşullarında bekletilerek hazırlanır.

Fotoğraf 7. Niğde Yöresi Peynirleri

Koyun kuyruğu eritildikten sonra kalan posa olan Hakırdak, Niğde yöresi mutfağında pek çok şekilde kullanılmaktadır. Yörede yetişen koyunların kuyrukları yağlı olduğundan yemeklik yağların bir kısmının bu kuyruk yağından elde edildiği bilinmektedir. Yörede hakırdak, yemeklerin yanı sıra dürüm içinde, şepe hamuruna katılarak veya börek içi olarak da kullanılmaktadır.

İçecekler

Niğde denildiğinde ilk akla gelen içeceklerden biri gazozdur. Gazoz, 1890'lı yıllarda maden suyu ile birlikte ülkemizde üretilmeye başlanmıştır. Niğdeli Rum Aleksandr Mısırlıoğlu, 19. yy'ın sonlarında Beyoğlu'nda ilk gazoz fabrikasını kurmuştur. Mısırlıoğlu, Fransa'ya giderek gazoz yapma makinalarını satın almış ve ülkemize getirmiştir. Osmanlı'da ilk gazoz üretimi 1908 tarihinde "Mısırlıoğlu" markasıyla yapılmıştır (Oral, 2021, s. 1). Cumhuriyet döneminde gazoz imalathanelerinde "kapaklı değil bilyalı ağızlar" ile gazoz üretimi yapıldığı bilinmektedir (Gürer, 2010, s. 540).

Üretimine 1962 yılında İsmet Olcay tarafından başlanan Niğde Gazozu, Türkiye’de üretilen en eski gazlı içeceklerden biridir. Niğde Gazozu, az şekerli olup frambuaz aroması içermektedir. Üretiminde doğal kaynak suyu kullanılmakta olup şeker yerine yapay tatlandırıcılar kullanılmamaktadır. Günümüzde Niğde Meşrubat ve Gıda Sanayi Ticaret Limited Şirketi tarafından yıllık 8 milyon şişenin üzerinde bir kapasiteye sahip fabrikada üretilmektedir (Koca vd., 2014). Niğde Gazozu, 2003 yılında Türk Standartları Enstitüsü tarafından sertifikalandırılmış ve ticari marka olarak tescillenmiştir. Niğde Gazozu ilk olarak 2003 yılında Amerika Birleşik Devletleri’ne, 2006 yılında Azerbaycan’a ihraç edilmiştir (Nakiboğlu & Balıbay, 2020, s. 80). Günümüzde meşhur Niğde Gazozu, hem yöre halkı hem de farklı yörelerde yaşayanların tükettikleri karakteristik değer taşıyan bir içecek haline gelmiştir.

Hakkında çok fazla bilgi bulunmamakla beraber, Niğde’de üretilen FerteK gazozunun Anadolu’nun ilk gazozlarından biri olduğu bilinmektedir. 19. yy’da nüfusu Müslüman ve Ortodoks Hristiyanlardan oluşan FerteK, Niğde ilinin Merkez ilçesine bağlı bir mahalledir. Özellikle 19. yy’ın ikinci yarısında oldukça görkemli evlere sahip zengin bir yerleşim yeri olan FerteK’in bu zenginliği, kasabayı çevreleyen bağlardan rakı, şarap ve hatta konyak üretiminin dışarıya, özellikle de İstanbul gibi büyük şehirlere pazarlanması ve çok sayıda FerteKlinin İstanbul’a yerleşmesinden kaynaklanmaktadır (Selamoğlu, 2021, s. 10). FerteK, Osmanlı döneminden günümüze üzüm bağlarıyla ünlü bir yerleşmedir. Eylül ayında yapılan bağ bozumu sonrasında üzümlerin ezilmesiyle elde edilen şıra ile üretilen şarap, eskiden FerteK’te üretilen en önemli ürünlerden biri olmuştur. Özel olarak kilise törenleri için yapıldığı bilinen FerteK Şarabının içki olarak evlerde tüketildiği veya satıldığı bilinmektedir.

FerteK’te rakı, düz rakı veya sakızlı rakı olmak üzere iki şekilde üretilmiştir. Osmanlı döneminin en iyi rakılarından biri olan FerteK rakısı birçok evde bulunan rakı imbiklerinde çekilerek fıçılara doldurulur ve içileceği ya da sevk edileceği günü beklerdi. İstanbul’a getirildiği gazetelere ilan verilir ve İstanbul halkına nerelerde satıldığı bildirilirdi (Fotoğraf 8a,8b). Rakının fıçılarla Eminönü Balıkpazarına getirildiği, toptan, perakende veya mühürlü binlik damacaneler içinde satıldıkları bilinmektedir (Dinçer, 2007, s. 1). FerteK imalathanesi, rakı üretiminde Tekel döneminin başlamasıyla birlikte kapanmıştır.

Fotoğraf 8. a. FerteK Rakısı Taşıyan Kamyonet ve b. Gazete İlanı

İstanbul Eminönü Balıkpazarı’nda en parlak devrini 1890 ile 1908 yılları arasında yaşayan FerteK Meyhanesi’nin büyük bir şarap ve rakı deposuna sahip olduğu bilinmektedir. Jak Delon, İstanbul’un Meyhaneleri adı eserinde, Atatürk’ün FerteKli Dimitri ağanın sakız rakısını çok sevdiğini söylemiştir. FerteK’te geçmişte üretilen sakız rakısının aroması ise “mastik” olarak adlandırılan sakızın üretildiği “Kengel” (Gundelia Tournefortii-Kengi Otu, Kengir, Enger-Sakız Otu) bitkisinin de bu bölgede yetişmesinden kaynaklanmaktadır (Dinçer, 2007, s. 1).

Niğde’nin Coğrafi İşaretli Ürünleri ve Gastronomi Haritası

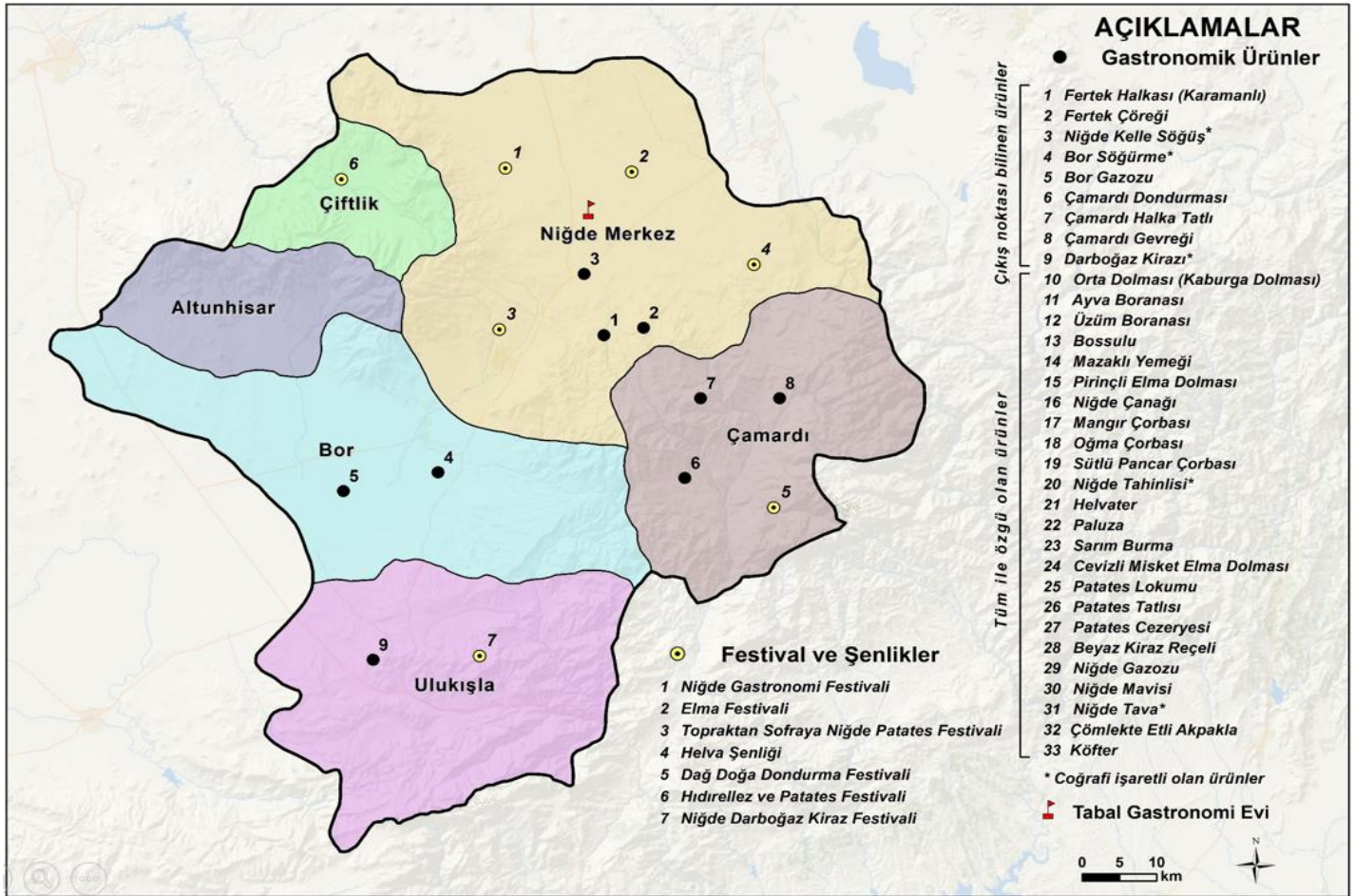
Ürünlerin coğrafi işaret ile tescil edilmesi, kaynakları, karakteristik özellikleri, karakteristik özellikler ve coğrafi alan arasında kurulan bağlantıyı göstermesi bakımından önemlidir. Kalite, geleneksellik, yerellik, korunmanın sağlanmasında coğrafi işaret tescili, ilin gastronomik kimliğinin oluşmasında önem teşkil etmektedir. Niğde’de yöresel mutfağın ana yemeklerinden olan Bor Söğürmesi 2017, Niğde Tavası 2023, Niğde Kelle Söğüş 2024 yılında yemekler ve çorbalar ürün grubunda tescil edilen ürünler arasındadır. Fırıncılık ve pastacılık mamulleri, hamur işleri ve tatlılar ürün grubunda ise Niğde Tahinlisi 2020 yılında tescil edilmiştir. Ayrıca Darboğaz Kirazı, işlenmiş ve işlenmemiş meyve ve sebzeler ile mantarlar ürün grubunda 2020 yılında menşe adı ile coğrafi işaret almıştır (Fotoğraf 9) (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2024).

Fotoğraf 9. Niğde’nin Coğrafi İşaretli Ürünleri (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2024)

Niğde ilinde halkın temel geçimini sağlayan faaliyetlerden başlıcaları tarım ve hayvancılıktır. Dolayısıyla Niğde'nin zengin mutfak kültürünün haricini, bu faaliyetler sonucu üretilen ürünler oluşturmaktadır. Şehirde üretimi en fazla yapılan ürünler, patates ve elmadır. Ayrıca Niğde, bağcılık faaliyetleri açısından Türkiye'nin önde gelen illeri arasında yer almaktadır. Bu durum üzümde elde edilen ürünlerin çeşitliliğini de artırmakta ve mutfak kültürünün zenginliğine katkı sağlamaktadır.

Niğde ilinin gıda kaynakları, tarım alanları, bağ ve bahçelerinin çokluğuyla ilişkili olarak çeşitlilik göstermektedir. Coğrafi konumu, iklim ve toprak özellikleri baklagiller, sebze ve meyve üretiminde çeşitliliğe olanak tanımaktadır. Ayrıca küçükbaş ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinin yoğun olması et, süt ve deri gibi ürünlerin ve bu ürünlerden yapılan yemeklerin fazla olmasını sağlamıştır.

Harita 2. Niğde'nin Gastronomi Haritası

Harita 2'de verilen Niğde'nin Gastronomi Haritasında, yöreye özgü başlıca yiyecek ve içeceklerin mekânsal dağılımı görülmektedir. Gastronomik ürünlerden 1-9 arasındakiler, ortaya çıktığı yerleşim yeriyle özdeşleşen ürünlerdir. Tüm ile özgü olan ürünler ise karışıklık olmaması amacıyla haritada işaretlenmemiştir. Niğde ilinde yapılan festival ve şenlikler genel olarak tarım ürünü ve gıda üzerinedir. En fazla Festival Niğde'nin Merkez ilçesinde gerçekleşmekte, onu Çamardı, Ulukışla ve Çiftlik ilçeleri takip etmektedir. Altunhisar ilçesinde gıdaya yönelik yapılmış bir festival bulunmamaktadır.

SWOT Analizi: Niğde Yöresi Gastronomi Potansiyeli

Gıda coğrafyası perspektifinden Niğde yöresinin gastronomi potansiyeli ile ilgili bilgilere yukarıda değinilmiştir. Bu bilgiler, litertür taraması ve alan araştırması sırasında yapılan gözlemler sonucu elde edilmiştir. Yapılan SWOT analizi, bu veri toplama araçları aracılığıyla elde edilen verilere dayandırılmaktadır. Bu analizde yörenin coğrafi özellikleri göz önüne alınarak, gastronomi potansiyeli güçlü ve zayıf yönler ile fırsatlar ve tehditler şeklinde verilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Niğde Yöresi Gastronomi Potansiyelinin Swot Analizi

<p>Güçlü Yönler</p> <p>Coğrafi Konumu</p> <p>Uygun iklim ve toprak koşulları</p> <p>Verimli tarım arazilerinin varlığı</p> <p>Uygun saklama koşullarının varlığı (Soğuk hava depoları)</p> <p>Gastronomik ürün çeşitliliğinin bulunması</p> <p>Gerçekleştirilen etkinlikler ile gıda ürünlerinin turizmle ilişkilendirilmesi</p> <p>Erişilebilirlik (üretim ve tüketim bölgelerine yakınlık)</p> <p>İş gücünün varlığı ve potansiyeli</p> <p>Yöresel ürünlerin üretimi, işlenmesi ve satışı konusunda faaliyet gösteren kadın kooperatiflerinin varlığı</p> <p>Tarihi ve kültürel bir geçmişe sahip olması</p> <p>Tarihi otantik mekanların fazla olması</p>
<p>Zayıf Yönler</p> <p>Yatırım ve pazarlamaya ayrılan kaynakların yetersizliği</p> <p>Nitelikli personel eksikliği</p> <p>Sürdürülebilir tarım uygulamalarının yetersizliği</p> <p>Yerel halka ve ziyaretçilere yemek kültürünü tanıttıkları restoran, kafe vb. işletmelerin azlığı</p> <p>Gastronomi açısından tarihi, otantik mekanların kullanımının sınırlı olması</p>
<p>Fırsatlar</p> <p>Tarımsal potansiyel (ortalama ekim alanlarına uygunluk ve meralar)</p> <p>Devam eden tarım faaliyetleri ve faaliyette olan gıda üretim tesisleri</p> <p>İhracat potansiyelinin olması</p> <p>Tarımsal iş gücünün varlığı</p> <p>Yöre için gastronominin alternatif turizm çeşidi olarak değerlendirilmesi ve uygulama kolaylığı sağlaması</p>
<p>Tehditler</p> <p>Fiyat artışları nedeniyle tarımsal üretim faaliyetlerinin azalması</p> <p>Genç işgücünün tarım sektöründen tarım dışı sektöre kayması</p> <p>Yetersiz sanayileşme</p> <p>İşletmecilerin gastronomi turizmi kapsamında yeterince bilgi sahibi olmaması</p>

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Tarım ve gıda arasında yöresel ürünler ve geleneksel yemek kültürü aracılığıyla kurulan bağlantı, yerel ekonominin desteklenmesi, sürdürülebilir tarım uygulamalarının teşviki ve gıda güvenliğinin sağlanması açısından önemli bir adımdır. Güneyde Bolkar Dağları, güneydoğu ve doğuda Aladağlar ve tepelik alanlar Niğde'ye yüksek bir görünüm kazandıran morfolojik ünitelerdir. Kentin kuzeydoğusunda geniş bir alan kaplayan Misli Ovası ve güneybatıda yer alan Bor Ovası iki geniş düzlüğü

oluşturmaktadır. Yeryüzü şekillerindeki bu çeşitliliğin yanı sıra su kaynakları, iklim ve toprak özellikleri Niğde'de tarıma elverişli alanlar oluşmasında ve tarımsal faaliyetin gelişmesinde etkili olmuştur.

Niğde'de üretim ve verim açısından ön plana çıkan başlıca tarım ürünleri, patates, kuru fasulye, çavdar, lahana, elma, kirazdır. Tarım alanlarının yarısına yakınında sulu tarım yapılan kentte toplam sulanan tarım arazilerinin yaklaşık %20'sinde patates üretimi yapılmaktadır. Elma ve patates tarımı Niğde'de yaygın olarak yapılmaktadır. Ürün çeşitliliği ve bu çeşitliliğin değerlendirilerek ikincil ürünler elde edilmesi katma değer artmasını sağlamaktadır. Bu ürünlerden elde edilen yiyecekler, Niğde'nin gastronomik kimliğinin oluşmasında belirleyici rol oynamaktadır. Elmalı baklava, elmalı lokum, elmalı cezerye, patates cezeryesi, patates lokumu, patates tatlısı, patatesli dondurma son yıllarda Niğde'nin gastronomisinde yer bulmuş ürünlerdir.

Bir bölgede, iklim, toprak, bitki örtüsü gibi coğrafi faktörler, o bölgedeki gıda üretimi ve tüketimini etkilemektedir. Bu etkiyi Niğde ili üzerinden değerlendirmek amacıyla yapılan bu çalışmanın diğer bir amacı, yemek kültürünün bu coğrafi faktörlerle nasıl etkileşimde bulunduğunu anlamaya yönelik bir perspektif sunmaktır. Coğrafi belirleyicilerin insanların beslenme alışkanlıkları ve gıda tercihleri üzerinde etkili olduğu bu çalışmanın sonucunda açıkça görülmektedir. Öyle ki Niğde'nin kışları sert ve uzun geçen bir iklime sahip olması, insanların kendilerini daha dinç ve zinde tutan yiyecekler tüketmesinde etkili olmuştur. Gerek çorbalarda ve yemeklerde gerekse de tatlı ve hamur işlerinde yağ oranı ve besin değeri yüksek ürünler tercih edilmektedir. Hamur ile birlikte servis edilen Arabaşı çorbası, içinde pekmez bulunan Mangır çorbası, et yemekleri, Fertek halkası ve Niğde tahinlisi gibi meşhur Niğde hamur işlerinde tahin kullanılması coğrafyanın gıda tercihlerinde ve yöresel yemek kültürünün şekillenmesinde etkili olduğunu göstermektedir.

Fiziki coğrafyanın sunduğu imkânlar Niğde'de tarım ve hayvancılık faaliyetinin gelişmesine etki etmiştir. Bu faaliyetler ve yine coğrafi faktörlerin etkisiyle şekillenen yemek kültürü kente özgü bileşenlerden oluşmaktadır. Kaynağını Niğde'den alan yiyecek ve içecekler, göç, ticaret, kültürel etkileşim, talep değişiklikleri vb. nedenlerle farklı bölgelere yayılmıştır. Bunlardan bazıları Niğde için marka değeri taşımaktadır. Niğde gazozu, Bor gazozu, Niğde patatesi, Niğde elması (misket elma), Darboğaz kirazı, Kelle söğüş kültür ocağı Niğde olup Türkiye ve dünyada yoğun olarak tüketilen gıda ürünleridir. Marka değeri taşıyan ürünler için taşınan en önemli risk, popüler olduğu bölgelerin ürünü olarak görülmesidir. Kelle Söğüş örneğinde karşımıza çıkan bu durum, ürünün yerel çapta bilinmesi ve yeterli tanıtımın yapılmamasından kaynaklıdır. 2024 yılında

Niğde Kelle Söğüş yemeği coğrafi işaret almıştır. Coğrafi işaretli ürün sayısının artırılması, Niğde kentinin gastronomisi için oldukça önemlidir. Özellikle Niğde için Kelle Söğüş yemeğinin coğrafi işaret alması, farklı bölgelerde popüler hale gelmiş olması ve Niğde için marka değeri taşıma potansiyeline sahip olması açısından önemli bir adım olarak görülebilir.

Gaziantep, Hatay ve Afyonkarahisar gibi Türkiye’de gastronomi alanında ön plana çıkan şehirler ile karşılaştırıldığında Niğde ilinin mevcut potansiyelini daha iyi değerlendirmesi gerektiği açıktır. Bu noktada İç Anadolu Bölgesi’nin tek gastronomi evi olan Tabal Gastronomi Evi önemli bir adım olmakla birlikte yerel mutfak kültürünü tanıtmak üzere daha fazla tüketim mekanına ihtiyaç vardır. Tabal Gastronomi Evi örneğinde olduğu gibi yerel yönetimlerin iş birliğiyle sayının artırılması önem teşkil etmektedir. Geleneksel restoran ve şef sayısının artırılmasının yanı sıra çevreye duyarlı ve sürdürülebilir yerel ürünlerin teşvik edilmesi, mutfak kültürünün tanınırlığının artması noktasında değerli görülmektedir. Bu doğrultuda belediye, üniversite ve ilgili dernekler başta olmak üzere kentteki bir çok kurumun iş birliği önem teşkil eder. Bilinmeyen yerel lezzetleri ortaya çıkarmak, gastronomi değerlerini tanıtmak, yerel mutfak kültürünü koruyarak gelecek kuşaklara aktarmak ve gastronomi turizmine destek vermek amacıyla çeşitli eğitimler düzenlenebilir.

Niğde yöresinin gastronomi alanında tanınırlığının artması ve markalaşmanın sağlanması amacıyla, iyi bir tanıtım stratejisi izlenmelidir. Uygun logo, renk şeması, slogan gibi unsurları kullanarak marka kimliği oluşturulması, sosyal medya hesapları oluşturularak görsel içeriklerin paylaşılması, yerel etkinlikler ve festivallerin çeşitlendirilmesi bu konuda etkili yöntemlerdir.

Betimsel bir yaklaşımla ele alınan bu çalışmada yörenin coğrafi özellikleri çerçevesinde gastronomi potansiyelinin belirlenmesi amacıyla SWOT analizi yapılmıştır. Elde edilen bulgular, coğrafi koşulların olumlu etkisiyle Niğde yöresinin gastronomi potansiyeli açısından güçlü yönlerinin oldukça fazla olduğunu göstermektedir. Bu güçlü yönlerin geliştirilmesi ve artırılması için zayıf yönlerin ve tehdit oluşturan unsurların dikkate alınması ve doğru stratejiler izlenmesi önem teşkil etmektedir. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen SWOT analizinin ilgili literatüre katkı sağlayacağı ve sonraki dönemlerde gastronomi alanında yapılacak stratejik planlamalar için alt yapı oluşturabileceği düşünülmektedir.

Etik Komite Onayı: Bu çalışma, insan ya da hayvan deneklere müdahale içermediği ve kişisel veri kullanılmadığı için etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: This study does not require ethics committee approval as it involves no interventions on human or animal subjects or the use of personal data.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Abdurrezzak, A. O. (2014). İşlevsel Teori Bağlamında Yemek Kültürünün İletişimsel Yönü. *Electronic Turkish Studies*, 9 (11), 1-16.
- Altın, B. & Bayer Altın, T. (2008). Niğde’nin Fiziki Coğrafyası, Ahmet Karataş, Ayşegül Karataş, Mustafa Sözen (Ed.), *Aladağlar’dan Bolkarlar’a Niğde’nin Biyolojik Çeşitliliği (El Kitabı)* içinde (ss. 1-6), Hamle Gazetesi Matbaası, Niğde.
- Altın, B.N. (2022). “Niğde Kültür Envanteri”nin Topografik Dağılışı (Jeoarkeolojik - Sayısal Değerlendirmeler), İbrahim Öztürk, Sibel Yıldız Kısacık (Ed.), *Niğde Araştırmaları* içinde (ss.15-31), Sonçağ Akademi, Ankara.
- Barrère, C., Bonnard, Q. & Chossat, V. (2012). Food, gastronomy and cultural commons. E. Bertacchini, G. Bravo, M. Marrelli and W. Santagata içinde, *Cultural Commons A New Perspective on the Production and Evolution of Cultures* (ss. 129-150). UK: Edward Elgar Publishing Limited.
- Baş, M. (2017). *Medeniyetlerin Burcunda Bir Şehir Niğde*, Niğde Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü, Niğde.
- Bosco, F. J. (2020). Geographies of Food: Place, Space, and Scale in Food Studies. *The Geography Teacher*, 17 (3), 73-76. Doi: 10.1080/19338341.2020.1796744.
- Cook, I., Jackson, P., Hayes-Conroy, A., Abrahamsson, S., Sandover, R., Sheller, M., Henderson, H., Hallett, L., Imai, S., Maye, D. & Hill, A. Forthcoming. (2013). Food’s cultural geographies: texture, creativity and publics, N. Johnson, R. Schein and J. Winders (Eds.), *A new companion to cultural geography*. Oxford: Blackwell.
- Göney, S. (2017). Şehir Coğrafyası I, Ed. Doç. Dr. Mehmet Bayartan, *Yerleşme Coğrafyası Cilt I*, 4. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- Gray, N. (2014). *Gastronomic Intervention Food as Vernacular Catalyst*. Master thesis in Architecture and Interior Design, University of Cincinnati,

Cincinnati.

- Grigg, D. (1995). The geography of food consumption: a review. *Progress in Human Geography*, 19(3), 338–354. <https://doi.org/10.1177/030913259501900302>
- Günay Aktaş, S. (Ed.). (2018). *Gıda Coğrafyası*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Günay Aktaş, E. & Yılmaz, E. (2022). Foodspace: Kavramsal Bir Bakış. VI. International Gastronomy Tourism Studies Congress, (Akyonkarahisar, 6-9 Ocak 2022), 538-546.
- Gürer, Ö. F. (2010). *Kapadokya'nın Başkenti Niğde (Antik Çağdan Cumhuriyet'e)*, 2. Baskı, Maya Kitap.
- Kansız, N. & Akın Acuner, Ş. (2007). *Rize İli Turizm Swot (Güçlü/Zayıf Yönler, Fırsatlar/ Tehditler) Analizi*, Milli Prodüktive Merkezi. Rize.
- Kılıç, Ö.K. (2016). Niğde yöresinde patateste (*Solanum tuberosum* L.) sorun olan yabancı ot türlerinin yaygınlık ve yoğunluklarının belirlenmesi. *Bitki Koruma Bülteni*, 56 (4): 417-428.
- Kneafsey, M., Maye, D., Holloway, L. & Goodman, M. (2021). *Geographies of Food: An Introduction*. London: Bloomsbury Publishing.
- Kurtar Anlı, C., & Yavan, N. (2023). Tüketim mekânları olarak yerel ve küresel kafe zincirlerinin üçüncü yer kriterleri bakımından analizi. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 49, 133-157. <http://dx.doi.org/10.32003/igge.1295563>.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*, Çev. I. Ergüden, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Nakiboğlu, A. & Balıbay, S. (2020). Investigation the Contributions of Niğde Gazozu (Soda-Pop) as Local Brand to City Brand. *Journal of Emerging Economies And Policy*, 5(1) 78–89.
- Ongan, H. (1959). Niğde'de Ekmek ve Kış Ekmeği Faaliyetleri. *Türk Etnografya Dergisi*, 3:67-70.
- Oussedik, S. (2012). Food and cuisine: part of the migration process. *Quaderns de la Mediterrània*, Vol. 17, 55-60.
- Pickton, D. W. & Wright, S. (1998). What's SWOT in Strategic Analysis? *Strategic Change*, 7, 101-109.
- Selamoğlu, E. (2021). Fertek; Kasabanın Sırrı, *NİĞDEmiz*, Sayı: 117, s.10-11, Başkent Niğde Vakfı, Ankara.
- Shanahan, D. (2002). The Geography of Food. *Journal for the Study of Food and Society*, 6:1, 7-9, DOI: 10.2752/152897902786732716
- Tanrıku, M. (2018). *Coğrafya ve Kültür (Mekan-Kültür-Tarih-Coğrafi İşaret)*. Pegem Akademi Yayınları 2. Baskı, Ankara.
- Toroğlu, E. & Ceylan, S. (2013). Niğde Yöresi Kaplıca, İçmece ve Doğal Mineralli Suları, Sorunlar ve Öneriler. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 18 (30), s.47-70.
- Tümertekin, E. (1965). *Türkiye'deki şehirlerin fonksiyonel sınıflandırılması*. İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yay.No:43, İstanbul.
- Varol İnel, S. (2020a). *Unutulmaz Niğde Lezzetleri*. (2. Baskı), T.C. Niğde Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Niğde.
- Varol İnel, S. (2020b). *Niğde'nin Adet ve Merasimleri*. (2. Baskı), T.C. Niğde Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Niğde.
- Wahlqvist, M. L. & Lee, M.-S. (2007). Regional food culture and development. *Asia Pac J Clin Nutr*, s. 2-7.
- Yılmaz Çildam, S. (2021). Kültürel Coğrafya Denemesi Olarak Siirt Mutfak Kültürü. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25 (1) , 305-325.
- Yiğit Özudoğru, H., & Eren, E. (2022). Yemek ve coğrafya. M. Aksoy, İ. Çekiç, & G. S. Tahmaz (Ed.), *Yemeğin Kültürel Temelleri* (ss. 61-90). Detay Yayıncılık.
- Zoğal, V. & Emekli, G. (2017). Yaratıcı Turizme Kavramsal ve Coğrafi Bir Yaklaşım. *Ege Coğrafya Dergisi*, 26(1): 21-34.

İnternet Kaynakları

- <https://www.larendacheese.com/> (Erişim Tarihi: 20.10.2024)
- Bölükbaşı, A. A. (2018). "Amasya markasını Niğde'ye kaptırdı: Amasya elmasının yüzde 65'i Niğde'de üretiliyor", <https://tr.euronews.com/2018/10/16/amasya-markasini-nigde-ye-kaptirdi-amasya-elmasının-yüzde-65-i-nigde-de-uretiliyor> (Erişim Tarihi: 22.11.2023).
- Dinçer, F. (2007). "Fertek Rakısı ve Fertek Meyhanesi: İki eski İstanbul efsanesi", <https://blog.milliyet.com.tr/Blog.aspx?BlogNo=51628> (Erişim Tarihi: 10.10.2023).
- Eryaman, M. (2013). Niğde'den Çıkan, Damağa İnen Lezzet: Söğüş Kelle, Dört Mevsim Niğde, s.58-61. https://www.academia.edu/32868950/Ni%C4%9Fden_%C3%A7%C4%B1kan_dama%C4%9F_inen_lezzet_%C3%B6%C4%9F%C3%BC%C5%9F_Kelle (Erişim Tarihi: 24.10.2023).
- Koca, Y. (2014). "Niğde Gazozu'nun Türkiye'deki Gelişim Süreci ve Tarihi", <https://repository.bilkent.edu.tr/items/8fb07765-e82d-4505-bc56-c459a7b54e1b> (Erişim Tarihi: 10.10.2023).
- Niğde Tarım Bülteni, 2020. "Niğde Kirazı Dünyanın Gözdesi", T.C. Niğde Valiliği İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, Niğde. <https://nigde.tarimorman.gov.tr/Belgeler/2020%20Y%C4%B1%C4%B1%201.Say%C4%B1.pdf> (Erişim Tarihi: 28.11.2023).
- Oldenburg, R. (1996-97). Our Vanishing "Third Places", *Journal of World Geography and Development Perspectives*

- Planning Commissioners Journal, 25, 6-10. <https://plannersweb.com/wp-content/uploads/1997/01/184.pdf>. (Erişim Tarihi: 28.09.2023).
- Oral, M.E. (2021). Tarihi Vefa Gazozcusu, https://www.istanbulgonulluleri.org/tarihi_vefa_gazozcusu (Erişim Tarihi: 10.10.2023).
- TAHİN/TAHİN HELVASI ÜRETİMİ, 2017, Gıda Teknolojisi, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara. <file:///C:/Users/Asus/Desktop/Tahin-Tahin%20Helvas%C4%B1%20%C3%9Cretimi.pdf> (Erişim Tarihi: 18.10.2023).
- TR71 Bölgesi Yöresel Ürünler, 2020, https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/tr71_bolgesi_yoresel_urunler_katalogu.pdf (Erişim Tarihi: 18.10.2023).
- TÜİK, 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=tarim-111&dil=1> (Erişim Tarihi: 11.12.2023).
- Türk Patent ve Marka Kurumu, 2023. "Darboğaz Kirazı" Coğrafi İşaret Sicil Belgesi, <https://ci.turkpatent.gov.tr/Files/GeographicalSigns/fdbe7655-7d0e-415d-8c4a-6f648231f603.pdf> (Erişim Tarihi: 28.11.2023).
- Türk Patent ve Marka Kurumu, 2024. Niğde Kelle Söğüşü Coğrafi İşaret Sicil Belgesi, <https://ci.turkpatent.gov.tr/Files/GeographicalSigns/e7483537-9238-4608-8d00-ea134a20d2ec.pdf> (Erişim Tarihi: 18.10.2024).
- Türkiye ve Çevre Ülkeler Yerleşim Birimleri Envanteri (2023). Hançerli, <https://nisanyanyeradlari.com/?yer=26382&haritasi=han%C3%A7erli> (Erişim Tarihi: 14.11.2023).
- Ulusal Kanal, (2021). "Dünyada ilk kez Niğde'de üretildi: Patatesten dondurma", <https://www.ulusalkanal.com.tr/yurt/dunyada-ilk-kez-nigde-de-uretildi-patatesten-dondurma-h274707.html>. (Erişim Tarihi: 03.10.2023).
- UNESCO, (2006). "Stratégies pour le tourisme créatif", <https://unesdoc.unesco.org/>. (Erişim Tarihi: 18.10.2024).
- UNESCO, (2024). "Creative Cities Network", <https://www.unesco.org/en/creative-cities?hub=365>. (Erişim Tarihi: 18.10.2024).
- UNESCO, (2024). "Creative Cities List", <https://www.unesco.org/en/creative-cities/grid?hub=80094>. (Erişim Tarihi: 20.10.2024).

Espiye İlçesindeki Bireylerin Ekoturizm Algılarının Yaşam Kalitesi Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi

An Investigation into the Effect of Individuals Perceptions of Ecotourism on Quality of Life in the Espiye District

Öz

Ekoturizm, doğal ve kültürel değerlerin korunmasını sağlayan, turizm türlerinden biridir. Koruma süreçlerinin yanı sıra yerel ekonomilerin yönetilmesi ve yönetilen çevre bilincinin kazandırılması gibi hedeflerle öne çıkan ekoturizm, günümüzde giderek daha fazla ilgi görmektedir. Geleneksel turizm faaliyetlerinden farklı olarak ekoturizm, sürdürülebilirlik planlarını ön planda tutarak, öncelikle yerel ekonomiyi destekleyerek halkın gelir kaynaklarını çeşitlendirir. Ekoturizm faaliyetleri sayesinde yerel halk, konaklama, yiyecek-içecek hizmetleri ve el sanatları gibi çeşitli alanlarda çalışma imkanı bulur. Bu durum, özellikle kırsal gelişmeye yönelik katkı sunabilmektedir. Espiye ilçesi, taşıdığı doğal kaynaklar bakımından ekoturizm öğeleri ile insanların turizm tercihlerine ve yaşam kalitelerine yön verebilmektedir. Bu kapsamda araştırmada Espiye ilçesindeki doğal ve beşeri coğrafi faktörlerin etkisi ile gelişen ekoturizm değerlerinin yaşam memnuniyetleri ilişkisi içinde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Yapılan bu çalışmada Espiye ilçesinde örneklem olarak seçilen 398 kişiye ekoturizm ve yaşam memnuniyeti anketleri uygulanmıştır. 398 kişinin ölçekte vermiş olduğu cevaplar SPSS programında (Pearson korelasyon testi, bağımsız gruplar t testi, Tek yönlü ANOVA testleri) analiz edilmiştir. Böylece yerel halkın ekoturizme karşı algılarının yaşam memnuniyetine etkisinin ne yönde olduğuna dair bulgular elde edilmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre, Espiye ilçesinin ekoturizm faaliyetlerine uygunluğunun yerel halk tarafından yüksek değerlendirildiği ve bu alandaki ekoturizm uygulamalarının yaşam memnuniyetini önemli ölçüde artırabileceği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekoturizm, Yaşam Kalitesi, Espiye

ABSTRACT

Ecotourism is a type of tourism that protects natural and cultural values. Ecotourism, which stands out with goals such as managing local economies and raising environmental awareness in addition to conservation processes, is attracting more and more attention today. Unlike traditional tourism activities, ecotourism prioritizes sustainability plans and diversifies people's income sources by primarily supporting the local economy. Through ecotourism activities, local people can work in various fields such as accommodation, food and beverage services, and handicrafts. This situation can significantly contribute to rural development. Espiye district can direct people's tourism preferences and quality of life with ecotourism elements regarding its natural resources. In this context, this study aims to evaluate the ecotourism values that develop with the effect of natural and human geographical factors in the Espiye district within the relationship of life satisfaction. This study applied ecotourism and life satisfaction questionnaires to 398 people selected as a sample in the Espiye district. The answers from 398 people on the scale were analyzed in the SPSS program (Pearson correlation test, independent groups t-test, and One-way ANOVA tests). Thus, findings were obtained on the effect of local people's perceptions of ecotourism on life satisfaction. According to the analysis results, it was determined that the local people highly evaluate the suitability of the Espiye district for ecotourism activities, and ecotourism practices in this area can significantly increase life satisfaction.

Keywords: Ecotourism, Quality of Life, Espiye

Onur CEBECİ¹

Milli Eğitim Bakanlığı, Giresun, Türkiye

Yusuf KIZILKAN²

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Coğrafya Bölümü, Erzurum, Türkiye

Bu makale, Espiye İlçesindeki Bireylerin Ekoturizm Algılarının Yaşam Kalitesi Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Geliş Tarihi/Received 08.11.2024
Revizyon Talebi/ Revision Request 05.12.2024
Son Revizyon/Last Revision 09.12.2024
Kabul Tarihi/Accepted 10.12.2024
Yayın Tarihi/Publication Date 15.12.2024

Sorumlu Yazar/Corresponding author:
Onur Cebeci

E-mail: cebeci2855@hotmail.com

Atrif: Cebeci, O., Kızıllkan, Y. (2024). Espiye İlçesi'nde Ekoturizmin Yaşam Kalitesi Üzerindeki Etkileri: Yerel Algılar ve Sosyal-Ekonomik-Kültürel Yansımalar. *Dünya Coğrafyası ve Kalkınma Perspektifi Dergisi*, (6), 51-63.

Cite this article: Cebeci, O., Kızıllkan, Y. (2024). The Effects of Ecotourism on Quality of Life in Espiye District: Local Perceptions and Social-Economic-Cultural Reflections. *Journal of World Geography and Development Perspectives*, (6), 51-63.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Son yıllarda dünyada turizm anlayışı önemli değişikliklere uğramıştır. Deniz ve deniz ile ilgili faaliyetlere odaklanan kitle turizmi, turizm bölgelerinin kullanım kapasitesinin ötesinde kullanılmasına, doğal güzelliklerin ve ormanların tahrip edilmesine, aşırı ve kaçak yapılaşmaya yol açmıştır. Dolayısıyla kitle turizmi alternatif arayışlara yönelmeye başlamıştır (Küçükaslan, 2007, s. 79)

Ekoturizm anlayışı, insanların boş zamanlarında koşuşturmacadan uzak durup, sakin ve yemyeşil bir doğal ortamda dinlenmelerine ve eğlencenin tadını çıkarmalarına rehberlik etmektedir (Şanlı & Koday, 2024, s. 24). Bu çeşitlilik şehirlerden kırsala, denizden yaylalara ve oradan karla kaplı dağlara, arkeolojik alanlardan köylere, göllerden nehirlerle, kaplıcalardan, mağaralara, ormanlara, çöllere, kutsal yerlere ve adalara kadar uzanmaktadır. Buradaki doğal ve kültürel kaynaklar benzersiz ve özgün olduğu sürece insanların ilgisini çekecektir. Turizm türlerini bu kadar çeşitli kılan şey, yerlerin ve kültürlerin çeşitliliğidir (Soykan, 1999, s. 67).

Ekoturizm'e olan talep artışı, ekoturizm yatırımlarını da artırmaktadır. Ziyaretçi ve turistlerin doğayla etkileşim düzeyi ve etkileşim sonrası gerçekleşecek öğrenme fırsatları, ekoturizmin başarısında kritik bir rol oynar (Higham & Carr, 2002). Bu yönde meydana gelecek gelişmeler için çevreye duyarlı turizm anlayışı doğrultusundaki planlamaların önemi artmaktadır. Turizm sezonunun tüm yıla yayılması, doğal ve kültürel çekiciliklerin korunması, alternatif turizm mekânlarının oluşturulması gerekmektedir. Bunun yanı sıra yerel halkın turizm planlamalarına katılması, turistlerde ve yerel halkta doğal-kültürel değerleri tanıma, görme ve koruma şeklindeki turizm bilincinin daha fazla gelişmesi ekoturizm çalışmalarını hızlandırmaktadır. Bu sebeple ekoturizm, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Türkiye'de en fazla önem verdiği alternatif turizm türlerinden biri olmuştur (Kervankıran & Temurçin, 2013).

Bununla birlikte son yıllarda özellikle doğal kaynaklar insanlar tarafından daha çok tercih edilen çekicilikler olarak ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu duruma bağlı olarak doğal alanların turizme açılması ve sürdürülebilir kullanımı son yıllarda dikkat çekici şekilde artmaktadır. Dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi Türkiye'de de farklı özellikleri ile dikkat çeken bölgeler çeşitli statülerde koruma altına alınarak bir bölümü turizme açılmıştır. Ancak bu süreçte zaman zaman sürdürülebilir kullanım göz ardı edilmiş ve yönetim planları yapılmadan turizme açılan alanlarda bozulmalar ortaya çıkmıştır (Birinci, 2018, s. 81-85). Bu kapsamda alternatif turizm türleri arasında yer almış olan ekoturizm süreçleri hem doğanın korunması (Fennell, 2008) sosyal ve ekonomik değişkenlerle yeniden kurgulanarak yaşam kalitesi ile ilişkilendirilmektedir. Coğrafi açıdan

bireylerin yaşadığı ortam ve mekana bağlı gelişen ve değişebilen sosyo-ekonomik durumlar gibi birçok değişkenin turizm (Emekli, 2001; Sertkaya Doğan, 2011) ve yaşam memnuniyetine etkisi olduğu araştırmacılar tarafından belirtilmektedir. Coğrafyayı anlamak ve coğrafi ortama ayak uydurmak, coğrafi mekanlarda etkileşim ve değişimler yapmak insanların yaşam kalitelerini değiştirmiştir (Kaymaz, Kızılkın & Birinci, 2022, s. 33).

Günümüz toplumların ulaşmaya çalıştığı evrensel nitelikte bir değer olan yaşam kalitesi, hayatın tüm içeriğini kapsamakta ve hayatın her parçasından etkilenmektedir (Aydiner Boylu & Paçacıoğlu, 2016, s. 144). Yaşam kalitesi, Dünya Sağlık Örgütü yaşam kalitesini "*bireylerin toplumsal ve bireysel yaşamları içerisinde hedefleri, beklentileri, standartları ve endişeleriyle ilgili olarak yaşamdaki konularına yönelik algıları*" şeklinde tanımlanmıştır Yaşam kalitesi, bireylerin hayatlarını nasıl gördükleri veya hissedilen yaşam biçimidir (Andereck vd. 2007, s. 484). Bu nedenle yaşam kalitesi algısı benzer şartlarda farklı bireyler tarafından farklı algılanabilir subjektifliğe sahiptir (Avcı, 2018, s. 165). Yaşam kalitesi kavramsal açıdan öznelliğe sahip olduğu için literatürde pek çok tanımı bulunmaktadır. Yaşam kalitesi, bireylerin ve toplumların refah düzeyi olarak tanımlanabilir. Kişilik, sosyo-ekonomik durum ve coğrafi konum gibi sayısız bireysel özelliğin, bireylerin refahı algılamaya biçiminde önemli bir rolü olduğu kabul edilmektedir (Vogt vd. 2016, s. 37).

Yaşamın kalitesi boyutları üzerinde tam bir fikir birliği mevcut değildir. Uluslararası perspektifte sosyo-kültürel ve psikolojik unsurların bu kavramla ilişkileri, yaşam kalitesi boyutlarına yönelik farklı yaklaşımların ortaya çıkması neden olmaktadır. Yaşam bileşenlerinin özellikleri ve ölçümlerinde hem objektif (nesnel) hem de subjektif (öznel) boyutları dikkate alınır. Subjektif boyutlar arasında gerçekleştirilecek güvenlik hissi, mutluluk düzeyi, aile ilişkileri, sosyal dayanışma, kişisel ilgi alanları ve deneyimleri olarak değerlendirilmektedir (Petrosillo vd. 2013, s. 614). Yaşamın kalitesinin objektif birimlerini; yaşam süresi, sağlık durumu, suç oranı, kişi başı milli gelir, yoksulluk oranı ve eğitim düzeyi gibi ölçülebilir göstergeler olarak belirtilmektedir (Uysal vd., 2016).

Turizm türlerinin çeşitlendirilmesi ve devletler tarafından desteklenmesindeki hedeflerden biri de turizm yörelerindeki halkın yaşam kalitesinin yükseltilmesidir (Liang & Hui 2016). Ancak turizm'in yaşam kalitesini yükseltmesi sadece turizm alanı ve yakın çevresinde her zaman olumlu bir gelişim sürecine imkan vermeyebilir. Yöre halkının sosyo-kültürel yapısı aynı zamanda turizm-yaşam kalitesi ilişkisi içinde negatif bir etkide barındırmaktadır. Bu süreçlerin geliştirilmesinde kültürel değerlerin özellikle korunması gerekmektedir (Buckley, 2009). Turizm yaklaşımlarında kaynakların yöre halkının lehine

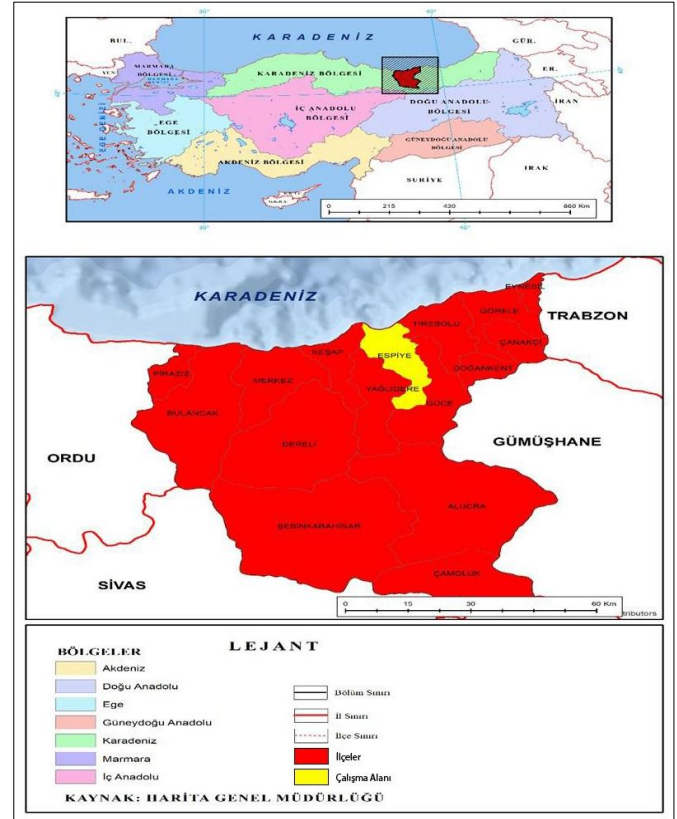
kullanılması yaşam kalitesini olumlu etkileyebilir (Higham & Carr, 2002). Yöredeki festivaller, rekreasyon alanları, tabiat kaynakları, plajlar gibi ürünler yerel işletmelerce kullanılırsa yeni istihdam olanakları ve gelir kapısı oluşması yaşam kalitesini olumlu etkileyebilir. Bu olumlu gelişimlere karşı olarak turizmin yörede oluşturabileceği trafik sorunu, çevre kirliliği, fahiş fiyatlar, sezonluk nüfus artışı gibi olumsuz etkenler yaşam kalitesinin düşmesine neden olabilir (Avcı, 2018, s. 166).

Herhangi bir sahada ekoturizm'in gelişimi de o sahanın kaynaklarının günümüz ve gelecek kuşaklar için sürdürülebilir kullanımı ile yerel halkın tutum ve davranışlarının belirlenmesi ekoturizm planlaması ve gelişimi için öncelikli konuların başında gelmektedir (Weaver & Lawton, 2008, s. 1169-1170 aktaran, Birinci & Zaman, 2016, s. 245). Bu bağlamda hazırlanan çalışmanın konusu ise Espiye ilçesinde yaşayan bireylerin ekoturizm algılarının yaşam kalitesine etkisinin araştırılmasıdır. Araştırma sahasının doğal ve kültürel coğrafya varlıkları sahanın ekoturizm potansiyelini geliştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Espiye ilçesinde ekoturizm farkındalığının ölçülmesi, ekoturizmin ve sosyo demografik özelliklerin yaşam kalitesine etkisinin belirlenmesi yörede ekoturizm olanaklarının gelişmesine ve özellikle kırsal kesimdeki halkın ekonomik ve sosyo kültürel gelişimine katkısı açısından önem arz etmektedir.

Coğrafya bilimi kapsamında hazırlanan çalışmanın konusu, Espiye ilçesinde yaşayan bireylerin ekoturizme bakış açılarının belirlenmesi, ekoturizm faaliyetlerinin yaşam memnuniyetine etkisi ve alandaki ekoturizm potansiyelinin bu kapsamda değerlendirilmesidir. Araştırmanın amacını ise yaşam memnuniyeti ve ekoturizm ilişkisinin coğrafi ilkelere bağlı olarak değerlendirilmesi ve Espiye ilçesindeki ekoturizm potansiyellerinin çeşitli değişkenlere göre etki düzeylerinin ortaya çıkarılmasıdır. Alternatif turizm bakımından zengin olan yörenin ekoturizm potansiyeli bakımından yapılan çalışmalar son derece azdır. Araştırmanın yaygın etkisi, yörede farkındalık yaratmanın yanı sıra coğrafya alanında gerçekleştirilecek ekoturizm ve yaşam kalitesi çalışmalarına rehberlik etmesi açısından önem taşımaktadır.

Çalışma Sahasının Konumu ve Genel Coğrafi Özellikleri

Çalışma alanı, Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümünde yer almakta olup 40° 57' Kuzey enlemi ile 38° 44' Doğu boylamında yer almaktadır. Espiye ilçesinin toplam yüzölçümü 248 km² olup idari coğrafya açısından Giresun iline bağlıdır (HGM). Espiye ilçesi Karadeniz sahil şeridinde, denize 7 kilometre kıyısı bulunan bir ilçedir. Espiye, kuzeyde Karadeniz, doğuda Tirebolu, batıdan Keşap ve Yağlıdere ilçeleri, güneyde Güce ilçesi

Harita 1. Espiye İlçesi Lokasyon Haritası

İlçenin en yüksek yeri 2528 m ile "Akıl Baba" dağıdır. Espiye arazisi büyük bir alanda derin vadilerle bölünmüş çok engebeli bir arazi yapısına sahiptir. Espiye ilçesinin arazisi genel olarak engebeli olmasına rağmen yüksek dağlık alanlarda yerleşmeler bulunmaktadır. "Karaovacık Yaylası" bunlardan biridir. İlçede 2528 m. yükseltili Akıl Baba Dağıdır. Diğer önemli yükseltiler ise, 2476 m. yükseltili Çakıl Dağı ve 1500 m yükseltili Olucak Dağıdır. Espiye ilçesi Karadeniz iklim kuşağı içerisinde yer alır ve ılıman bir iklime sahiptir. Her mevsim bol yağış alan (ortalama yıllık 1317,9 mm.) ilçede, bitki örtüsünü orman, karışık orman ve orman üst sınırından sonra çayırardan oluşmaktadır. Yörenin en önemli akarsuyu Gelevera deresidir (Çavuş & Zere, 2021)

İlçe nüfusu ADNKS'ye göre 38.130 kişidir (TUIK, 2023). Yerleşmeler kıyı boyunca yoğun şekilde bulunmaktadır. İlçenin sınırları içinde 1 belde 31 köyü ve 12 mahalle yerleşmesi bulunmaktadır. Ekonomik faaliyet olarak ilçede fındık ve çay tarımı ile hayvancılık önde gelmektedir (Bekdemir & Sezer, 2015).

Materyal ve Yöntem

Araştırmada veri toplama aracı olan nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği uygulanmıştır. Uygulanan anketler için deneklerden ön onam ve araştırma için Atatürk Üniversitesi'nden 4 Eylül 2021 tarihli, 01-23/08-03 sayılı etik kurul onayı alınmıştır. Çalışmada kapsamında kullanılan ve Kavak (2015)'in geliştirdiği on altı maddeden oluşan beşli likert tipi 'Ekoturizm Algısı Ölçeği' için ise onay alınmış. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 16, en yüksek puan ise

80'dir. Ekoturizm'in ekonomik gelişmeye katkısı bölgede yaşayan insanların ekoturizm faaliyetlerinin ekonomik anlamda gelişmeye katkı sağladığına katıldığına işaret etmektedir. Ekoturizm'in sosyo kültürel gelişmeye katkısı alt boyutu "Ekoturizm stresten uzaklaşmayı sağlar" ve "Ekoturizm insanları birbirine yakınlaştırır." gibi maddelerden oluşur ve bu alt boyuttan alınan yüksek puan

Tablo 1

Ekoturizm Ölçeği Alt Boyutları

1	Ekoturizmin gelişmesi yörenizin ekonomik durumunu iyileştirmiştir.	
2	Ekoturizm yerel halk için iş fırsatları doğurmuştur	
3	Ekoturizm sayesinde yerel halkın alım gücü artar.	
4	Ekoturizm halkın yaşam kalitesini yükseltir.	Ekonomik Alt Boyut
5	Ekoturizm bölgenin tanıtımına katkı sağlar.	
6	Ekoturizm bölgede diğer ticari ve sanayi faaliyetlerinin gelişmesini sağlar	
7	Ekoturizm ilimizin dışa açılmasını sağlar.	
8	Ekoturizm farklı kültürlerin tanınmasında bir köprü görevi üstlenir.	
9	Ekoturizm insanları birbirine yakınlaştırır	Sosyo-Kültürel Alt Boyut
10	Ekoturizm halkın sahip olduğu ulusal ve kültürel değerlerle övünç duymasına neden olur.	
11	Ekoturizm stresten uzaklaşmayı sağlar	
12	Ekoturizm tarihi ve kültürel dokunun korunmasına yardımcı olur	
13	Ekoturizm kırsal bölgelerin kentleşme olgusunu hızlandırır.	
14	Ekoturizm halkın çevreyi daha da temiz tutmasını sağlar.	Çevresel Alt Boyut
15	Ekoturizm doğanın korunmasına destek olur.	
16	Ekoturizm doğa ile baş başa bir tatil sunar.	

Araştırmada kullanılan diğer bir ölçek ise Avcı (2018), Kim, Uysal ve Sirgy (2013) tarafından uyarlanan ve on iki maddeden oluşan beşli likert tipi "Yaşam Kalitesi Ölçeği" dir.

Tablo 2

Yaşam Kalitesi Ölçeği Alt Boyutları

1	Esiye'de yaşayan insanlardan	
2	Esiye'de katıldığım faaliyetlerden	
3	Sahip olduğum boş zamanımdan	Toplumsal Yaşam
4	Boş zaman faaliyetlerimden	
5	Kültürel yaşamımdan	
6	İşimden ve gelirimden	Ekonomik Durum
7	Harcamalarımı karşılamaktan	
8	Yaşamımın bütününden	
9	Yaşamımı sürdürme şeklimden	
10	Diğer insanlarda birlikte geçirdiğim vakitlerden	Sağlık- Güvenlik
11	Sağlık durumumdan	
12	Sosyal güvencemden	

Araştırmada verilerin analizi için SPSS 27.0 programından faydalanılmış ve %95 güven düzeyi ile analiz gerçekleştirilmiştir. verilerin temel özelliklerini açıklamak için tanımlayıcı istatistiklerden faydalanılmıştır. Kullanılan yöntemler şunlardır:

Frekans (n) ve yüzde (%), Ortalama (Ort), Standart sapma (ss), Minimum ve maksimum değerler verilerin dağılımını ve merkezi eğilim ölçülerini anlamak için kullanılmıştır. Bununla birlikte araştırmada Pearson korelasyon testi değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü ve gücünü ölçmek amacıyla uygulanmıştır. Değişkenler

bölge halkının ekoturizm'in sosyo kültürel ilişkilere katkısı olduğu yönünde algısı olduğuna vurgu yapmaktadır. Ekoturizmin çevreye katkısı alt boyutundan alınacak yüksek puan yöre halkının "ekoturizmin doğayı koruyan ve çevreye saygılı bir turizm türü" olduğunu düşündüğü anlamına gelmektedir (Kavak, 2015, s. 65).

Ölçekten alınabilecek en düşük puan 12, puan en yüksek puan ise 60'tır. Ölçekten alınan puan arttıkça algılanan yaşam kalitesi de artmaktadır (Avcı, 2018, s. 169).

arasındaki pozitif ve negatif ilişki bu yaklaşım ile belirlenmiştir. İki gruplar arasındaki ortalamaların istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğunun tespiti için bağımsız gruplar t testi, üç ve daha fazla grup arasında ortalamaların anlamı olup olmadığı ise Tek yönlü ANOVA testleri ile ölçülmüştür.

Esiye İlçesi'nde ekoturizmin yaşam kalitesi üzerindeki etkileri incelenirken araştırma alanının fiziki ve beşeri coğrafya özellikleri dikkate alınmıştır. Ayrıca ekoturizmi ilgilendiren çevre, ekoloji ve sürdürülebilir nitelikler, çevre ve insan etkileşimi kapsamında yerel halkın sosyo-

ekonomik ve sosyo-kültürel özellikleri dikkate alınarak coğrafi ilkeler ile ilişkilendirilerek araştırılmıştır.

Bulgular ve Tartışma

Espiye İlçesinin Ekoturizm Varlıkları

Espiye ilçesinin fiziki coğrafyası ekoturizm çeşitliliği açısından olanaklar barındırmaktadır. Doğa ile iç içe yaşam becerileri kazanarak ve yeni deneyimler edinmek dağ ve doğa yürüyüşleri ile sağlanabilmektedir. Giresun ili Doğa Turizm Master Planında belirtilen; Espiye Akkaya, Yağlıdere-Ericek-Akpınar parkurları ilçede bulunan yürüyüş sahalarıdır. Ayrıca, Espiye ilçesinde doğa yürüyüşleri (trekking) açısından önemli potansiyele sahip kaynaklar bulunmaktadır. Yedi Değirmenler Tabiat Parkı (Fotoğraf 1), Karadoğa Yaylası, Karaovacık Yaylası, Ağaçbaşı Yaylası bu kaynaklar arasında yer almakta ve turistler tarafından yoğun ilgi görmektedir.

Fotoğraf 1. Yedi Değirmenler Tabiat Parkından Görünüm

Espiye ilçe merkezine 7 km uzaklıkta bulunan Kent Ormanı hem manzarası hem de doğası ile ziyaretçiler için önemli bir rekreasyon alanıdır. Arazi çalışmaları sırasında gerçekleştirilen mülakatlarda Espiye kent ormanına rekreasyon faaliyetlerini arttırıcı yatırımların planlandığı aktarılmıştır (Fotoğraf 2).

Fotoğraf 2. Espiye Kent Ormanından Görünüm

İlçenin güneyinde bulunan yüksek dağlık alanlarda dağcılık için tanıtılıp ekoturizme kazandırılacak sahalardır. Espiye ilçesinde Akıl Baba Dağı 2528 m (Fotoğraf 3), Çakıl Dağı 2476 m ve Olucak Tepesi 1500 m olup en önemli yükseltilerdir. Bu alanlar dağcılık faaliyetlerinin yapılabilmesi için yüksek potansiyele sahiptir.

Fotoğraf 3. Akılbaba Dağından (2528m) Görünüm

Geçmişten yoğun olarak hayvancılık ve tarım faaliyetleri için kullanılan yayla yerleşmeleri günümüzde turizm ve dinlenme faaliyetleri kapsamında çekim merkezi haline gelmiştir (Zaman vd., 2007). Yayla alanı doğal ve kültürel peyzajlarıyla turistlerin ilgisini çekmektedir. Alternatif turizm türü olarak günümüzde giderek daha fazla ilgi gören yayla turizmi, doğal ortamda tatil yapmak isteyen, huzur ve sükunete özlem duyan insanların ilgi odağı haline gelmiştir (Fotoğraf 4). Yayla, eşsiz doğal, tarihi ve kültürel peyzajlarıyla insanlara günlük yaşamlarında da farklı

deneyimler yaşatabilmektedir. Bu durum klasik turistik faaliyetlerden sıkılan ve doğayla baş başa kalıp yayla kültürünün kendine has özelliklerini görmek isteyen turistlerin yaylaya gelme eğilimini arttırmaktadır. Bu sayede yayla alanları turizme açılabilir, yayla turistik yerleri turistlere gösterilebilir ve yayla turizmi faaliyetleri canlandırılabilir (Sezer & Kılıç, 2015; Doğanay & Coşkun, 2013).

Fotoğraf 4. *Espiye Karaovacık Yaylasından Görünüm (Espiye Belediyesi arşivi)*

İlçede tarihi ve kültürel turizm açısından en önemli tarihi yapı Cenevizliler tarafından Zefre limanını korumak amacıyla inşa edilen Andoz Kalesi'dir (Fotoğraf 5). Kale, Giresun-Trabzon sahil yolu üzerinde Espiye girişinde yer almakta olup, yürüyerek ulaşılmaktadır. Kale, Zefre Limanı ve denizin muhteşem manzaralarını sunmaktadır.

Fotoğraf 5. *Espiye Andoz Kalesinden Görünüm*

Bir diğer önemli tarihi yapı ise Gürburnu Köyü Camii'dir (Fotoğraf 6). 1951 yılında Kagir sistemle inşa edilmiştir. Bunların dışında Merkez Camii, Şahinyuva Köyü'ndeki Lahonos Kilisesi, Ağanın Köprüsü (Fotoğraf 7), Harova Köprüsü, Sınır Köprüsü ve Ericek Köprüsü (Fotoğraf 8) gibi kemer köprüler de bölgedeki ünlü tarihi yapılardandır (Giresun Doğa Master Planı, 2013-2023).

Fotoğraf 6. *Gürburnu Köyü Camisinden Görünüm*

Fotoğraf 7. *Espiye Ağanın Köprüsü (Kaynak: <https://giresun.ktb.gov.tr/>)*

Fotoğraf 8. *Ericek Köyü Kemer Köprüsü (Kaynak: İhsan Kurt)*

Eko turistler doğal güzellikleri gözlemleme ve farklı kültürleri tanıma fırsatı sayesinde yeni tatlar keşfedebilirler (Badoğlu, 2019, s. 52). Bu bağlamda Espiye Pidesi ilçe için önemli bir ekonomik değerdir. İlçenin tanıtımı anlamında marka değer taşımaktadır. İlçede özellikle Karadeniz Sahil Yolu boyunca yer alan pideciler ilçenin tanıtımı içinde önemli rol üstlenmektedir (Fotoğraf 9). İlçe için pideyi daha çok insana tanıtmak, marka değer oluşturmak ve bu yöresel lezzete dikkat çekmek amacıyla her yıl Ağustos ayının ilk haftası Espiye Pide ve Kültür Sanat Festivali düzenlenmektedir.

Fotoğraf 9. İlçede Sahil Yolu Kenarında Bulunan Pideciler

Yörenin coğrafyasının sunmuş olduğu doğal, kültürel zenginlikler resmi ve yerel inisiyatifler tarafından tanıtılarak ve ekoturizme kazandırılarak ilçenin ve halkın kalkınmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca yöre insanının ekoturizm konusunda bilinçli hale gelmesiyle ilçenin sahip olduğu ekoturizm potansiyeli canlandırılabilir. Bu bağlamda yapılan anket çalışması ile ilgili bulgular aşağıda sunulmuştur.

Espiye İlçesinde Anket Uygulanan Katılımcıların Demografik Analizleri

Yaşam kalitesi, bireylerin refah, sosyal ve sağlık koşulları ile ilgili beklenti ve hedeflerine yönelik algıları olarak tanımlanabilir (Kaymaz, Kızıllıkan ve Birinci, 2022, s. 33). Ayrıca yaşam kalitesini kişilerin ve toplumların huzur seviyesi olarak ifade edebiliriz. Bireylerin yaşam kalitesi algılarında, gelir durumu, sosyal statüsü, coğrafi konum, karakter gibi birçok unsurun etkisinden söz edilebilir (Vogt vd. 2016, s. 37 aktr. Avcı, 2018, s. 166). Araştırmada Espiye ilçesinde yaşayan bireylerden 18 yaş üstünde 398 kişiye 16 maddelik Ekoturizm Ölçeği ve 12 maddelik Yaşam Kalitesi ölçeği uygulanmıştır. Bunun sonucunda bireylerin ekoturizm algılarının yaşam kalitelerine etkisi incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmada yer alan katılımcıların yaş gruplarına göre dağılımda, en yüksek oran %29,9 ile 40-59 yaş grubunda, en düşük oran ise %7,0 ile 60 yaş ve üzeri grubundadır. Katılımcıların %51,8'i kadın, %48,2'si erkektir. Medeni durumlarına incelendiğinde, %61,1'i evli, %38,9'u bekar. Yaşam alanı dağılımında, %61,6'sı kentte, %38,4'ü kırdadır. Eğitim durumlarına göre, %32,7'si üniversite mezunu, %27,9'u lise mezunu, %21,4'ü ilkököl, %15,1'i ortaokul mezunu ve %3,0'ı yüksek lisans/doktora yapmıştır. Çalışma hayatında ise %55,5'i kamu, %26,4'ü özel sektörde, %10,6'sı çiftçi, %7,5'i serbest meslek sahibidir. Aylık gelir

dağılımında, %44,7'si 20 bin TL ve üstü, %36,7'si 5000 TL'nin altında, %18,6'sı 5000-7500 TL arasında gelir elde etmektedir. 7500-10 bin TL ve 15 bin-20 bin TL gelir aralığında herhangi bir katılımcı bulunmamaktadır (Tablo 4)

Tablo 4

Demografik özelliklerin dağılımı

	n	%	
Yaş	18-25 yaş	101	25,4
	26-30 yaş	60	15,1
	30-39 yaş	90	22,6
	40-59 yaş	119	29,9
	60 yaş ve üzeri	28	7,0
Cinsiyet	Erkek	192	48,2
	Kadın	206	51,8
Medeni durum	Evli	243	61,1
	Bekar	155	38,9
Yaşam alanı	Kır	153	38,4
	Kent	245	61,6
Eğitim durumu	Üniversite mezunu	130	32,7
	Yüksek lisans doktora	12	3,0
	Lise	111	27,9
	İlkokul	85	21,4
	Ortaokul	60	15,1
Çalışma durumu	Kamu	221	55,5
	Özel	105	26,4
	Çiftçi	42	10,6
	Serbest meslek	30	7,5
Aylık gelir	20 bin ve üstü	178	44,7
	5000 den az	146	36,7
	5000 ve 7500 arası	74	18,6
	15000 ve 20 bin arası	0	0,0
	7500 ve 10 bin arası	0	0,0

Espiye İlçesinde Bireylerin Ekoturizme Bakış Açısına Yönelik Bulgular

Ekoturizm, yeşil turizm türlerinden biri olmakla beraber 1990'lı yıllardan itibaren doğal çevre üzerinde yapılan faaliyetlerin yanı sıra doğal çevreyi korumak, eğitim ve yerel halkın dâhil olması gibi özelliklerle ön plana çıkmıştır (Kaymaz, 2018). Ancak ekoturizm zamanla sadece doğayı koruma ve kullanma bilinciyle değil sorumluluk içgüdüsüyle hareket etme, kitle turizminden uzak, doğal kaynaklar ve kırsal alan insanının sosyo-kültürel ve ekonomik çevre özelliklerini yerinde görme nedeniyle önem kazanmıştır (Yiğit & Akçay, 2022).

TIES (Uluslararası Ekoturizm Derneği) 2015 yılında ekoturizmi şu şekilde tanımlamıştır: "Ekoturizm, doğal alanlara çevre koruma ve yerel halkın refahına katkı sağlama amacıyla yapılan sorumlu bir seyahat olup;

yorumlama ve eğitim içermektedir” (Güneş, 2016, s. 42).

Türkiye, doğa turizmi açısından büyük potansiyele sahip olmakla beraber, doğal çevrenin özelliklerine ve bu özelliklerin barındırdığı çeşitliliğe sahip bir ülkedir. Bu özellikler arasında ülkemizin çok zengin ve renkli kültürü, tarihi, yerel mimarisi, geleneksel yaşam tarzı vb. yer almaktadır. Bahsi geçen çeşitliliğe sosyal doku zenginlikleri de eklendiğinde önümüze küresel ölçekte cezbedici bir “ekoturizm potansiyeli” çıkmaktadır (Akesen, 200). Bu bağlamda araştırma sahası olan Espiye ilçesi de Karadeniz

Bölgesinde barındırdığı doğal ve kültürel kaynaklar bakımından taşıdığı ekoturizm potansiyeli yöre halkının da yaşam kalitesinin sosyo-kültürel ve ekonomik anlamda yükselmesine katkısı olabilecektir.

Espiye ilçesinde bireylerin ekoturizmin yaşam kalitelerine etkisinin sosyo demografik, kültürel ve ekonomik etkilerinin belirlenmesi amacıyla 18 yaş üstü kırsal ve kentsel alanlarda yaşayan 398 kişiye ekoturizm ölçeği ve yaşam kalitesi ölçekleri uygulanmış elde edilen bulgular ışığında değerlendirmeler yapılmıştır.

Tablo 5

Ekoturizm Ölçeği, Yaşam Kalitesi Ölçeği Ve Alt Boyut Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Ölçek	n	Minimum	Maximum	Ort.	ss
Ekonomik	398	15,00	33,00	25,23	3,05
Sosyo-Kültürel	398	7,00	20,00	14,87	2,17
Çevre	398	10,00	23,00	18,10	2,58
Ekoturizm Ölçeği	398	37,00	70,00	58,20	4,39
Toplumsal yaşam	398	12,00	25,00	18,33	2,33
Sağlık Güvenlik	398	9,00	25,00	18,67	2,44
Ekonomik Durum	398	2,00	9,00	5,42	2,57
Yaşam Kalitesi Ölçeği	398	31,00	55,00	42,42	4,59

Ekonomik boyutta, minimum 15, maksimum 33 puan alınmış olup, ortalama puan 25,23 ve standart sapma 3,05 olarak belirlenmiştir. Sosyo-kültürel boyutta, minimum 7, maksimum 20 puan alınmış, ortalama puan 14,87 ve standart sapma 2,17 olarak tespit edilmiştir. Çevre boyutunda, minimum 10, maksimum 23 puan alınmış olup, ortalama puan 18,10 ve standart sapma 2,58 olarak belirlenmiştir. Ekoturizm Ölçeği toplam puanları incelendiğinde, minimum 37, maksimum 70 puan alınmış, ortalama puan 58,20 ve standart sapma 4,39 olarak bulunmuştur. Bu bulgu; ölçekten alınabilecek en yüksek puanın 80 olduğu göz önüne alındığında araştırmaya katılım gösteren bireylerin ekoturizm algılarının orta düzeyin üstünde olduğunu göstermektedir (Tablo 5).

Toplumsal yaşam boyutunda, minimum 12, maksimum 25 puan alınmış olup, ortalama puan 18,33 ve standart sapma 2,33 olarak tespit edilmiştir. Sağlık ve güvenlik boyutunda, minimum 9, maksimum 25 puan alınmış, ortalama puan 18,67 ve standart sapma 2,44 olarak belirlenmiştir. Ekonomik durum boyutunda, minimum 2, maksimum 9 puan alınmış olup, ortalama puan 5,42 ve standart sapma 2,57 olarak tespit edilmiştir. Son olarak, Yaşam Kalitesi Ölçeği toplam puanları incelendiğinde, minimum 31, maksimum 55 puan alınmış, ortalama puan 42,42 ve standart sapma 4,59 olarak bulunmuştur. Bu bulgu; ölçekten alınabilecek en yüksek puanın 60 olduğu göz önüne alındığında araştırmaya katılım gösteren bireylerin yaşam kalitelerinin orta düzeyin üstünde olduğunu göstermektedir (Tablo 5).

Tablo 6

Ekoturizm Ölçeği, Yaşam Kalitesi Ölçeği Ve Alt Boyut Puanlarının İlişkisi

Ölçek		Ekonomik	Sosyo-Kültürel	Çevre	Ekoturizm Ölçeği	Toplumsal yaşam	Sağlık ve Güvenlik	Ekonomik Durum	Yaşam Kalitesi Ölçeği
Ekonomik	<i>r</i>	1							
	<i>p</i>								
Sosyo-Kültürel	<i>r</i>	-0,018	1						
	<i>p</i>	,719							
Çevre	<i>r</i>	0,048	-,166**	1					
	<i>p</i>	,342	,001						
Ekoturizm Ölçeği	<i>r</i>	,713**	,384**	,538**	1				
	<i>p</i>	,000	,000	,000					
Toplumsal yaşam	<i>r</i>	-0,071	-0,043	,183**	0,036	1			
	<i>p</i>	,156	,388	,000	,468				
Sağlık Güvenlik	<i>r</i>	0,017	-,143**	,200**	0,058	,102*	1		
	<i>p</i>	,742	,004	,000	,250	,042			
Ekonomik Durum	<i>r</i>	-0,003	,110*	,149**	,140**	,159**	-0,001	1	
	<i>p</i>	,946	,028	,003	,005	,002	,988		
Yaşam Kalitesi Ölçeği	<i>r</i>	-0,029	-0,036	,283**	,127*	,651**	,583**	,641**	1
	<i>p</i>	,560	,469	,000	,011	,000	,000	,000	

Ekoturizm Ölçeği ile Ekonomik değişken arasında güçlü ve pozitif bir ilişki ($r=0,713$, $p<,001$ $r=0,713$, $p<,001$) gözlemlenmiştir. Sosyo-kültürel değişkenin çevreyle negatif bir ilişki gösterdiği ($r=-0,166$, $p<,01$ $r=-0,166$, $p<,01$) belirlenmiştir. Çevre değişkeni, Ekoturizm Ölçeği ($r=0,538$, $p<,001$ $r=0,538$, $p<,001$) ve Yaşam Kalitesi Ölçeği ($r=0,283$, $p<,001$ $r=0,283$, $p<,001$) ile pozitif ve anlamlı bir ilişkiye sahiptir. Toplumsal Yaşam, Çevre ($r=,183$, $p<,001$ $r=0,183$, $p<,001$) ve Sağlık ve Güvenlik ($r=,102$, $p<,05$ $r=0,102$, $p<,05$) değişkenleriyle anlamlı bir ilişki göstermektedir. Ekonomik Durum, Ekoturizm Ölçeği ($r=0,140$, $p<,01$ $r=0,140$, $p<,01$), Toplumsal Yaşam ($r=0,159$, $p<,01$, $r=0,159$, $p<,01$) ve Yaşam Kalitesi Ölçeği ($r=0,641$, $p<,001$ $r=0,641$, $p<,001$) ile anlamlı pozitif ilişkilere sahiptir. Yaşam Kalitesi Ölçeği ayrıca Sağlık ve Güvenlik ($r=0,583$, $p<,001$ $r=0,583$,

$p<,001$) ile güçlü bir ilişki göstermektedir. Bu bulgular, ekonomik, çevresel ve sosyo-kültürel faktörlerin yaşam kalitesi ve ekoturizmle önemli ilişkileri olduğunu ortaya koymaktadır (Tablo 6).

Analiz sonuçlarına göre, cinsiyet değişkenine göre farklılıkların hiçbirinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p<,05$). Kadın ve erkek katılımcılar arasında Ekonomik, Sosyo-Kültürel, Çevre, Ekoturizm, Toplumsal Yaşam, Sağlık ve Güvenlik, Ekonomik Durum ve Yaşam Kalitesi Ölçeği puanları bakımından benzerlik görülmektedir. Bu durum, değerlendirilen faktörlerin cinsiyetten bağımsız olarak katılımcılar üzerinde benzer etkilere sahip olduğunu göstermektedir (Tablo 7).

Tablo7.

Ekoturizm Ölçeği, Yaşam Kalitesi Ölçeği ve Alt Boyut Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılması (Bağımsız Örneklem t-Testi Sonuçları)

Ölçek	Cinsiyet	<i>n</i>	ort.	ss	<i>t</i>	<i>p</i>
Ekonomik	Erkek	192	24,95	3,15	-1,729	,085
	Kadın	206	25,48	2,93		
Sosyo-Kültürel	Erkek	192	14,84	2,33	-0,296	,767
	Kadın	206	14,90	2,01		
Çevre	Erkek	192	18,08	2,66	-0,186	,853
	Kadın	206	18,13	2,50		
Ekoturizm Ölçeği	Erkek	192	57,87	4,64	-1,455	,146
	Kadın	206	58,51	4,13		
Toplumsal yaşam	Erkek	192	18,41	2,35	0,638	,524
	Kadın	206	18,26	2,32		
Sağlık Güvenlik	Erkek	192	18,47	2,51	-1,579	,115
	Kadın	206	18,85	2,36		
Ekonomik Durum	Erkek	192	5,36	2,56	-0,393	,695
	Kadın	206	5,47	2,59		
Yaşam Kalitesi Ölçeği	Erkek	192	42,24	4,60	-0,733	,464
	Kadın	206	42,58	4,59		

* $p<,05$; *t testi*

Yaşam alanlarına göre (Tablo 8) ekoturizm algıları kırsal ve kent arasında fark bulunmamaktadır. Ancak yaşam kalitesi ölçeğinde kırsal da yaşayanların yaşam kalitesi puanı (43,35), kentte yaşayanların (41,84) çıkmıştır. Bu durum yörenin kırsal alanlarının su kaynakları, doğal yaşam alanları, az nemli iklimi gibi coğrafi özellikleri insanlar için daha kaliteli bir yaşam sağladığını ortaya çıkarmaktadır. Bu durum yörede kırsal alanlarda ekoturizm uygulamaları için önemli bir bulgudur. Eğitim durumuna göre yörede ekoturizm algısı analiz sonuçlarına göre ilkökul ve ortaokul mezunlarında daha yüksek değerlerde tespit edilmiştir. Bunun nedeni yörede ekoturizm faaliyetlerinde çalışan grubun genellikle ilkökul ve ortaokul mezunu olmasıdır. Yaşam kalitesinde ise en düşük puan yüksek lisans ve doktora mezunu en yüksek puan ise ilkökul mezunlarında ölçülmüştür. Bu durumu eğitim seviyeleri arasındaki yaşamdan beklenti farkı olarak açıklanabilir. Aylık gelir durumuna göre yaşam kalitesi ölçeğinde de aylık gelir grubu düşük olan gurubun yaşam kalitesi yüksek çıkmaktadır. Gelir düzeyi düşük bireylerde yörede katılabildikleri ekoturizm faaliyetleri yaşam kalitesi algısı için yeterli olabileceği, yörede ekoturizm alanında işletme, ulaşım, konaklama kapasitesini yetersiz bulan gelir seviyesi yüksek bireylerin yaşam kalitesi algısının düşük olabileceğini söyleyebiliriz. Özetle yörede coğrafya ile etkileşim halinde olan bireylerin yaylacılık faaliyeti, yayla şenlikleri, kıyı turizmi, kültür festivalleri, yöresel lezzetleri gibi doğal ve beşeri coğrafya faktörleri ekoturizm algısını ve yaşam kalitesini pozitif yönde etkilemektedir.

Tablo 8

Ekoturizm Ölçeği, Yaşam Kalitesi Ölçeği ve Alt Boyut Puanlarının Yaşam Alanına Göre Karşılaştırılması (Bağımsız Örneklem t-Testi Sonuçları)

Ölçek	Yaşam alanı	n	Ort.	ss	p
Ekonomik	Kırsal	153	25,42	3,15	,321
	Kent	245	25,11	2,98	
Sosyo-Kültürel	Kırsal	153	14,95	2,23	,549
	Kent	245	14,82	2,13	
Çevre	Kırsal	153	18,07	2,49	,818
	Kent	245	18,13	2,63	
Ekoturizm Ölçeği	Kırsal	153	58,44	4,46	,396
	Kent	245	58,05	4,35	
Toplumsal yaşam	Kırsal	153	18,46	2,38	,381
	Kent	245	18,25	2,3	
Sağlık Güvenlik	Kırsal	153	18,77	2,47	,507
	Kent	245	18,6	2,42	
Ekonomik Durum	Kırsal	153	6,12	2,51	,000*
	Kent	245	4,98	2,52	
Yaşam Kalitesi Ölçeği	Kırsal	153	43,35	4,47	,001*
	Kent	245	41,84	4,57	

* $p < ,05$; *t testi*

Sonuç ve Öneriler

Son yıllarda dünya genelinde ülkelerin turizm alanında uyguladıkları politikalar değişmeye ve gelişmeye devam etmekte olup, ülkemizde de bu alanda araştırma ve planlamalar yapılmaktadır. Özellikle turizmin sadece bir bölge ve bir mevsimden ibaret olmayıp, yılın her zamanına ve farklı bölgelere uygulanabilmesi için ekoturizm alanında önemli araştırmalar yapılıyor. Tarım ve Orman Bakanlığı, ekoturizm faaliyetleri çerçevesinde Türkiye'nin farklı bölgelerinde eko köy kurma ve ekoturizm'in geliştirilmesine yönelik çalışmalara hız vermektedir.

Elde edilen bulgulara göre, ekoturizm algıları yaş, cinsiyet, eğitim durumu, yaşam alanı, ekonomik durum faktörlerine göre çok farklı ayrılmamış genel olarak bireylerde pozitif anlamlı sonuç görülmüştür. Ancak yaşam kalitesi algıları ise sosyo demografik faktörlere göre farklılıklar göstermiştir. Bu durum yörenin doğal güzelliklerinin oluşturabileceği anlamlı ekoturizm algısının yaşam kalitesi üzerinde bireylerin coğrafyadan beklentilerine, yaşamdan aldıkları hazza ve coğrafi zorluklara göre farklı sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Eğitim seviyesi yüksek olan kişilerin, ilçenin ekoturizm alanlarından beklentisi daha yüksek olabilmekte iken eğitim seviyesi düşük olan bireylerin bu beklenti düzeyleri daha minimal olabilmektedir. Bu algı farklılığı da sonuçlar üzerinde beklenenden farklı bir durum oluşturabilmektedir. Ayrıca, r^2 değerinin düşük olması, ekoturizm algılarının yaşam kalitesini açıklamada tek başına yeterli olmadığını ve yaşam kalitesini etkileyen yörenin coğrafi şartları, iklimi, yörede yaşayan nüfusun yaş ortalaması, bireylerin dünyaya bakış açıları, hayatı yorumlama biçimlerine ve yörede ki istihdam olanakları gibi diğer faktörlerin de göz önünde bulundurulması gerektiğini göstermektedir.

Giresun ilinin Espiye ilçesi ekoturizm açısından oldukça zengin bir potansiyele sahip olmasına rağmen turizmden çevre illerle aynı oranda yararlanamamaktadır. Bölgede geçim kaynaklarının sınırlı olması nedeniyle göç yaşanmaktadır. Turizm alt ve üst yapısında halen eksiklikler bulunmaktadır. Espiye İlçesi'nin ekoturizm potansiyelini belirlemek, bireylerin ekoturizm algısını anlamak ve bu algının yaşam kalitesi üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla yapılan bu çalışmadan elde edilen sonuçlara göre Espiye İlçesi'nin; coğrafi konumu, ekoturizme uygun iklim koşulları, farklı yer şekilleri, bitki dağılımı, hidrolojik kaynakları, tarihi yapıları, yerel lezzeti ve kültürel zenginliği ile ekoturizm açısından büyük bir potansiyele sahiptir.

Araştırma sonucu ekoturizm algısının yöre halkının yaşam kalitesini pozitif yönde etkilediğini ortaya koymuştur. Bu ekoturizmin bireylerin yaşam kalitesini

iyileştirebileceğine dair önemli bir bulgu sunmaktadır. Ekoturizmin çevrenin korunmasını, sosyal kültürel ilişkilerin artmasını ve ekonomik açıdan bölgenin gelişmesini sağlayarak halkın yaşam kalitesinin artmasına katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla bölgede ekoturizm gelişmesine etki edecek çalışmaların Espiye ilçesinde yaşayan bireylerin sağlık, güvenlik, ekonomik ve toplumsal açıdan yaşam standartlarının yükselmesine olumlu etki edeceği söylenebilir. Nitekim Espiye ilçesinde yaşayan katılımcıların yaşam kalitesi ve sosyo-ekonomik durumlarının orta düzeyde olduğu göz önüne alındığında ilçe için ekoturizme dair yayla turizminin geliştirilmesi, katı atık dönüşüm tesisinin kurulması, yörenin mimarisine uygun konaklama tesislerinin yapılması, organik tarımın desteklenmesi, fındık yetiştiriciliğine alternatif tarım ürünlerinin yaygınlaştırılması, yaylalarda doğaya uygun olmayan betonarme yapılaşmanın önüne geçilmesi, kırsal bölgede yaşayan bireylerin ekoturizm hakkında bilinçlendirilmesi ve ilçeye sürdürülebilir bir kent kimliğinin kazandırılması önem arz etmektedir.

Araştırmanın giriş kısmında belirtilen *'ilçedeki bireylerin ekoturizm algısı ile yaşam kaliteleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır'?* sorusuna yanıt olarak, yaşam kalitesi algısı sosyo demografik durumlara göre değişmekte ancak ekoturizm algısı arasında sosyo demografik ölçekte çok büyük farklılıklar olmadığını göstermektedir. Bu durum bireylerin ekoturizm algısının az ya da çok aynı olduğu ancak yaşam kalitesi algısının bireylerin sosyo demografik durumlarına dünya görüşlerine, beklentilerine göre değişmekte olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda yörede yapılacak ekoturizm tanıtım ve gelişimleri halkın ekoturizm bilinç düzeyini aynı ölçüde yükseltebilir ancak yaşam kalitesi algısına nispeten pozitif bir katkısı olsada bireysel farklılıklar bu konuda değişkenlik oluşturabilmektedir. İlçe için ekoturizm alanında yapılması gereken önerleri ise şu şekildedir;

- Espiye'de ekoturizmin gelişmesinin önündeki en önemli engel, birçok ekoturizm alanının alt ve üst yapısının yetersiz olmasıdır. Güzergah üzerindeki pek çok alanda turistleri ağırlayacak tesisler veya yiyecek-içecek hizmeti veren işletmeler bulunmamaktadır. Bölgeye yapılacak yatırımlarla ziyaretçi ve turist sayısı artırılabilir.
- Yöre halkının yayla evlerini özellikle otel veya pansiyon olarak düzenlemesi teşvik edilebilir. Ayrıca kamp alanlarının olmayışı, kamp ve karavan turu gibi faaliyetlerle uğraşan turistlerin bölgede tutulmasına engel teşkil etmektedir. Yerel yönetimler veya Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından oluşturulan iyi donanımlı kamp alanları, ziyaretçilerin güvenli bir şekilde kamp yapmalarına olanak tanıyabilir.
- Yörede yayla turizminin gelişmesi adına ulaşım hizmetlerinin İl Özel İdaresi, DOKAP vb. kurumlar yoluyla

geliştirilmesi özellikle her yıl geleneksel olarak yapılan Karaovacık yaylasında gerçekleşen Otçu Göçü Şenliği etkinlikleriyle ve Karadoğa yaylası gibi destinasyonlardaki ekoturizm uygulamalarıyla daha fazla yerli ve yabancı ziyaretçi almasını sağlayabilir. Ayrıca yine yaylalara belediye tarafından düzenli araç seferleri yapılması yörede yapılabilecek hizmetler için söylenebilir.

- Yürüyüş rotasında yürüyüş yapan turistlerin kullanımına yönelik dinlenme alanları, çeşmeler, tuvaletler ve diğer alanlar oluşturulmalıdır. Yürüyüş yapan eko turistlerin tesis için bir rehber veya tur rehberine ihtiyacı vardır. Bu bağlamda rehberlik ve alan eğitimi kursları geliştirilebilir, Milli Eğitim Müdürlüğü, Valilik, Milli Park gibi kurumlar alan eğitimi kursları düzenleyebilir. Bu sayede bölge halkına yeni istihdam olanakları yaratılabilecektir.
- Rafting, kros koşusu, bisiklet, yamaç paraşütü gibi serbest zaman sporlarının geliştirilmesi amacıyla bu spor dallarının ilgili federasyonları davet edilerek bu faaliyetlerin geliştirilmesi sağlanabilir. Özellikle bireylerin gelişip yeni istihdam alanları oluşturması, yerel ürünlerin tanıtılması ve pazarlanması mümkün olacaktır. Bu bağlamda bu çalışma diğer illere ve ileride yapılacak araştırmalara referans teşkil edebilir.
- Yöre insanının ekoturizm konusunda ve ekoturizm çeşitleri ile ilgili daha fazla bilgilendirilmesi, yeni girişimler oluşturabilmeleri amacıyla halk eğitim merkezlerinde eğitim ve kurslar düzenlenmelidir.
- Yörede önemli ticari faaliyetlerden olan Espiye Pidesinin yöresel olarak tanıtımı ve daha fazla kişinin istihdamını sağlamak amacıyla belediye, kaymakamlık ve sivil toplum kuruluşlarınca tanıtım festivalleri, tanıtım günleri ve bölgesel ve ulusal kanallar aracılığıyla tanıtımı sağlanmalıdır. Bu ürünlerin coğrafi işaretleri alınmalıdır.
- Yayla şenliklerinin tanıtımı ve reklamı yapılarak ilçe dışından daha fazla turistini yöreye çekilmesi sağlanmalıdır.
- Yörede daha önce kullanılan Espiye Kent Ormanı rekreasyon alanının ulaşım yolları düzenlenmeli, insanların ihtiyaçlarını giderecek sosyal donatılar yapılmalı, konaklama için doğa ile uyumlu ahşap yapılar inşa edilerek yöre turizmine kazandırılmalıdır.
- Yedi Değirmenler Tabiat Parkının ulaşım ve sosyal donatıları geliştirilerek insanların boş zamanlarını eğlenceli ve doğada huzur içinde geçirip stresten uzaklaşacakları ortam oluşturulmalıdır.
- İlçede Karadeniz sahil yolu üzerinde bulunan balıkçı köyü Gülburnu köyünde balık restoranları, motel ve butik oteller açılarak köy halkı için gelir kapısı oluşturulabilir.

Etik Komite Onayı: Bu çalışma için etik komite onayı Atatürk Üniversitesi'nden (Tarih: 4 Eylül 2021, Sayı: 01-23/08-03) alınmıştır.

Anket Onamı: Araştırma için kullanılabilecek olan verilere ilişkin anket uygulamaları öncesinde kişilerden ön onam alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir-Y.K,O.C; Tasarım- Y.K,O.C; Denetleme- Y.K; Kaynaklar- Y.K,O.C; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi Y.K,O.C; Analiz ve/ veya Yorum-O.C; Literatür Taraması-O.C; Yazıyı Yazan- Y.K,O.C; Eleştirel İnceleme-Y.K

Çıkar Çatışması: Bu çalışmanın ikinci yazarı aynı zamanda dergi editör yardımcısı olarak görev yapmakta ve çıkar çatışması bulunmaktadır. Bu kapsamda çalışmada gerçekleşen tüm işlemler dış bağımsız editöryal süreçlerden geçilmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval was received for this study from the ethics committee of Atatürk University (Date: September 4, 2021, Number: 01-23/08-03).

Survey Consent: Prior consent was obtained from the participants before the questionnaire applications regarding the data to be used for the research.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept - Y.K, O.C; Design- Y.K,O.C; Supervision- Y.K; Resources- Y.K,O.C; Data Collection and/or Processing- Y.K,O.C; Analysis and/or Interpretation-O.C; Literature Search-O.C; Writing Manuscript- Y.K,O.C; Critical Review-Y.K

Conflict of Interest: The second author of this study is also the journal's co-editor and has a conflict of interest. In this context, all actions in the study have gone through external independent editorial processes.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

- Akesen, A. (2009). Sürdürülebilir Turizm Yaklaşımında Ekoturizmin İşlevsel Önemi. *10. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı. 21-24 Ekim. Mersin, Ankara: Detay Yayıncılık, 365-374.*
- Andereck, K. L., Valentine, K. M., Vogt, C. A. & Knopf, R. C. (2007). A Cross-cultural Analysis of Tourism and Quality of Life Perceptions, *Journal of Sustainable Tourism, 15 (5), 483-502.*
- Avcı, N. (2018). 'Turizmin Yöre Halkının Yaşam Kalitesine Etkileri: Çeşme İlçesi Örneği. *Turizm Araştırmaları Dergisi, 29(2), 164-174.*
- Aydiner Boylu, A., & Paçacıoğlu, B. (2016). Yaşam Kalitesi ve Göstergeleri. *Akademik Araştırmalar Ve Çalışmalar Dergisi (AKAD), 8(15), 137-150.*
- Badoğlu, G. (2019). *Fırtına Deresi (Rize) Havzasında Ekoturizm.* (Yüksek Lisans Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bekdemir, Ü., & Sezer, İ. (2015). Yedi Değirmenler ve Mağarası Tabiat Parkı'nın Coğrafi Özellikleri İle Ekoturizm Olanaklarının Değerlendirilmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi, (36), 43-78.*

- Bekdemir, Ü., & Sezer, İ. (2016). *Giresun İlinin Turizm Potansiyeli.* Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Birinci, S. & Zaman, M. (2016). Çımağıl Mağarası (Bayburt) ve Çevresinin Ekoturizm Potansiyeli, *Turkish Studies. International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, (11), 241-258.*
- Birinci, S. (2018). Ardahan İlinde İç Göç Hareketinin Yaş ve Cinsiyet Yapısının Analizi (1995-2016). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22(Özel sayı), 457-473.*
- Buckley, R. (2009). Evaluating the net effects of ecotourism on the environment: A framework, first assessment and future research. *Journal of Sustainable Tourism, 17(6), 643-672.*
- Çavuş, A., & Zere, S. (2021). "Yerel Halkın Ekoturizm Algısı: Giresun İli Örneği". *International Journal of Geography and Geography Education (43), 173-192.*
- Doğan, Ö. S. (2011). Silivri'de turizmin gelişmesi: sorunlar ve çözüm önerileri. *Doğu Coğrafya Dergisi, 16(25), 89-102.*
- Doğanay, H., & Coşkun, O. (2013). Türkiye Yaylacılığındaki Değişme Eğilimleri ve Başlıca Sonuçları. *Doğu Coğrafya Dergisi, (30), 1-28.*
- Emekli, G. (2001). *Bergama'nın turizm coğrafyası ve turizmin sosyo-ekonomik etkileri.* Bergama Belediyesi Kültür Yayınları.
- Fennell, D. A. (2008). Ecotourism and the myth of indigenous stewardship. *Journal of Sustainable Tourism, 16(2), 129-149.* <https://doi.org/10.2167/jost736.0>
- Güneş, G. (2016). "Toplum Temelli Ekoturizm" [Bildiri]. *1. Ulusal Alternatif Turizm Kongresi, 40-45.* Erzincan.
- Higham, J. E. S., & Carr, A. M. (2002). Ecotourism visitor experiences in Aotearoa/New Zealand: Challenging the environmental values of visitors in pursuit of pro-environmental behaviour. *Journal of Sustainable Tourism, 10(4), 277-294.*
- Kavak, M. (2015). *Edremit Körfezi Kuzey Kıyılarında Yerel Halkın Ekoturizme Yönelik Bilinç Algısı ve Tutumları (Yüksek Lisans Tezi).* Çanakkale: On Sekiz Mart Üniveritesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaygusuz, S. (2014). *Ekoturizm Açısından Oltu İlçesi (Erzurum).* (Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaymaz, Ç. K. (2018). *Artvin İlinin Ekoturizm Potansiyeli ve Sürdürülebilir Yönetimi.* (Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kaymaz, Ç. K., Kızılkın, Y., & Birinci, S. (2022). Sürdürülebilirlik kapsamında yaşam kalitesi: Coğrafya bölümü öğrencilerine yönelik bir inceleme (Erzurum). *International Journal of Geography and Geography Education* (47), 32-55. <https://doi.org/10.32003/igge.1098628>
- Kervankıran, İ., & Temurçin, K. (2013). Afyonkarahisar İlinde Ekoturizme Yönelik Yerel Halkın Yaklaşımları. *Coğrafyacılar Derneği Yıllık Kongresi Bildiriler Kitabı*, 19-21 Haziran 2013, Fatih Üniversitesi, İstanbul.
- Küçükaslan, N. (2007). *Özel İlgi Turizmi*. Ekin Yayın Evi
- Liang, Z. X. & Hui, T. K. (2016). Residents' Quality of Life and Attitudes Toward Tourism Development in China, *Tourism Management*, 57 (12), 56–67.
- Petrosillo, I., Costanza, R., Aretano, R., Zaccarelli, N. & Zurlini, G. (2013). The Use of Subjective Indicators to Assess How Natural and Social Capital Support Residents' Quality of Life in a Small Volcanic Island, *Ecological Indicators*, 24 (1), 609–620.
- Sezer, İ., & Kılıç, M. (2015). Yayla Turizmi ve Rekreasyon Amacıyla Yaylalara Gelen Ziyaretçilerin Bakış Açılarının Değerlendirilmesi: Kulakkaya Yaylası Örneği. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 5(2), 8-16.
- Soykan, F. (1999). Doğal Çevre ve Kırsal Kültürle Bütünleşen Bir Turizm Türü: Kırsal Turizm. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 67-75.
- T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı (2013). *Giresun İli Doğa Turizmi Master Planı (2013-2023)*, Orman ve Su İşleri Bakanlığı 12 Bölge Müdürlüğü Giresun Şube Müdürlüğü.
- Uysal, M., Sirgy, M. J., Woo, E., & Kim, H. L. (2016). Quality of Life (QOL) and Well-being Research in Tourism, *Tourism Management*, 53 (4), 244–261.
- Vogt, C., Jordan, E., Grewe, N. & Kruger, L. (2016). Collaborative Tourism Planning and Subjective Well-Being in a Small Island Destination, *Journal of Destination Marketing and Management*, 5 (1), 36–43.
- Weaver, D. B. (2001). Ecotourism as mass tourism: Contradiction or reality?. *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, 42(2), 104-112. [https://doi.org/10.1016/S0010-8804\(01\)81020-1](https://doi.org/10.1016/S0010-8804(01)81020-1)
- Yiğit, M., & Akcay, S. (2022). "Giresun'da Yaşayan Yerel Halkın Ekoturizme Yönelik Algılarının Belirlenmesi". *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (24), 178-189.
- Zaman, M., Şahin, İ. F., & Bayram, N. (2007). Doğu Karadeniz'de Alternatif Bir Turizm Merkezi: Kümbet Yaylası. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 12(17), 33-63.